આ પુસ્તક

લગભગ ૧૬-૧૭ વર્ષ પર નવજીવનની અવતાર-લીલા લેખમાળાના એક ભાગ રૂપે આ નામનું મારું પુસ્તક બહાર પડ્યું હતું. એ પુસ્તકને લગભગ આખું નવેસરથી લખી તથા તેમાં વધારો કરી આ તૈયાર કર્યું છે. નવા ઉમેરામાં ઈશુનાં પ્રવચનો, રૂપકો અને સુભાષિતો મુખ્યત્વે છે. કેટલીક નોંધો પણ છે. અને ઉપકની સમાલોચના.

ચરિત્રની હકીકતોની બાબતમાં બાઈબલનાં મૅથ્યુ, માર્ક, લૂક અને જોનનાં પુસ્તકો જ મારો આધાર છે. તે પૈકી કોઈ એકમાંથી જ મેં હકીકતો લીધી નથી, પણ બધામાંથી તારવી છે.

પહેલી આવૃત્તિ છપાયા પછી મને કેટલાક ગુજરાતી ખ્રિસ્તીઓ તરફથી ટીકારૂપે બે ત્રણ પત્રો મળ્યા હતા. ચમત્કારો વિષે ગૌણપણે ઉલ્લેખ અને ઈશુના કબરમાંથી ઊઠવા વિષે મૌન માટે તેમને તે પુસ્તક નાપસંદ પડ્યું હતું. એ બન્ને બાબતમાં મારા વિચારો સ્પષ્ટપણે પુસ્તકમાં રજૂ કર્યા છે. હું દિલગીર છું કે એથી કદાચ પંથશ્રદ્ધાળુ ખ્રિસ્તીઓને સંતોષ નહિ થાય, પણ તેમાં મારો ઇલાજ નથી. મને જે સત્ય લાગે તે જ માંડવાની મારી ફરજ છે. તેને માંડવામાં મેં મારી શક્તિ અને દૃષ્ટિ પ્રમાણે અત્યન્ત કાળજી તો લીધી જ છે, છતાં તેથી કોઈની શુભ શ્રદ્ધાઓનું એવી રીતે ખંડન ન થાઓ, કે જેથી એક નજીવી શુભ વસ્તુમાં પણ એને નાસ્તિકભાવ

ઉત્પન્ન થાય કોઈનો અધોગતિ કરનારો બુદ્ધિભેદ ન થાઓ જે માર્ગે પોતાનું અત્યન્ત કલ્યાણ મનાયુ હોય તે માર્ગને, બુદ્ધિપૂર્વક વિશેષ સારો માર્ગ દેખાયા વિના, છોડવાની પ્રવૃત્તિ ન થાઓ એવુ એક પણ વાક્ય આ દોષો ઉત્પન્ન કરે એવુ છ એમ જેને લાગે તે જો કૃપા કરી મને જણાવશે, તો હૃ એના વિચાર કર્યા વિના નહિ રહુ

આટલો દોષ થયા વિના કોઈની અધશ્રદ્ધાને ધક્કો પહોચે, અને એના દૃષ્ટિબિન્દુને નવુ વળણ મળે એ ઇષ્ટાપત્તિ જ છે આપત્તિ એટલા માટે કહું છુ કે એક ભાવનામાથી બીજી ઉન્ચતર ભાવનામા પહોચવાનો માર્ગ અત્યન્ત કષ્ટ ભોગવાવનારો છે બુદ્ધિને એક નવી વસ્તુ સત્ય તરીકે સમજાય, અને તેમા મન, વાણી અને શરીરથી નિષ્ઠા થાય, એ બેની વચ્ચે લાબો કાળ જાય છ અને એ કાળ જૂના સસ્કારો અને નવીન સસ્કારો વચ્ચેના ઝગડા લડવામા વીતે છે એ લડાઈનુ દુ ખ તીવ્ર હોય છે પણ એ દુ ખ ભોગવ્યા વિના છૂટકો જ થતો નથી પ્રસુતિની પીડા જાણ્યા વિના બાળકનુ મુખ માતા જોઈ શકતી જ નથી, જેટલુ પૂર્વારોગ્ય સારુ એટલી એ પીડા ઓછી એટલુ જ તેમ કોઈનો ઝઘડો દીર્ઘ કાળ ચાલે, કોઈને ટૂકો સમય પણ ઝઘડો લીધે જ છૂટકો ઉન્નતિની તીવ્ર ઇચ્છા રાખનાર પુરુષને એ યુદ્ધ માટે આવશ્યક ધૈર્ય મળી રહે છે, એ જ મનુષ્યને મળેલી શુભ સામગ્રી છ એ વેદના કરાવવામા હૃ નિમિત્તભૂત થાઉં તેનુયે મને દુઃખ લાગે છે, પણ એ વિષે નિરુપાય છુ એ દુ ખને તીવ્રપણે અનુભવી ગયેલાનો એની સાથે સમભાવ રહેલો છ એટલુ જ એને હૃ આશ્વાસન આપી શકુ

જો ખ્રિસ્તીભાઈઓ આવા વિશ્વાસપૂર્વક આ પુસ્તક વાંચશે તો તેમનેયે આ પુસ્તક ઉપયોગી જ માલૂમ પડશે, અને ધર્માન્તર કરાવવાની ભાંજગડમાં પડ્યા વિના ખ્રિસ્તી-ધર્મની વિશેષતાનો જગતને લાભ આપી શકશે. તેઓ પોતે પાંથિક શ્રદ્ધાની સંકુચિતતામાંથી નીકળી જશે, અને છતાં સાચા અર્થમાં ખ્રિસ્તી ધર્મતત્ત્વને રાખી શકશે. તેમને માટે હિંદુધર્મની જ્ઞાનદૃષ્ટિની એટલી જ જરૂર છે, જેટલી હિંદુઓને ખ્રિસ્તીધર્મની માનવસેવા દ્વારા ઈશ્વરોપાસનાની. પણ એની હવે અહીં વધારે ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી.

બાઈબલમાં આવતાં યહૂદી નામોના શુદ્ધ ઉચ્ચારો મેં એક યહૂદી સજ્જન ડૉ. એબ્રાહામ પાસેથી જાણ્યા છે. પણ અંગ્રેજી ઉચ્ચારોથી પરિચિત વાચકોને માટે છેવટે શબ્દસૂચિ આપી છે. આ ઉપરાંત બંગલૂરમાં રહેતા મારા એક મિત્ર શ્રી. રાલ્ફ રિચર્ડ કૈથાન તરફથી કેટલીક માહિતી મેળવી છે. એ બન્ને સજ્જનોનો આભાર માનું છું.

વર્ધા, ૧૯૪૧ કિશોરલાલ ઘ. મશરૂવાળા

પ્રસ્તાવના

આ નાનકડી પુસ્તકમાળામાં કેટલાક અવતારી પુરુષોનો ટૂંકો જીવનપરિચય કરાવવા ધાર્યું છે. આ પરિચય કરાવવામાં જે દૃષ્ટિબિન્દુ ધ્યાનમાં રાખ્યું છે એ વિષે બે શબ્દ લખવા આવશ્યક છે.

અવતારી પુરુષોને શું? હિન્દુઓ માને છે કે, જ્યારે પૃથ્વી પરથી ધર્મનો લોપ થાય છે, અધર્મ વધી પડે છે, અસુરોના ઉપદ્રવથી સમાજ પીડાય છે, સતતાનો તિરસ્કાર થાય છે, નિર્બળનું રક્ષણ થતું નથી, ત્યારે પરમાત્માના અવતારો પ્રકટ થાય છે. પણ અવતારો કેવી રીતે પ્રકટ થાય છે, એ પ્રકટ થાય ત્યારે એમને કેવે લક્ષણે ઓળખવા, અને એમને ઓળખીને અથવા એમની ભક્તિ કરીને આપણા જીવનમાં કેવા ફેરફાર કરવા, એ જાણવું જરૂરનું છે.

સર્વત્ર એક પરમાત્માની શક્તિ – સત્તા – જ કાર્ય કરી રહી છે. મારામાં – તમારામાં – સર્વેમાં એક જ પ્રભુ વ્યાપી રહ્યો છે. એની જ શક્તિથી સર્વેનું હલન-ચલન વલણ છે. રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ, ઈશુ વગેરેમાં પણ એ જ પરમાત્માની શક્તિ હતી. ત્યારે આપણામાં અને રામકૃષ્ણાદિમાં શો ફેર? એ પણ મારા તમારા જેવા જ મનુષ્ય દેખાતા હતા. એમને પણ મારી તમારી માફક દુખો વેઠવા પડ્યા હતા અને પુરુષાર્થ કરવો પડ્યો હતો, છતાં આપણે એમને અવતાર

શાં માટે કહીએ છીએ? હજારો વર્ષ વીતી ગયાં છતાં ય રામ આપણે એમને પૂજીએ છીએ?

'આત્મા સત્યકામ – સત્યસંકલ્પ છે,' એવું વેદવચન છે. જે આપણે ધારીએ, ઇચ્છીએ, તે પ્રાપ્ત કરી શકીએ એવો એનો અર્થ થાય છે જે શક્તિને લીધે આપણી કામનાઓ સિદ્ધ થાય છે એને જ આપણે પરમેશ્વર – પરમાત્મા – બ્રહ્મ કહીએ છીએ. જાણેઅજાણે પણ એ જ પરમાત્માની શક્તિનું આલંબન – શરણ – લઈ આપણે જે સ્થિતિમાં આજે છીએ તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છે, અને ભવિષ્યમાં જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરીશું તે પણ એ જ શક્તિનું આલંબન લઈને કરીશું. રામ–કૃષ્ણે પણ એ જ શક્તિનું આલંબન લઈ સર્વેશ્વરપદ – અવતારપદ– પ્રાપ્ત કર્યું હતું. હવે પછી જે અવતારો થશે તે પણ એ જ શક્તિનું આલંબન લઈને આપણામાં અને એમનામાં ફરક એટલો કે આપણે મૂઢપણે – અજાણપણે એ શક્તિનો ઉપયોગ કરીએ છીએ, એમણે બુદ્ધિપૂર્વક — શક્તિને પૂર્ણપણે ઓળખીને — એનું અવલંબન લીધેલું

બીજો ફરક એ કે, આપણે આપણી ક્ષુદ્ર વાસનાઓને તૃપ્ત કરવા પ્રભુનો ઉપયોગ કરીએ છીએ અવતારી પુરુષની આકાંક્ષાઓ, એમના આશયો મહાન અને ઉદાર હોય છે, એને જ માટે એ આત્મબળનો આશ્રય લે છે.

ત્રીજો ફરક એ કે, સામાન્ય જનસમાજ મહાપુરુષોના વચનોને અનુસરનારો અને એમના આશ્રયથી તથા એમના ઉપરની શ્રદ્ધાથી પોતાનો ઉદ્ધાર માનનારો હોય છે જૂનાં શાસ્ત્રો એ જ એમનો આધાર હોય છે. અવતારી પુરુષો કેવળ શાસ્ત્રોને અનુસરનારા નથી હોતા, એ શાસ્ત્રોના રચનારા

અને ફેરવનારા પણ થાય છે એમના વચનો એ જ શાસ્ત્રો થાય છે અને એમના આચરણો એ જ અન્યને દીવાદાંડીરૂપ થાય છે એમણે પરમતત્ત્વ જાણી લીધુ છે એમણે પોતાનુ અન્તઃકરણ શુદ્ધ કર્યું છે એના સજ્ઞાન, મતિવેક અને શુદ્ધ ચિત્તને જે વિચાર સૂઝે, જે આચરણયોગ્ય લાગે તે જ સચ્છાસ્ત્ર, તે જ સદ્ધર્મ કોઈ પણ બીજા શાસ્ત્રો એમને બાધી શકતા નથી કે એમના નિર્ણયમા ફરક પાડી શકતા નથી

આપણે આપણા આશયોને ઉદાર બનાવીએ, આપણી આકાક્ષાઓને ઉચ્ચ બાધીએ અને પ્રભુની શક્તિનુ જ્ઞાનપૂર્વક અવલમ્બન લઈએ તો પ્રભુ આપણામાયે અવતારરૂપે પ્રકટ થવા મહેર કરે વીજળીની શક્તિ ઘરમા ગોઠવાયેલી છે, એનો ઉપયોગ આપણ એક ક્ષુદ્ર ઘટડી વગાડવામા કરી શકીએ, તેમ જ તે વડે દીવાની શક્તિથી આખા ઘરને શણગારી શકીએ તે જ પ્રમાણે પ્રભુ આપણા પ્રત્યેકના હૃદયમા વિરાજી રહ્યો છે, એની સત્તા વડે આપણે એક ક્ષુદ્ર વાસનાની તૃપ્તિ કરી શકીએ, અથવા મહાન અને ચારિત્રવાન થઈ સસારને તરી જઈએ અને બીજાને તારવામા મદદગાર થઈએ

અવતારોએ પોતાની રગેરગમા અનુભવાતા પરમાત્માના બળથી પવિત્ર થવા, પરાક્રમી થવા પરદુખભજન થવા ચાહ્યુ એમણે એ બળ વડે સુખદુખથી પર કરુણહૃદયી, વૈરાગ્યવાન, જ્ઞાનવાન અને પ્રાણીમાત્રના મિત્ર થવા ઇચ્છયુ સ્વાર્થના ત્યાગથી, ઇંદ્રિયોના જયથી, મનના સયમથી, ચિત્તની પવિત્રતાથી, કરુણાની અતિશયતાથી, પ્રાણીમાત્ર તરફના અત્યત પ્રેમથી, બીજાના દુખોનો નાશ કરવા પોતાની સર્વ શક્તિ

અર્પણ કરવા માટેની નિરંતર તત્પરતાથી, પોતાની અત્યંત કર્તવ્યપરાયણતાથી, નિષ્કામતાથી, અનાસક્તિથી અને નિરહંકારીપણાથી, ગુરુજનોને સેવી તેમના કૃપાપાત્ર થવાથી એ અવતારો ગણાયા, મનુષ્યમાત્રને પૂજનીય થયા.

આપણે ધારીએ તો આપણે પણ એવા પવિત્ર થઈ શકીએ, એવા કર્તવ્યપરાયણ થઈ શકીએ, એટલી કરુણાવૃત્તિ કેળવી શકીએ, એવા નિષ્કામ, અનાસક્ત અને નિરહંકારી થઈ શકીએ એવા થવાનો આપણો નિરન્તર પ્રયત્ન રહે એ જ અવતારોની ભક્તિ કરવાનો હેતુ. જેટલે અંશે આપણે એમના જેવા થઈએ તેટલે અંશે જ આપણે એમનું અક્ષરધામ મેળવ્યું કહેવાય જો આપણો એમના જેવા થવા પ્રયત્ન ન હોય તો આપણે કરેલું એમનું નામસ્મરણ પણ વૃથા છે, અને એ નામસ્મરણથી એમની સમીપ જવાની આશા રાખવી પણ વૃથા છે

ત્યારે આપણે પરમેશ્વરની ઉપાસના કેવી રીતે કરવી? આપણા જન્મથી આપણો પહેલો સંબંધ માતા જોડે થાય છે, બીજો પિતા સાથે છે, ત્રીજો બંધુઓ જોડે છે, ચોથો ગુરુ સાથે થાય છે અને પાંચમો મિત્રનો છે. આપણે વિવાહિત હોઈએ તો આપણો સંબંધ પત્ની જોડે થાય અને કુટુમ્બી હોઈએ તો બાળકો સાથે પણ બંધાય પછી તે જ પ્રમાણે પડોશી તથા સમાજ અને પ્રાણીઓ સાથે થાય છે.

તે માટે આપણે પ્રથમ પ્રભુનું માતાપિતા તરીકે ધ્યાન ધરીએ અને સાથે સાથે આપણા પ્રત્યક્ષ માતાપિતાની એકચિત્તે સેવા કરીએ તો આપણામાં આદર્શ પુત્રના ગુણો ઊતરે અને સાથે સાથે આદર્શ માતાપિતાના ગુણોનું ધ્યાન થઈ જાય. જો

ગુણોનુ ધ્યાન થાય તે ગુણો પણ આપણામા ઊતરે જ, એટલે માતાપિતાનો વાત્સલ્યગુણ આપણામા આવતો જ રહે

આપણે પ્રભુનુ બધુ તરીકે ધ્યાન ધરીએ અને બધુનીચે સેવા કરીએ, તો આપણે લક્ષ્મણ અને ભરતની બધુભક્તિ પ્રાપ્ત કરીએ અને રામનો બધુપ્રેમ સહજ આવી જાય

એ જ પ્રમાણે પ્રભુની મિત્ર, ગુરુ વગેરે તરીકે, તથા પ્રાણીમાત્રના રૂપમા ઉપાસના કરવી ઘટે, અને એ ઉપાસના પ્રત્યક્ષ મિત્ર ગુરુ ઇત્યાદિમા ઉતારવી ઘટે

પત્ની પરની આપણી પવિત્ર દૃષ્ટિ તો મિત્ર તરીકે જ હોય એટલે મિત્રભાવનાને વધારવી એ જ પત્નીવ્રત ગણાય પુત્રભાવનાનો વિસ્તાર શિષ્યમા થાય, બધુભાવનાનો મનુષ્ય માત્રમા, માતાપિતાનો વડીલો પ્રત્યે આપણી પરમેશ્વર પ્રત્યેની ભાવના પ્રત્યક્ષ મનુષ્યમા ન ઊતરે તો એ ભક્તિ જડ જ છે

એક જ ચેતવણી આ ઉપાસનાવિધિમા આપવી ઘટે કે રામ કૃષ્ણ જેવા થવુ એટલે રામ કૃષ્ણની કીર્તિના ઈર્ષ્યાળુ થવુ એમ નહિ આપણા ઉપર કોઈ વાલ્મીકિ કે વ્યાસ કાવ્ય કરે, આપણી મૂર્તિઓ ઘેર ઘેર પૂજાય આપણા નામના સપ્રદાયો ચાલે, આપણી જય બોલાતી રહે એવી જે આપણે આકાક્ષા ધરી તો રામ કૃષ્ણ જેવા કદી થવાશે નહિ

આ જીવનપરિચય વાચી વાચનાર અવતારોને પૂજતો થાય એટલુ બસ નથી એ અવતારોને પારખવા શક્તિમાન થાય અને અવતારો જેવા થવા પ્રયત્નશીલ થાય તો જ આ પુસ્તક વાચવાનો શ્રમ સફળ થયો ગણાશે

છેવટમા એક વાક્ય લખવુ ઘટે છે આમા જે કાઈ નવુ છે તે વિચારો મને પ્રથમ સૂઝ્યા છે એમ નથી કહી

શકતો. મારા જીવનના ધ્યેયમાં તથા ઉપાસનાના દૃષ્ટિબિંદુમાં પરિવર્તન કરી નાખનાર, મને અંધારામાંથી અજવાળામાં લઈ જનારા મારા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ જ મારે નામે બોલે છે, એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. છતાં એમાં જે ખામી હોય તે મારા જ વિચાર અને ગ્રહણશક્તિની સમજવી.

અનુક્રમણિકા

ખંડ ૧લો

જીવન

ખંડ ૨જો

ઈશુની વાણી

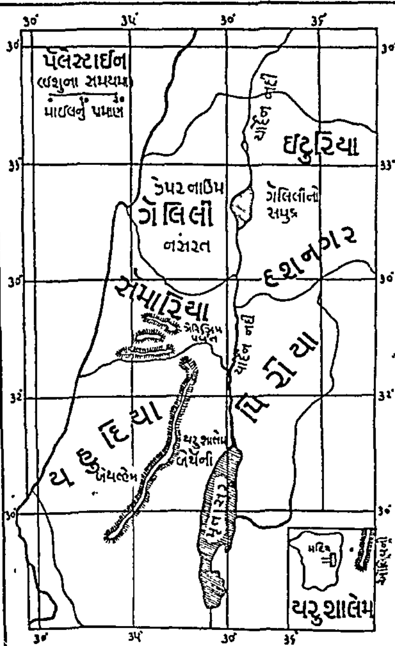
ખંડ ૩જો

સમાલોચના

ઈશુ ખ્રિસ્ત

ખંડ ૧ લો

જીવન



પૅલેસ્ટાઇન
(ઈશુના સમયમાં)
માઇલનું પ્રમાણ
ઇટુરિયા
યાર્દન નદી
ગેલિલી
ગેલિલીનો સમુદ્ર
દશનગર
સમારિયા
પિરીયા
યહુદિયા
યરુશાલેમ

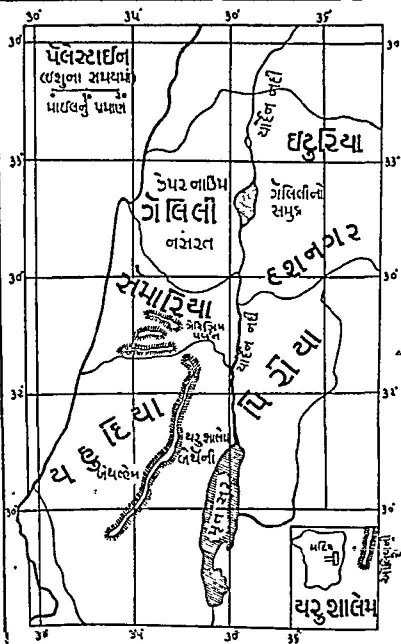
૧

યહૂદીઓ

એશિયાના છેક પશ્ચિમ ખૂણામાં પૂર્વાંશ લગભગ ૩૪° અને ૩૬·૫° તથા ઉત્તરાંશ ૩૦·૫° અને ૩૩·૨૫°ની વચ્ચે પૅલેસ્ટાઇન અથવા પૅલેસ્ટિના નામનો એક પ્રદેશ છે. એ અરબસ્તાનના વાયવ્ય ખૂણામાં આવેલા સીરિયા નામે પ્રાંતનો ભાગ છે.

પૅલેસ્ટાઈનની ભૂગોળ

૧૯૧૪–૧૮ની લડાઈ પહેલાં તે તુર્કસ્તાનની હકૂમત તળે હતો. લડાઈને અંતે થયેલી સુલેહની શરતોથી તેની રાજ્યવ્યવસ્થા કરવાનો અધિકાર અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યો. તેના પર કોની હકૂમત રાખવી તે ખિલાફતની ચળવળનો એક વિષય હતો. હાલમાંયે કેટલાંક વર્ષથી અરબો અને યહૂદીઓ વચ્ચે એની ઉપર રાજકીય સત્તા કોની અને કેટલી રહે તે બાબત તીવ્ર કલહ ચાલી રહ્યો છે. આ પ્રદેશની લંબાઈ ઉત્તરદક્ષિણ ૧૪૦ માઈલ અને પૂર્વપશ્ચિમ સરેરાશ ૮૦ માઈલ છે. એનું ક્ષેત્રફળ આશરે ૧૧,૦૦૦ ચોરસમાઈલ હશે. એની ચતુસીમા પર ઉત્તરે લેબાનોનનો ઘાટ, પૂર્વે અરબસ્તાનના રણનો ભાગ, દક્ષિણે સિનાઈનો દ્વીપકલ્પ અને પશ્ચિમે ભૂમધ્ય સમુદ્ર આવેલા છે. પૅલેસ્ટાઈનની વચ્ચોવચ્ચ થઈ ને યાર્દેન નામે એક નદી ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ વહે છે. માર્ગમાં તે ગેલિલી અથવા ગેન્નેસૅરેતના



પૅલેસ્ટાઇન
(ઇશુના સમયમાં)
માઇલનું પ્રમાણ
ઇટુરિયા
યાર્દન નદી
ગૅલિલી
ગૅલિલીનો સમુદ્ર
નઝરેથ
દશનગર
સમારિયા
ગેરિઝિમ પર્વત
પિરીયા
યહુદિયા
યરુશાલેમ
બેથની
બેથલ્લેહેમ
મૃત સરોવર
મંદિર
યરુશાલેમ

૧

યહૂદીઓ

એશિયાના છેક પશ્ચિમ ખૂણામાં પૂર્વાંશ લગભગ ૩૪° અને ૩૬.૫° તથા ઉત્તરાંશ ૩૦.૫° અને ૩૩.૨૫°ની વચ્ચે પૅલેસ્ટાઇન અથવા પૅલેસ્ટિના નામનો એક પ્રદેશ છે. એ અરબસ્તાનના વાયવ્ય ખૂણામાં આવેલા સીરિયા નામે પ્રાંતનો ભાગ છે. ૧૯૧૪–૧૮ની લડાઈ પહેલાં તે તુર્કસ્તાનની હકૂમત તળે હતો. લડાઈને અંતે થયેલી સુલેહની શરતોથી તેની રાજ્યવ્યવસ્થા કરવાનો અધિકાર અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યો. તેના પર કોની હકૂમત રાખવી તે ખિલાફતની ચળવળનો એક વિષય હતો. હાલમાંયે કેટલાંક વર્ષથી અરબો અને યહૂદીઓ વચ્ચે એની ઉપર રાજકીય સત્તા કોની અને કેટલી રહે તે બાબત તીવ્ર કલહ ચાલી રહ્યો છે. આ પ્રદેશની લંબાઈ ઉત્તરદક્ષિણ ૧૪૦ માઈલ અને પૂર્વપશ્ચિમ સરેરાશ ૮૦ માઈલ છે. એનું ક્ષેત્રફળ આશરે ૧૧,૦૦૦ ચોરસમાઈલ હશે. એની ચતુઃસીમા પર ઉત્તરે લેબાનોનનો ઘાટ, પૂર્વે અરબસ્તાનના રણનો ભાગ, દક્ષિણે સિનાઈનો દ્વીપકલ્પ અને પશ્ચિમે ભૂમધ્ય સમુદ્ર આવેલા છે. પૅલેસ્ટાઇનની વચ્ચોવચ્ચ થઈને યાર્દેન નામે એક નદી ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ વહે છે. માર્ગમાં તે ગેલિલી અથવા ગેન્નેસેરેતના

પૅલેસ્ટાઈનની ભૂગોળ

સરોવરમા પડે છે, અને બીજી બાજુથી તેમાથી પાછી નીકળી મૃતમર (ડેડ સી)ને જઈ મળે છે મૃતસર સમુદ્ર જેવુ એક વિશાળ સરોવર છે તેનું પાણી એટલુ બધુ ખારુ છે કે તેમા માછના પણ જીવી શકતા નથી તેથી જ એનું નામ મૃતમર પડ્યુ છે એમા ક્ષારનુ પ્રમાણ ઘણુ હોવાથી આપણા શરીર કરતા તેનું પાણી એટલુ બધુ ભારે છે કે માણસને તરતા ન આવડતું હોય તોયે તે તેમા સહેજે ડૂબી શકે નહિ

મોટે ભાગે પૅલેસ્ટાઈન પહાડી પ્રદેશ છે એની આબોહવા વિવિધ પ્રકારની છે કોઈ ઠેકાણે અતિશય તાપ અને કોઈ ઠેકાણે બહુ જ ટાઢ પડે છે એકદરે હવામા ભેજ વધારે હોય છે, કારણ કે વરસાદ લગભગ ભાદરવાથી ચૈત્ર સુધી એટલે આઠ મહિના પડે છે બાકીના ચાર મહિના ઉનાળો હોય છે

યાર્દેન નદીને લીધે પ્રદેશના પૂર્વ અને પશ્ચિમ એવા બે વિભાગ પડી જાય છે આશરે બે હજાર વર્ષ ઉપર એમા પાચ તાલુકા હતા. બે પૂર્વે અને ત્રણ પશ્ચિમે પૂર્વમા પીરિયા તથા દશનગર (ડેકાપોલીસ) અને ઇટૂરિયાનો સયુક્ત તાલુકો, અને પશ્ચિમમા યહૂદિયા, સમારિયા અને ગૅલિલી તે વખતે તે રોમના સામ્રાજ્યનો એક ભાગ હતો તેમા મુખ્યત્વે યહૂદી લોકોની વસ્તી હતી એની રાજધાની યરુશાલેમમા હતી જેમ હિંદુઓને કાશી, મુસલમાનોને મક્કા, તેમ યહૂદીઓને યરુશાલેમ. ત્યા તેમનુ મોટામા મોટુ અને જૂનામા જૂનુ મદિર હતુ આ શહેર યહૂદિયા તાલુકામા આવેલુ હતુ, અને તે તાલુકામા જ ઊચી જાતના યહૂદીઓની — અથવા તેમની ખાસ — વસ્તી હતી

યહૂદી પ્રજા પૃથ્વીતળની જૂની પ્રજાઓમાંની એક છે. શરીરરચનાની દષ્ટિએ તેઓ અરબોની જેમ સેમેટિક જાતિના ગણાય છે. એક કાળે તેઓ બહુ સમૃદ્ધ હતા. તેમની રાજકીય અને સામાજિક રચના વ્યવસ્થિત અને બહોળી હતી. તેમનું રાજ્ય મિસર (ઇજિપ્ત), અરબસ્તાન અને ઈરાન સુધી પહોંચેલું હતું. દાવીદ (દાઉદ) અને શલોમો (સુલેમાન) જેવા રાજાઓનાં શાસન અને નીતિ, તથા મોશે (મૂસા) વગેરે સ્મૃતિકારોના ધાર્મિક તથા સામાજિક નિયમોને માત્ર યહૂદી લોકોએ જ નહિ, પણ આજુ-બાજુની અન્ય પ્રજાઓએ પણ પ્રમાણરૂપ માન્યાં હતાં. ખ્રિસ્તી પ્રજાઓ ઉપર પણ તેમની સારી પેઠે છાપ રહેલી છે.

યહૂદીઓની प्राचीनता

પણ વિક્રમ સંવતની શરૂઆતના કાળમાં આ પ્રજા છેક પડતીની હાલતમાં આવી ગઈ હતી. તેમનો એક રાજા હતો ખરો. પણ તેની સત્તા આપણા દેશી રાજાઓના જેવી હતી. એટલે કે, પોતાની પ્રજા ઉપર જુલમ કરવાની અને રોમના સૂબાઓની ગુલામગીરી કરવાની તેમને છૂટ હતી. વિક્રમ સંવતના પ્રારંભકાળે તો તે રાજા યહૂદીયે નહોતો. યહૂદી કન્યા સાથે પરણેલો હતો, તેટલો જ તેનો યહૂદીઓથી સંબંધ હતો. તેને રોમના સમ્રાટને નજરાણું મોકલવું પડતું, અને તેની પ્રજાને સામ્રાજ્ય માટે કર ભરવા પડતા. ભારે શિક્ષા કરવાનો તેને અધિકાર નહોતો.

पडती

યહૂદીઓનો ધર્મ મૂસા વગેરે કેટલાક મહાપુરુષોની સ્મૃતિઓને આધારે રચાયેલો છે. તેમનામાં બે મુખ્ય ધાર્મિક સંપ્રદાયો હતાઃ ફેરિસીઓનો અને સેડ્યૂસીઓનો. ફેરિસીઓ બહુ કર્મકાણ્ડી હતા. વિધિ પ્રમાણે યજ્ઞો, વ્રતો અને ઉત્સવોની ક્રિયાઓ કરવામાં અને જ્ઞાતિભેદો સાચવવામાં તેમનો ધર્મ સમાઈ ગયો હતો. પોતાના જૂના રીતરિવાજોમાં જરાયે ફરક ન પડવા દેવાની તે બહુ કાળજી રાખતા. યુનાની (ગ્રીક), રૂમી (રોમન) વગેરે લોકો તેમની દૃષ્ટિએ મ્લેચ્છ જેવા હતા. તેઓના રીતરિવાજોનો બહિષ્કાર કરવામાં તેઓ બહુ સાવધાન રહેતા. સમય પ્રમાણે ફેરફારને તેમના સંસ્કારોમાં સ્થાન નહોતું.

यहूदी धर्मपंथो

સેડ્યૂસી લોક 'સુધારાવાળા' હતા. તેમણે પોતાના જૂના રીતરિવાજ ઘણે અંશે છોડી દીધા હતા. તેઓ સાંસારિક ઉન્નતિની વિશેષ ચિંતા કરતા, અને રાજ્યની નોકરીઓ, વેપાર વગેરેમાં આગળ પડતો ભાગ લેતા. જ્ઞાતિબંધનોને ઢીલાં કરવામાંયે તેમની આગેવાની હતી.

આમ ફેરિસીઓ પૂજાપાઠમાં મશગૂલ હતા, અને સેડ્યૂસીઓ પૈસા પાછળ પડેલા હતા. ફેરિસીઓમાં શુદ્ધ વર્તન પર કાંઈક લક્ષ હતું, પણ વિચારનું અને કર્તૃત્વનું બળ ઓછું હતું, તથા અંધશ્રદ્ધા અને અસહિષ્ણુતા ઘણાં હતાં. પરિણામે ઝનૂની પણ હતા. સેડ્યૂસીઓમાં વિચાર પર જોર હતું ખરું, પણ એમને પરદેશી તેટલું સારું લાગતું. પૂરેપૂરા યુનાની કે રૂમી થવા તરફ તેમનું વળણ હતું.

ઉપર કહ્યું કે યહૂદીઓનું મુખ્ય મંદિર યરુશાલેમમાં હતું. એ મંદિરમાં બલિદાન ચડાવવાનો અધિકાર એક ખાસ પૂજારીવર્ગનો હતો. ગામેગામ નાનાં મંદિરો (સિનેગૅાગ) પણ રહેતાં. પણ ત્યાં પૂજાવિધિ કે બલિદાન થતાં નહિ. પૂજારીઓના પૂજાના વારા બાંધેલા હતા, અને તે પ્રમાણે તેઓ પૂજા કરવા યરુશાલેમ જતા. આ પૂજારીને યહૂદી (હિબ્રૂ) ભાષામાં કોહેન કહે છે, અને તેમના આચાર્ય અથવા મહાપૂજારીને કોહેન-હમ્માદોલ કહે છે. તેની નિમણૂક પૂજારીઓની ચૂંટણીથી થતી. પણ ઈશુના જન્મસમયે તો રૂમી સામ્રાજ્યનો વગ એટલો બધો વધી ગયો હતો કે એમાંયે તેમનો જ માનીતો માણસ આવી શકતો.

पूजारीवर्ग

ત્યાર પછી બીજો મહત્ત્વનો વર્ગ શાસ્ત્રીઓનો હતો. તેમનો જ એક વર્ગ લેખકનું કામ કરતો. તેઓ ધર્મ અને આચારના વિષયમાં નિર્ણય આપતા, અને તેમનો નિર્ણય કાશીના શાસ્ત્રીઓના જેવો માન્ય ગણાતો. બહુ વિદ્વાન શાસ્ત્રીને રેબ્બી કહેતા.

शास्त्रीवर्ग

યહૂદીઓના જે કાંઈ ધાર્મિક, સામાજિક કે રાજકીય હક્કો રૂમી સામ્રાજ્યમાં બાકી રહ્યા હતા, તે એકોતેર માણસની એક સભાને સોંપાયેલા હતા. મહાપૂજારી, પૂજારીઓ અને બીજા કેટલાક વિદ્વાન યહૂદીઓને આ સભામાં બેસવાનો અધિકાર હતો. પણ એને રોમના સૂબાને અધીન રહેવું પડતું, અને એની રાજકીય મહત્તા નામની જ હતી.

एकोतेरी सभा

આ સિવાય દેશમાં કર ઉઘરાવનારા દાણીઓનો એક વર્ગ હતો. જેમ વોરન હેસ્ટિંગ્સના વખતમાં બંગાળમાં કર ઉઘરાવવાનો હક્ક લિલામથી વેચવામાં આવતો, તેમ રૂમી સામ્રાજ્યમાં પણ ઇજારદારો જુદાં જુદાં ગામોનો કર ઉઘરાવવાનો હક્ક વેચાતો લેતા. પછી પોતાનો નફો કાઢવા માટે તેઓ પ્રજા પાસેથી વધારે રકમો ઉઘરાવતા. આથી, સ્વાભાવિક રીતે એ વર્ગ પ્રજાને ઘણો અળખામણો લાગતો. પ્રજા તેઓ તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોતી, અને તેઓ પાપી અને દેશદ્રોહી ગણાતા. અલબત, એમાં કેટલાક સારા માણસોયે હતાં. છતા, દાણીનો સોબતી કલાલના સોબતીની જેમ વહેમનુ પાત્ર બનતો. *

દાણીવર્ગ

આ સાથે જ યહૂદીઓનાં કેટલાંક વ્રતો અને ઉત્સવોની માહિતી આપવી ઠીક થશે. ઈશુ ખ્રિસ્તના જીવનમાં એમનો ઉલ્લેખ કરવો પડશે.

વ્રતો અને ઉત્સવો

જેમ ખ્રિસ્તીઓ રવિવાર અને મુસલમાનો ગુરુવારની સાંજથી શુક્રવારની સાંજ સુધીનો દિવસ પવિત્ર તથા વિશ્રાંતિનો વાર ગણે છે, તેમ યહૂદીઓમાં શુક્રની સાંજથી શનિવારની સાંજ સુધીના ચોવીસ કલાક શબ્બાથ (વિશ્રાન્તિવાર) ગણાય છે. તે દિવસે કાંઈ પણ ઉદ્યોગ કરવાથી વ્રતભંગ કર્યો મનાય છે.×

શબ્બાથ

* એમ જણાય છે કે ઘણુંખરુ કલાલી અને દાણીનો ધંધો સાથે જ થતો.

× યહૂદી, અરબ વગેરે સેમેટિક પ્રજાઓમાં સાધારણ રીતે દિવસ, માસ અને વર્ષની ગણતરી ચંદ્રને અનુસરે છે. આથી

માર્ચ અથવા એપ્રિલ મહિનામાં યહૂદી લોકોનું મોટામાં મોટું પેસાહ* એટલે ઉદ્ધાર નામે પર્વ આવે છે. ખ્રિસ્તીઓના ગૂડ ફ્રાઈડે તથા ઈસ્ટરના તહેવારો અને આ પેસાહ પર્વના દિવસો તે એક જ. યમે યહૂદીઓનાં ઘરોને છોડીને માત્ર મિસરીઓનો નાશ કર્યો, અને યહૂદીઓ સહીસલામત રણને ઓળંગી પૅલેસ્ટાઈનમાં આવી પહોંચ્યા તેની યાદગીરીમાં એ તહેવારો મનાય છે. એ પ્રસંગે કેટલાક દિવસો સુધી યરુશાલેમમાં ઓચ્છવ થતો, અને લગભગ બધા યહૂદીઓ તે ટાણે મુખ્ય મંદિરની યાત્રાએ જતા.

पेसाह

સુક્કોથ અથવા તંબૂનિવાસ પર્વ એ પણ યહૂદીઓનું એક મોટું પર્વ છે. તે શરદ ઋતુમાં આવે છે, અને એક અઠવાડિયું ચાલે છે. એક કાળે યહૂદીઓને પોતાનાં ઘરબાર છોડી તંબૂઓમાં દિવસો ગાળવા પડેલા અને ભટકતા ફરવું પડેલું, તેની સ્મૃતિમાં આ પર્વ ઊજવાય છે. યહૂદીઓ તે પર્વમા ઘરબાર છોડી, ગામ બહાર તંબૂ કે ઝૂંપડીઓ બાંધી રહેતા.+

सुक्कोथ

સૂર્યોદયથી સૂર્યોદય અથવા મધરાતથી મધરાત, કે મધ્યાહ્નથી મધ્યાહ્ન તિથિ કે વાર નથી ગણાતાં, પણ સૂર્યાસ્તથી સૂર્યાસ્ત સુધી એક તિથિ તથા વાર ગણાય છે.

* અંગ્રેજી બાઈબલમાં આને માટે 'પાસોવર' (Passover) એટલે 'ટાળણ', શબ્દ વાપર્યો છે, તેનું પેસાહ શબ્દ સાથેનું સામ્ય માત્ર આકસ્મિક છે.

\+ અંગ્રેજી બાઈબલમાં આને ટૅબર્નૅકલ (Tabernacles)નું પર્વ કહ્યું છે. ટૅબર્નૅકલ એટલે મુસાફરીમાં ફેરવવાનું લાકડાનું મંદિર તથા તંબૂ

લગભગ બે હજાર વર્ષ ઉપર યહૂદી લોકોની સ્થિતિ આ પ્રકારની હતી. ઈશુ ખ્રિસ્તના જન્મ વખતે (ઈ.સ. પૂર્વે ૭ થી ૪, અથવા વિ. સં. ૪૯ થી ૫૨ ની વચ્ચે*) હેરોદ નામે એક ક્રૂર અને વહેમી માણસ યહૂદીઓનો રાજા નિમાયો હતો. એ પોતે યહૂદી નહોતો, પણ છેલ્લા યહૂદી રાજાની પૌત્રીને પરણીને રાજ્યાધિકારી થયો હતો. તે સત્તાનો લોભી હતો, અને આપખુદી ભોગવવા ઇચ્છતો હતો. રૂમી સમ્રાટને ભારે નજરાણાં મોકલી તથા વગવાળા યહૂદીઓને ઊંચા અધિકાર આપી તે તેમનાં મોઢાં બંધ કરતો, અને પછી પ્રજા પર મનમાન્યો ત્રાસ વર્તાવતો. પૂજારીઓને ખુશ રાખવા તેણે યરુશાલેમનું મુખ્ય મંદિર ફરીને બંધાવ્યું હતું. તે કાળમાં એ મંદિર સૌંદર્ય માટે એટલું વખણાતું કે, એમ કહેવાતું કે જેણે એ મંદિર જોયું ન હોય તે સૌંદર્ય શું એ જાણી જ ન શકે.

ईशुनो जन्मकाळ

અલબત, યહૂદીઓમાં એક એવો વર્ગ પેદા થયો હતો જ કે જે પોતાના દેશની પરાધીન અવસ્થાથી દુઃખી હતો, અને તેમાંથી છૂટવા ઉદ્યોગ કર્યા કરતો હતો. તે સામ્રાજ્યનો વેરી ગણાતો. તેમને ઝેલોત કહેતા.

झेलोतवर्ग

* ઈશુના જન્મનું વર્ષ ગણવામાં ચારેક વર્ષની ભૂલ છે એમ એના નામનો સન શરૂ થયા પછી ઘણે વર્ષે માલૂમ પડયું. એટલે કે, એનો જન્મ ઈસ્વી સનના પહેલા વર્ષમાં નહિ, પણ તેના ચારેક વર્ષ પહેલાં થયો હતો.

૨

યોહાન

યહૂદીઓની આવી પરિસ્થિતિમાં તેમનામાં બે સત્પુરુષોનો જન્મ થયો : યોહાન (યોહાન્નાન, જોન) અને ઈશુ (જિસસ).

જન્મ

ઝખારિયા અને એલિઝાબેથ નામનાં એક પૂજારી દંપતીને ત્યાં યોહાનનો જન્મ થયો. તેઓ એકમાર્ગી અને ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં સરળપણે શ્રદ્ધાવાળાં હતાં. ઘરડે ઘડપણ સંતતિની આશા છૂટી ગયા પછી, એમને પુત્ર સાંપડ્યો હતો. તેના બાળપણની કશી હકીકત જણાઈ નથી પણ એમ લાગે છે કે એણે કેટલાંક વર્ષ એકાન્તવાસ અને તપશ્ચર્યામાં ગાળ્યાં હશે.

એ કફની કે જામાના જેવું ઊંટના વાળનું એક વસ્ત્ર પહેરતો, અને તેને ચામડાના પટ્ટાથી કમ્મર આગળ બાંધી રાખતો. 'લોકસ્ટ' નામનાં બી* અને જંગલી મધ એટલો જ એનો આહાર હતો.

---

* અંગ્રેજી 'લોકસ્ટ' શબ્દનો અર્થ તીડ પણ થાય છે. આથી, ઘણા હિંદી વાચકો એવો ખ્યાલ કરે છે કે યોહાન તીડનો આહાર કરતો. પણ એ જુદો જ શબ્દ છે. બાવળ, ખેર જેવા ઝાડોના પરડા પણ 'લોકસ્ટ' કહેવાય છે.

લગભગ ત્રીસ વર્ષની ઉમરે એણે ઉપદેશ દેવાનું કાર્ય શરૂ કર્યું તે પોતાના શિષ્યોને પાણીનું સિંચન કરી દીક્ષા (બેપ્ટિઝમ) આપતો તેથી દીક્ષા આપનાર

ઉપદેશ

યોહાન તરીકે તે ઓળખાતો હતો એની સાદાઈ, નિષ્કિંચનતા, પવિત્રતા અને સ્પષ્ટવક્તાપણાથી આકર્ષાઈ ઘણા લોકો એનો ઉપદેશ સાંભળવા ભેગા થતા, અને ઘણા તેના શિષ્ય થયા હતા તેના ઉપદેશમા મુખ્યત્વે એ આવતું કે ધર્મરાજ્યની સ્થાપનાનો કાળ હવે આવી લાગ્યો છે તે રાજ્યને લાયક થવા પ્રજાએ તૈયાર થવુ જોઈએ એટલે કે, પોતાના પાપો માટે અનુતાપ કરી ચિત્ત શુદ્ધ કરવુ જોઈએ મિથ્યા કુલાભિમાન જાત્યભિમાન અને પાંડિત્યાભિમાન પર એ ચાબખા મારતો આથી ફેરિસી, સેડ્યૂસી અને પૂજારીઓ વગેરે એની સામે બળતા પણ પ્રજાનો સામાન્ય વર્ગ એના ઉપદેશને શ્રદ્ધાપૂર્વક સાંભળતો, અને તેને પ્રાચીન પેગંબર* એઝાયાહનો અવતાર માનતા

---

* **પેગંબર અને ખ્રિસ્ત** — આ બે વચ્ચે ખ્રિસ્તી ધર્મમા ભેદ કરવામા આવે છે પેગંબર એટલે ઈશ્વરનો પેગામ – સંદેશો – કહેનાર ખ્રિસ્તનો અર્થ અભિષિક્ત થાય હિબ્રૂ ભાષામા તે માટે મેસાયાહ શબ્દ છે આપણી ભાષામા કહીએ તો તેનો અર્થ યુવરાજ થાય સાધના કરી જ્ઞાન પામેલો મનુષ્ય અને સ્વયંભૂ અથવા જન્મથી જ જ્ઞાની એ બે વચ્ચે જેવો ભેદ કરીએ, તેવો આ કંઈ ભેદ છે અલબત, કોઈને ખ્રિસ્ત માનવો તે, કોઈને પરમેશ્વરનો અવતાર માનવાની જેમ, માત્ર શબ્દપ્રમાણ પર શ્રદ્ધા રાખવાની બાબત છે

આ વખતે પહેલા પ્રકરણમાં કહેલા રાજા હેરોદનો પુત્ર બીજો હેરોદ ગાદી પર હતો. તેણે પોતાના ભાઈની વિધવા સાથે લગ્ન કર્યું હતું. યહૂદીઓમાં ભાભી સાથે પુનર્વિવાહ કરવાનો નિષેધ છે. એક વાર રાજાએ યોહાનને આમંત્રણ આપી,

મૃત્યુ

આ બાબતમાં તેનો અભિપ્રાય પૂછયો. તેણે તે કામને વખોડી કાઢયું. આથી ગુસ્સે થઈ તેની રાણીએ યોહાનને બંદીખાનામાં નંખાવ્યો ઘણો વખત સુધી તે કેદમાં જ સડયો. પછી એક વાર હેરોદના જન્મ દિવસે હેરોદની દીકરીએ પોતાના નૃત્યથી બાપને ખુશ કર્યો. તેણે ઇનામ માગવા કહ્યું. માની શિખવણીથી તેણે યોહાનના માથાનું ઇનામ માગ્યું. વચનબદ્ધ (!) થયેલા રાજાએ યોહાનનો શિરચ્છેદ કરાવ્યો. આમ, આ સત્પુરુષનો ક્રૂર અંત આવ્યો

૩

ઈશુનો જન્મ અને સાધના

જન્મ

ઈશુનો જન્મ યોહાન પછી છએક મહિને થયેલો મનાય છ ઈશુની મા મારિયા (મેરી)નું વેશવાળ યોસેફ નામના એક તરુણ સુથાર સાથે થયેલું હતું તે યરુશાલેમ પાસે આવેલા બેથલેહેમ નામે ગામનો રહીશ હતો મેરીનુ પિયર ગેલિલી તાલુકાના નેઝેરેથ ગામમા હતું, અને યોસેફ પણ ધધાર્થે ત્યા જ જઈ વસ્યો હતો ઈશુનો જન્મ તેમના વિધિસર લગ્ન થયા પહેલા જ થયો હતો, અને, તેથી, મેરી ‘કુમારી માતા મેરી’ તરીકે ઓળખાય છે ઈશુના જન્મની નોધ પોતાના મૂળ વતનમા જ થાય, એ ઇચ્છાથી તેઓ બેથલેહેમ આવ્યા હતા ત્યા એક સરાઈમા ઈશુનો જન્મ ડિસેમ્બર ૨૪–૨૫ મી (નાતાલ)ની મધરાતે થયેલો મનાય છે ગોકુલઅષ્ટમીની મધરાતની જેમ, આ દિવસ ખ્રિસ્તી લોકોમા મોટામા મોટા પર્વ તરીકે ઊજવાય છે

જેમ શ્રીકૃષ્ણ વિષે પૌરાણિક કથા છે કે કસે આકાશ વાણી સાભળીને કૃષ્ણને મરાવી નાખવા માટે પૂતનાને મોકલીને ગોકુળના સર્વ બાળકોને મરાવી નાખ્યા હતા, તેમ ઈશુ વિષે પણ કથા છે કે હેરોદને એના જોશીઓએ કહ્યુ કે, ‘તારો શત્રુ

બેથલેહેમમાં પેદા થયો છે.' તે ઉપરથી વહેમાઈ હેરોદે તે ગામનાં બે વર્ષની અંદરનાં સર્વે બાળકોને મારી નંખાવ્યાં. પણ આ હુકમનો અમલ થતાં પહેલાં યોસેફને તેની ખબર પડી ગઈ, અને તે મા તથા બાળકને લઈ નેઝેરેથ નાસી ગયો.

આ પછીનાં બાર વર્ષની ઈશુ વિષે કાંઈ માહિતી મળતી નથી. બારેક વર્ષની ઉમ્મરે તે પોતાનાં માબાપ અને નાનાં ભાંડુઓ સાથે પેસાહ (ઉદ્ધાર) પર્વ પર યરુશાલેમ ગયો હતો. પૂજાવિધિ આટોપીને યોસેફ અને મારિયા છોકરાંઓ અને ગામના લોકો સાથે પાછાં ફર્યાં. આગળ જતાં માલૂમ પડ્યું કે ઈશુ તેમની જોડે નથી. સંઘના બીજા માણસો સાથે હશે એમ માની એક આખો દિવસ તેમણે તેની ચિંતા કરી નહિ. પણ સાંજ પડતાં સુધીમાંયે તે ક્યાંય જણાયો નહિ, ત્યારે તેઓ યરુશાલેમ પાછાં આવ્યાં અને મંદિરમાં તપાસ કરવા લાગ્યાં. ત્યાં એમણે ઈશુને મંદિરમાં બેસી શાસ્ત્રીઓ જોડે ધર્મચર્ચા કરતો અને કઠણ પ્રશ્નોત્તર કરી સર્વેને આશ્ચર્ય પમાડતો જોયો. પણ તેમને તે બહુ ગમ્યુ જણાતું નથી. ઈશુને પાછળ પડી રહેવા અને બધાંનો સાથ ગુમાવવા માટે મારિયાએ ઠપકો આપ્યો. ઈશુ એમની સાથે પાછો ઘેર ગયો.

બાળપણ

ઈશુનો અને તેના કુટુંબીઓનો માર્ગ નાનપણથી જ જુદો પડતો હોય એમ જણાતું હતું. સગાંવહાલાં અને ગામના લોકોને ઈશુ કાંઈક વિચિત્ર અને અવહેવારુ લાગતો હોય એમ સંભવ છે.

ઉપલા બનાવ પછીની પાછી લગભગ અઢાર વર્ષ સુધીની હકીકત નોંધાયેલી નથી. એમ લાગે છે કે એણે આ સમય આધ્યાત્મિક ચિંતનમાં ગાળ્યો હોવો જોઈએ. ત્રીસેક વર્ષની ઉંમરે એણે યોહાનને હાથે દીક્ષા લીધાનો ઉલ્લેખ છે.

તપશ્ચર્યા

ત્યાર પછી તેણે ચાળીસ દિવસ સુધી એક પહાડમાં રહી ઉપવાસપૂર્વક સાધના કર્યાનો ઉલ્લેખ છે. આને પરિણામે એને ધર્મતત્ત્વનો બોધ થયો, અને કાંઈક સિદ્ધિઓ પણ પ્રાપ્ત થઈ એમ અનુમાન થાય છે. એનામાં એક પ્રકારના આત્મ-વિશ્વાસપૂર્વક ઈશ્વરનિષ્ઠા દૃઢ થઈ તથા દુન્યવી લાભ-હાનિ તથા સુખદુઃખોની પરવા ન કરી પોતાને જે સાચું લાગે તે પ્રમાણે જગતના હિત માટે કહેવા અને આચરવાની હિમ્મત ઉત્પન્ન થઈ. છતાં, દુનિયાના વિરોધો અને સંકટોથી મન નિર્બળ થવાનો સંભવ ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે તે વારંવાર પહાડ વગેરે કોઈ સ્થળે એકાન્તવાસ કરી સાધનાની પુનરાવૃત્તિ કરતો, અને પોતાની ઈશ્વરનિષ્ઠાને સતેજ કરતો.

સિદ્ધિઓ

એને પ્રાપ્ત થયેલી સિદ્ધિઓમાં સ્પર્શ અથવા વચનમાત્રથી રોગ અને મંદવાડ મટાડવાની, ખોરાકનું પાત્ર અક્ષય કરવાની, અને તોફાન રોકવું, પાણી પર ચાલવું, વગેરેની શક્તિ ગણાવવામાં આવે છે.

નોંધ

ચમત્કારો — જૂના કાળના સંતપુરુષોનાં જીવનચરિત્રો ચમત્કારોનાં વૃત્તાન્તોથી ભરપૂર હોય છે. અજ્ઞાન પ્રજા તેમ જ વ્યવહારની દૃષ્ટિએ બુદ્ધિશાળી પણ અત્યન્ત સાંસારિક તૃષ્ણાઓથી

ભરપૂર માણસો ચમત્કાર કરવાની શક્તિને ઈશ્વર-દર્શનનું આવશ્યક લક્ષણ લેખે છે. ધનલોભી રાજાઓ કરામત ન કરી બતાવે તેવા સંતોને ઢોંગી કહી પીડતા પણ ખરા. ચમત્કારોની ઊતરી આવેલી વાતોમાં કેટલી સચ્ચાઈ હોય છે એ જાણવાનું થોડા દિવસમાં જ કઠણ થઈ પડે છે, કારણ કે એ હકીકતોની વેલી એટલી ઝપાટાબંધ ફેલાય છે, અને એનાં ફળ પાછળથી એટલાં બધાં વિવિધ અને રસપૂર દેખાડવામાં આવે છે કે મૂળે બીજ પણ હશે કે નહિ એવી શંકા સહેજે ઉત્પન્ન થાય છે.

ચમત્કારોની વાતો કેવળ ખોટી જ એમ માનવું એ અશ્રદ્ધાનો છેડો છે. દરેક ચમત્કારિક વાતને ગળે ઉતારી લેવી એ અંધશ્રદ્ધાનો છેડો છે. કેટલાક ચમત્કારો સંતોના સત્ય, અહિંસા વગેરે યમોના પાલનના તથા અપરિમિત મૈત્રી અને કરુણાના સહજ પરિણામ-રૂપે થઈ જાય છે; કેટલાક યોગાભ્યાસની સિદ્ધિ રૂપે હોય છે; કેટલાક ભાવિક લોકોની શ્રદ્ધાને લીધે જ બની આવે છે; અને કેટલાક કેવળ વહેમી માણસોની ભ્રમણામાં જ જણાય છે. એ સિવાય પાછળના અનુયાયીઓની કલ્પનાશક્તિ કેટલાક ચમત્કારોનું આરોપણ કરે છે. આમાંથી પહેલા બે પ્રકારના ચમત્કારોમાં સત્યાંશ હોઈ શકે છે.

પણ ચમત્કારોની વાતો સત્ય હોય કે અસત્ય, એ ઈશ્વરમય જીવનનું આવશ્યક લક્ષણ નથી એટલું જ નહિ, પણ સંતો પોતે ચમત્કારો તરફ અણગમાની દૃષ્ટિએ જ જુએ છે. ચમત્કારો કરવાની વૃત્તિ શરૂઆતમાં જણાય તોપણ ધીમે ધીમે એ વૃત્તિ ગૌણ પડી જઈ છેવટે તદ્દન નાબૂદ થઈ જાય

છે, એવું દરેક સાધુપુરુષના જીવનનો અભ્યાસ કરતાં માલૂમ પડી આવશે. પોતા દ્વારા થયેલા અથવા પોતામાં આરોપાતા ચમત્કારો માટે કોઈ સંતોને મોહ નથી થતો, અને એ ચમત્કારો બંધ પડે એવી જ એમની વૃત્તિ હોય છે. આનું કારણ સ્પષ્ટ છે. ચમત્કારોની વાતો સ્થૂળ પદાર્થોમાં જ ફેરફાર થતો દેખાડે છે. આંધળાને આંખો આપી શકાય અને લંગડાને ચાલતો કરી શકાય; બે રોટલીથી બસેં માણસને જમાડી શકાય અને રણ વચ્ચે પાણી વહેવડાવી શકાય તેથી શું? એ ચમત્કારોથી જે સુખ થાય છે તે ટકે એવુ નથી હોતુ. એથી જેને એ પ્રાપ્ત થાય એ શાન્તિ ભોગવે અથવા પુણ્યશીલ થાય એમ પણ ખાતરી નથી. મૂએલાને જીવતો કરે તેને પણ પાછુ મરવુ તો પડે જ છે. સંતોને એ સુખ આપવામાં શો રસ લાગે? પાપીને પુણ્યશાળી બનાવવાની, તૃષ્ણાવાનને વૈરાગ્યશીલ બનાવવાની, લોભીને સંતોષી બનાવવાની, વિષયીને નિષ્કામ કરવાની જો કોઈ તત્કાળ ફળ આપનારી કરામત હોય તો સંતો એ સિદ્ધિને ખુશીથી સ્વીકારે. પણ એ વૃત્તિઓને નિર્માણ કરવાનો કોઈ ચમત્કારિક ઇલાજ હજુ સુધી સંતોને હાથ લાગ્યો જણાતો નથી. એને માટે તો સંતો કેવળ ખાતર અને પાણીની ગરજ સારી શકે છે. જ્યાં એ વૃત્તિ મૂળમાં હોય ત્યાં તેને પોષણ આપી શકે છે, વધારી શકે છે; યોગ્ય ક્ષેત્રમાં એનું બીજ પણ નાખી શકે છે. પણ જ્યાં એ વૃત્તિ જ ન હોય અને ક્ષેત્ર પણ અનુકૂળ ન હોય ત્યાં એમનો ઇલાજ ચાલતો નથી. એ વિચારીને જ સંતો અન્ય ચમત્કારો પ્રત્યે ઉદાસીન થઈ જાય છે. ઈશુ ખ્રિસ્તનું જીવન પણ એ જ સાક્ષી પૂરે છે.

ચમત્કારો અવતારોના અવતારીપણાનું આવશ્યક અંગ ન હોવાથી એવી વાતોનો આ ચરિત્રમાં સમાવેશ કર્યો નથી. ચમત્કારો સાંભળીને જે મનુષ્ય કોઈને અવતારી પુરુષ માને છે તે અવતારિત્વનું રહસ્ય સમજતો જ નથી.

૪

પ્રવૃત્તિ

એમ જણાય છે કે પોતાની પ્રાથમિક સાધના પૂરી થયા પછી ઈશુએ ધીમે ધીમે ઉપદેશ કાર્ય શરૂ કર્યું.

उपदेश अने चमत्कारो

યોહાનની માફક તેના પણ શરૂઆતના ઉપદેશો પાપને માટે અનુતાપ કરવાના, જીવનને પવિત્ર બનાવવાના અને પ્રેમથી ઈશ્વરની ભક્તિ કરવાના હતા શાસ્ત્રો પર જડ શ્રદ્ધા, ધર્મને નામે પાખંડ, ક્ષણિક લાભ માટે બીજાનું નુકસાન કરવાની વૃત્તિ વગેરે જાય નહિ ત્યા સુધી મનુષ્યની ઉન્નતિ ન થાય એમ તે સમજાવતો આની સાથે જ શરૂઆતમા તે રોગીઓને સાજા, આધળાને દેખતા, બહેરાને સાંભળતા, મૂંગાને બોલતા કરવા, અને મરેલા લાગેલાને ઉઠાડવા વગેરે ચમત્કારો પણ કરતો આથી એની કીર્તિ ગામેગામ ફેલાઈ, અને ટોળાબંધ મનુષ્યો તેનો ઉપદેશ સાભળવા આવવા લાગ્યા

તેણે યોહાનને હાથે દીક્ષા લીધા પછી થોડા વખતમા જ પેસાહનુ પર્વ આવી લાગ્યુ એ પ્રસંગે રિવાજ મુજબ તે યરુશાલેમ ગયો આ વખતે એણે એક

मंदिरशुद्धि

એવુ કામ કીધુ કે જેને લીધે પૂજારીવર્ગ તેને પોતાનો દુશ્મન ગણવા લાગ્યો. મંદિરના એક ભાગને તેઓ દુકાનો માંડવા માટે વેપારીઓને ભાડે આપતા આને લીધે તે ભાગ એક બજાર જેવો બની જતો. તીર્થસ્થાન આ રીતે બજાર બની જાય તે ઈશુથી

ખમાયું નહિ. એણે તે લોકોને બહાર હાંકી કાઢ્યા! તેને આમ કરવાનો શો અધિકાર છે એમ કેટલાકે પૂછ્યું, તેણે જવાબ આપ્યો: "આ મંદિર તમે તોડી નાંખો તો ત્રણ દિવસમાં હું નવું મંદિર કરવા શક્તિ ધરાવું છું." (અર્થાત્, એ મારો આ લોકોને હાંકી કાઢવાનો અધિકાર છે) આનો ભાવાર્થ એ હતો કે મંદિર ઈશ્વરના ભક્તનું છે, અને દરેક ભક્તને એમાંથી પાપને ધોઈ નાંખવાનો અધિકાર છે. ઈંટ અને ચૂનાનું ચણતર તે કાંઈ મંદિર નથી. તેની અંદર જળવાયેલી પવિત્રતા તે જ મંદિર છે. ચણતર પડી જાય તો ભક્ત પોતાના હૃદયમાં રહેલી પવિત્રતાના મસાલાથી તત્કાળ બીજું મંદિર ઊભું કરી શકે. પણ આ શબ્દો પૂજારીઓએ મંદિરના ઘોર તિરસ્કાર રૂપે લીધા, અને ઈશુની સામેના આરોપોમાં એ મહત્ત્વના બન્યા.

શરૂઆતમાં ઈશુએ યહૂદિયા તાલુકામાં ઉપદેશ કરવા માંડયો હતો. યોહાન પણ એ જ તાલુકામાં ઉપદેશ કરતો હતો. બન્નેની ચળવળ યહૂદીઓમાં નવજીવન

વિરોધવૃદ્ધિ

પ્રેરી રહી હતી. પડેલી પ્રજામાં નવજીવન પેદા થાય તેથી રાજ્યકર્તાઓ તથા પુરાણપ્રિય વર્ગો ગભરાઈ ઊઠે છે. ઈશુના ચમત્કારોએ તે ગભરાટમાં ઉમેરો કર્યો. ઈશુએ શરૂઆતમાં તો યહૂદીઓમાં જ કામ કરવાનો વિચાર સેવેલો જણાય છે. પણ પાછળથી તેની દૃષ્ટિ વિશાળ થતી ગઈ, અને એવો પણ અનુભવ થયો કે અ-યહૂદી લોકોમાં તેના ઉપદેશને વધારે આદર આપવા ઉત્સુકતા હતી. આથી, પછી તે સર્વે જાતિઓને ભેદભાવ વિના દીક્ષા આપવા લાગ્યો. યહૂદીઓના કર્મકાંડની તે અને

તેના શિષ્યો ઝાઝી દરકાર કરતા નહિ વિધિ પ્રમાણે રોજા રાખવા, શબ્બાથ (વિશ્રાંતિવાર) રાખવો, હાથ પગ ધોઈને ખાવુ વગેરે બાબતોમા તે ઘણો નિયમભંગ કરતા દાણી તથા હલકી મનાયેલી જાતિઓ સાથે તેઓ ભેદભાવ વિના બળતા તેમના હાથનું ખાતા પીતા વળી ફેરિસી વગેરે પ્રત્યે ઈશુ ઘણી કડી અને ફીટકાર ભરી ભાષા વાપરતો આ કારણથી ફેરિસી, શાસ્ત્રી, પૂજારી વગેરેનો તેમના ઉપર દિવસે દિવસે ગુસ્સો વધતો ગયો

યહૂદિયામા રાજા અને પૂજારીઓનો વિરોધ જોઈ ઈશુએ ગેલિલીમા જવાનું યોગ્ય ધાર્યું વચમા સેમારિયા તાલુકો આવતો હતો આ તાલુકો અને તેની પ્રજા યહૂદીઓની દૃષ્ટિએ એટલા અપવિત્ર મનાતા કે તેમને ગેલિની જવુ હોય

सेमारियामां

તો સેમારિયામા થઈને જવાને બદલે દરિયાને માર્ગે અથવા દશનગર તાલુકામા થઈને લાંબે રસ્તે જતા સેમારિયાન લોકો મૂળે તો યહૂદી જ હતા પણ તેઓ યરૂશાલેમ કરતા પોતાના તાલુકામા આવેલા ગેરીઝિમ પર્વતને વધારે મોટુ તીર્થ ગણતા, અને તે યહૂદીઓને ગમતું નહોતું પણ ઈશુને એવી ઘૃણા-દૃષ્ટિ કેમ હોઈ શકે? એણે તો સેમારિયામાથી જ પોતાનો રસ્તો લીધો, અને તે તાલુકાના લોકોને પોતાનો ઉપદેશ સભળાવ્યો

એક દિવસ તે એક કૂવા પર બેઠો હતો એના બેત્રણ શિષ્યો ગામમા ખાવાનું લેવા ગયા હતા ઈશુને તરસ લાગી હતી તેટલામા એક સ્ત્રી કૂવા પર પાણી ખેંચવા આવી ઈશુએ તેની પાસે પાણી માગ્યુ યહૂદી થઈને સેમારિયાણીનુ પાણી

सेमारियाणीनी शुद्धि

પીવા તેને તૈયાર થયેલો જોઈ તેણે આશ્ચર્ય દેખાડ્યું. ઈશુએ એને કહ્યું, 'બાઈ, હું કોણ છું તે તું સમજે તો જે ભૌતિક જીવન* હું માગું છું, તેના બદલામાં તું મારી પાસેથી દિવ્ય જીવન માગી લઈ શકે.' બાઈએ ઈશુને પોતાના શબ્દો વધારે સ્પષ્ટપણે સમજાવવા કહ્યું. ત્યારે ઈશુએ ઈશ્વર બહારનાં તીર્થો અને મંદિરોમાં નહિ પણ અંતરમાં પૂજાય છે, ઈશ્વરનો પ્રેમરસ પીધાથી મનુષ્યનું જીવન ઉન્નત થાય છે, અને તેના અનંત જીવનમાં વાસ થાય છે, એ વિષે ઉપદેશ આપ્યો તે સાંભળી તે બાઈએ ઈશુની દીક્ષા લીધી. તેનું પૂર્વજીવન અશુદ્ધ હતું, પણ ત્યારથી તે પવિત્રપણે રહેવા લાગી.

જે મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં ભૂલો કરી પાપમાર્ગે ચડી જાય છે, તેને સામાન્યજનો તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જુએ છે.

સંતોની ઉપાસના

એનો સંગ તો બાજુએ રહ્યો, પણ ઘણી વાર એક પ્રાણી તરીકેની દયાને પાત્ર પણ એને ગણવામાં આવતો નથી. જો કોઈ એની તરફ રહેમની દૃષ્ટિએ જુએ તો તેની ઉપર પણ વિવિધ પ્રકારનો જુલમ થાય છે. વળી સામાન્ય જનોની ઈશ્વર વિષેની ભાવના એવી હોય છે કે જેમ રાજા દુષ્ટોને દંડ દે છે, તેમ રાજા પાસેથી છટકી ગયેલા લોકોને ઈશ્વર સજા કરે છે. એમની સમજ પ્રમાણે પરમેશ્વર પાપીઓને દંડવાવાળો છે. યમપુરી એ પરમેશ્વરનું મોટું — અને પરમેશ્વરની મોટાઈના પ્રમાણમાં ભયંકર — કેદખાનું છે. એ ન્યાયે સામાન્ય રીતે લોકો પાપીનો બહિષ્કાર કરવામાં તથા એને સજા કરવા-

* જીવન=પાણી

કરાવવામા ધર્મ માને છે સતોના અભિપ્રાયો આથી જુદા હોય છે સતોની ઈશ્વર વિષેની ભાવના એને પતિતપાવન અધમોદ્ધારક, દીનબધુ, કરુણાસાગર તરીકે જોવાની હોય છે, અને એમની ઉપાસના પ્રમાણે એમનામા પણ એ ગુણ પ્રકટ થાય છે આથી જે પ્રથમથી જ નીતિને માર્ગે છે, તેના કરતા જેનાથી ભૂલો થઈ છે, પાપો થયા છે, તેમના પ્રતિ તેમની દયા-કરુણાનો પ્રવાહ વિશેષ જોરથી વહે છે એ કોઈને ભગ્ન કરવા કરાવવા ઇચ્છા નથી રાખતો જેનાથી પાપો થઈ ગયા છે એનાથી વિશેષ દયાપાત્ર કોણ હોઈ શકે? અને દયાપાત્રને સજા કેમ ઘટે? એને તો ક્ષમા પ્રેમથી જ સુધારવાનો હોય અમુક દેશ, અમુક પ્રજા, અમુક જાત કે ધધો અપવિત્ર છે, શાસ્ત્ર કે જ્ઞાનનો અધિકારી નથી, એ ખ્યાલો ભૂલ ભરેલા અને ઘણુ ખરુ કોઈ કાળે ભોગવેલી જાહોજલાલીના મદમાથી પેદા થાય છે સત્પુરુષોને તેવા મતો માન્ય નથી થઈ શકતા તેમની દૃષ્ટિએ પતિતપાવનતા પરમેશ્વરના મહિમા સાથે અવિભાજ્ય છે, અને તેથી તેઓ પણ પતિત પ્રત્યે હમેશા કરુણા ધરાવે છે

"અજામીલ, ગીધ વ્યાધ ઈનમે કહો કૌન સાધ ?
પછીહુ પઢ પઢાત, ગનિકાસી તારી"

સતોની કૃપાથી પાવન થયેલા પતિતોની આવી નામાવલી આપણા દેશના ભજનોમા આવે છે આમા વાલ્મીકિ વગેરે અનેક બીજાયે ઉમેરાય છે

વર્ણ અને જાતિ સાથે ઉદ્ધારનો કશો સબધ નથી એમ અનેક સતોએ ગાયુ છે તુકારામ મહારાજે નીચેના અભગમા હીન જાતિના ભક્તોની નામાવલી જ આપી છે

પવિત્ર તે કુળ, પાવન તે દેશ, જ્યાં હરિદાસ ધરે જન્મ ૧
કર્મધર્મ તેના સર્વ નારાયણ, તેનાથી પાવન ત્રણે લોક. ૨
વર્ણઅભિમાને થયા જે પાવન, જણાવો, સુજાણ, તેના નામ. ૩
અંત્યજાદિ વર્ણો તર્યાં હરિનામે, ગાયો છે પુરાણે તેનો યશ. ૪
વૈશ્ય તુલાધાર, ગોરો તો કુંભાર, મોચીડો ચમાર રોહીદાસ. ૫
કબીર, મોમીન, લતિફ મુસલમાન, સેનો નાવી,[૧] જાણ, વિષ્ણુદાસ ૬
દાદુ તે પિંજારો, કાનોપાત્રા,[૨] ખોદ,[૩] પામ્યા તે અભેદ પ્રભુ પદે ૭
ચોખામેળો, બંકો જાતિના મહાર,[૪] તેશું સર્વેશ્વર ઐક્ય કરે ૮
નામા તણી જની, કેવો તેનો ભાવ? જમે પંઢરીરાવ તેના ભેળા! ૯
મૈરાળ જનક, નહિ કુળ જાણું, માહાત્મ્ય શું તેનું કહેવું મુખે? ૧૦
જાતિપાતી ધર્મ વૈષ્ણવને નહોય, કર્યો છે નિર્ણય વેદશાસ્ત્રે ૧૧
તુકારામ તમે ખોળી જુઓ ગ્રંથ, કેટલા પતિત તાર્યાં પૂર્વે. ૧૨

સેમારિયાથી ઈશુ ગેલિલીમાં પોતાને ગામ ગયો. ત્યાં એણે મન્દિરમાં એક ઉપદેશ આપ્યો. એણે લોકોને ઈશ્વરના રાજ્યનો સંદેશો સાંભળવા કહ્યુ, પવિત્રતાથી એ રાજ્યના અધિકારી થવા વીનવ્યાં. પણ અમારી નજર આગળ મોટો થયેલો આ છોકરો અમને ડાહી ડાહી વાતો સંભળાવે, અને મારિયાનો દીકરો પોતાને ઈશ્વરનો પુત્ર * કહેવડાવે એ લોકોથી ખમાયુ નહિ. તે ઈશુને મારવાને ઊઠ્યા, અને એને ગામ બહાર કાઢી મૂક્યો. 'સાધુ ઘેર પૂજાય નહિ,' એમ વિચારી ઈશુ કેપરનાઉમ જઈ કેટલોક વખત રહ્યો.

નેઝેરેથમાં

૧ હજામ, ૨ વેશ્યા હતી, ૩ નપુંસક હતો, ૪ ઢેડ.
* 'ઈશ્વરનો પુત્ર' ઉપર નોંધ જુઓ.

અહીં બે ત્રણ શિષ્યો એના ઉપર બહુ પ્રેમ રાખનારા હતા. આ ગામમાં એણે ઘણાક ચમત્કારો પણ કરી બતાવ્યા હતાં. એનો સૌથી પહેલો શિષ્ય સાઇમન ઉર્ફે પિટર આ જ ગામનો રહીશ હતો. તે, એનો ભાઈ અને બીજા બે શિષ્યો અહીંથી એના નિરંતરના સાથી થયા. આ ભાઈઓના સથવારામાં ઈશુએ આખા ગેલિલીમાં ઉપદેશ આપવાનું અને રોગો સારા કરવાનું કામ કર્યું.

कैपरनोउममो

કેટલાક મહિના પછી વળી યહૂદીઓનું એક પર્વ આવ્યું. અને તે વખતે ઈશુ પાછો યરુશાલેમ ગયો. ચમત્કારિક રીતે રોગો સારા કરનાર અને ભૂતોને કાઢનાર તરીકે અત્યાર અગાઉ એની કીર્તિ ફેલાઈ ગઈ હતી. અને તેથી એને જોવાને લોકોનાં અને રોગીઓનાં ટોળેટોળાં ભેગાં થતાં હતાં. યરુશાલેમના મન્દિરની પાસે એક કુંડ આગળ ઈશુ બેઠો હતો, એટલામાં ૩૮ વર્ષથી અર્ધાંગ-વાયુથી પીડાતો એક રોગી ત્યાં આવ્યો. ઈશુએ એને વચનમાત્રથી સારો કરી દીધો અને એને પોતાનો ખાટલો ઊંચકી ઘેર જવા કહ્યું. આ દિવસ વિશ્રાન્તિનો હતો. ઈશુ વિશ્રાન્તિનો દિવસ માનતો નથી, એ નાસ્તિક છે, એમ કહેવાને યહૂદીઓને આ પૂરતું કારણ લાગ્યું. રોગીને સારો કર્યો એ તો એક મોટું પાપ થયું જ, તેમાં વળી ખાટલો ઊંચકી જવાનું—એટલે કામ કરવાનું—કહ્યું, એ તો પાપની હદ થઈ. આ ઉપરાંત વિશ્રાન્તિ-વારને વિધિસર નહિ પાળવાના બીજા પણ આરોપો એની અને એના શિષ્યોની ઉપર હતા. લોકોએ ઈશુ પાસેથી આ

बीजी वार
यरुशालेममां

ધર્મભંગ માટે ખુલાસો માગ્યો. ઈશુએ કહ્યું કે "પરમેશ્વર દયાનાં કર્મો હરઘડીએ કર્યાં કરે છે, માટે દયાનાં કર્મો માટે ઈશ્વરના પુત્રને વિશ્રાન્તિવારની બંધી હોઈ ન શકે." આ રીતે ઈશુ પોતાને વારંવાર ઈશ્વરના પુત્ર તરીકે ઓળખાવતો. પણ એક સ્ત્રીના ઉદરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો બેપગો માણસ આ રીતે ઈશ્વરનો પુત્ર હોવાનો દાવો કરે, એ યહૂદીઓને મન નાસ્તિકતા અને નફટાઈની નિશાનીઓ હતી. ઈશ્વરનો પુત્ર હાડકાં-ચામડાંનો ન હોઈ શકે, એ માતાના ઉદરમાંથી જન્મ્યો ન હોય, ગરીબને ઘેર ન હોય, એ તો સિંહાસન પર બેસનારો હોય એમ તેમનું કહેવું હતું.

આ ઉપરાંત ઈશુ આગળ કોઈ પાપી માણસ આવીને અનુતાપ કરે તો "તારાં સર્વ પાપો નાશ પામ્યાં છે" એમ એ તેને આશ્વાસન આપતો. ઈશ્વરને નામે પાપોની માફી બક્ષવાનો ઈશુને શો અધિકાર, એમ પૂજારીઓને લાગતું. આ રીતે ઈશુ તરફ એમનો દ્વેષ દિવસે દિવસે વધતો જતો હતો

શિષ્યમંડળ

ધીમે ધીમે ઈશુના અન્તેવાસી શિષ્યોની સંખ્યા વધીને બારની થઈ. તેમાં યેહૂદા (Judas)નું નામ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે, કારણ કે આ માણસે જ ઈશુને દગો દઈ મારી નંખાવ્યો હતો. આ બાર શિષ્યો એના સાધુઓ જેવા હતા.

ઉપદેશની અસર

આ રીતે ઈશુનું ઉપદેશ દેવાનું કાર્ય ચાલ્યું. એના વક્તૃત્વથી ઘણા લોકો એને સાંભળવા ખેંચાતા, પણ મોટે ભાગે તો એને હાથે સાજા થવા જ ઘણા લોકો આવતા. ઈશુએ પોતે પણ જોયું કે લોકોને પોતાના શારીરિક રોગોથી છૂટવાની

અને ઐહિક રાજ્યની જ લાલસા તીવ્રપણે હતી, કોઈ એની પાસેથી આત્મશુદ્ધિનું ઓસડ લેવા ઇચ્છતું નહોતું — ધર્મરાજ્યની પ્રજા થવા ચહાતું નહોતું પોતાની ગરીબી ધોવા અને રોગો નસાડવા લોકો આતુર હતા, પણ પોતાના પાપો ધોવા અને વિકારો નસાડવા કોઈ પરવા રાખતું નહોતું ઈશુને આથી બહુ ખેદ થતો એને યહૂદીઓનું ભવિષ્ય બહુ ઝાખું લાગતું હતુ એ ફેરિસી અને શાસ્ત્રીઓ ઉપર લોકોને જડ અને અધશ્રદ્ધાળુ બનાવી મૂકવાનો આરોપ મૂકતા ફેરિસી અને શાસ્ત્રીઓ પરના એના પ્રહારો બહુ કડવી વાણીમા નીકળતા હોય એમ જણાય છે એ કડવાશની પાછળ હૃદયની જે મળતરા અને દયાનો ઝરો વહેતો હતો, એની કોઈ કદર કરી શકતુ નહિ અધિકારીઓને એની પ્રવૃત્તિમા રાજ્યદ્રોહ, ધર્મદ્રોહ, નાસ્તિકતા, નઠ્ઠટાઈ અને આપવડાઈ દેખાતા અને બીજા કેટલાક વળી એને ભાવનાઘેલો ગણતા એની ભાષા રાજકારણી પુરુષોને અનુસરતી હોય એમ લાગે છે પણ આવી ભાષા આવવાનુ કારણ યહૂદીઓની પૂર્વ-માન્યતા જ હોવાનો સભવ છે યહૂદી નવજવાનો સ્વરાજ માટે ઇન્તેજાર હતા અને ઈશુ ધર્મરાજ્યનો ઉપદેશ આપતો હતો, નવયુવકો યહૂદીઓના દડધારી રાજાના અવતારની વાટ જોતા હતા, ઈશુ એમને ધર્મરાજાના અવતારના આગમનની વાતો કહેતો હતો આને લીધે એની ભાષા રાજકારણને મળતી આવતી

ઉપદેશ પદ્ધતિ

એની બોલવાની પદ્ધતિ દૃષ્ટાન્તો અને કહાણીઓ આપી ઉપદેશ દેવાની હતી કહાણીઓ દ્વારા ઊંચામા ઊચા આદર્શો અને સિદ્ધાન્તો પણ એ સરળતાથી સમજાવી શકતો એના કેટલાક દૃષ્ટાતો આગળ ઉપર આપવામા આવશે

નોંધ

ઈશ્વરનો પુત્ર — ઈશુ પોતાને ઈશ્વરપુત્ર તથા માનવપુત્ર એવી બે રીતે વર્ણવતો. શબ્દસેવી ખ્રિસ્તીઓ માને છે કે ઈશુ પરમેશ્વરનો એકનો એક પેટનો દીકરો હોઈ, તેનો અભિષિક્ત (ખ્રિસ્ત, કે મેસાયાહ) યુવરાજ હતો. આવી શ્રદ્ધા ન ધરાવતી, એમની દષ્ટિએ ઈશુ વિષે અનિષ્ઠા ગણાય. સ્થૂળ દષ્ટિએ તે માનવપુત્ર પણ હતો. યહૂદી તથા ઇસ્લામને આ શબ્દાર્થ માન્ય નથી. અને તે સ્વાભાવિક છે. એ માન્યતા પરમેશ્વરના સ્વરૂપ વિષે અજ્ઞાન સૂચવનારી છે. ભાવાર્થ સેવી ખ્રિસ્તીઓ પુત્રનો અર્થ પ્રતિનિધિ કરે છે. જૂના કરારમાં (બાઈબલનાં યહૂદી માન્ય ભાગમાં) પુત્રનો આવો અર્થ કરવા માટે આધાર મળે છે, એમ મને ખ્રિસ્તી વિદ્વાનો કહે છે. તે રીતે એ ઈશ્વરનો દુનિયા પરનો પ્રતિનિધિ હતો, અને માનવજાતિનોયે પ્રતિનિધિ (એટલે આદર્શ મનુષ્ય) હતો, એવો એ બે ઉપાધિઓનો અર્થ થાય.

૫

પ્રવૃત્તિ (ચાલુ)

ઈશુના ઉપદેશની કુમાર્ગે ગયેલી સ્ત્રીઓ પર કેટલી અસર થતી હતી, અને તેનું હૃદય એમના પ્રતિ કેવલા પ્યાભાવથી છલકાતું હતું એનુ એક દૃષ્ટાન્ત છે

પતિતપાવનતા

એક વાર ઈશુને એક ફેરિસીએ જમવાનુ નોતરુ દીધુ તે સ્વીકારી ઈશુ એને ત્યા જમવા ગયો સર્વે જમતા હતા, એટલામા એક હલકો ધધો કરનારી સ્ત્રી આવી અને ઈશુના ચરણને આસુવડે ધોવા લાગી પછી પોતાના વાળથી જ પગને લૂછી નાખ્યા અને એને સુવાસિક લગાડયુ આ સર્વ જોઈને યજમાનને શકા થઈ કે આ ઈશુ પેગમ્બર મનાય છે, પણ એ જો ખરો પેગમ્બર હોય તો આ સ્ત્રી કેવી ચાલની છે તેની એને ખબર હોય, અને એને એ પોતાના પગને અડવા દે નહિ ઈશુ એના હૃદયના કુતર્કને સમજી ગયો અને એને સમજાવવાના ઉદ્દેશથી બોલ્યો :

કુલટાનો ઉદ્ધાર

"સાયમન, ધારો કે એક માણસના બે દેવાદાર છે એકની પાસે પાચસોનું લેણુ છે અને બીજાની પાસે પચાસનુ બન્ને નાદાર થઈ ગયા છે જાણી એ બન્નેનુ દેવુ માફ કરે તો એના પ્રતિ કોણ વધારે કૃતજ્ઞ થાય?" સાયમને કહ્યુ, "પાચસોનો દેવાદાર"

લેણદારનુ દૃષ્ટાન્ત

ઈશુ બોલ્યો, "ખરી વાત. હવે, આ બાઈને જો. હું તારે ઘેર આવ્યો પણ તેં મને પગ ધોવા પાણી શિદ્કે આપ્યું નહિ. પણ આ બાઈએ મારા પગને પોતાનાં આંસુ વડે ધોયા અને પોતાના કેશથી લુછયા. તું મારે પગે પડ્યો નહિ, પણ આ બાઈ આવી છે ત્યારથી મારા પગને છોડતી નથી. તેં મારા કપાળને પણ સુવાસિક અર્પ્યું નહિ, પણ આ બાઈએ મારા પગને એનો લેપ કર્યો. માટે હું કહું છું કે એનાં પાપો ઘણાં છે, છતાં એ સર્વે ધોવાઈ ગયાં છે; કારણકે એનો પ્રેમ વિશેષ છે. જેનાં પાપો ઓછાં ધોવાયાં છે, તેનો પ્રેમ પણ ઓછો છે." પછી સ્ત્રી તરફ વળી કહ્યું, "જા બહેન, તારાં સર્વ પાપો માફ થયાં છે." *

નીચેનું દૃષ્ટાંત એના જેવું જ અને એ જ પતિતપાવન વૃત્તિ દેખાડનારું છે:—

એક વાર કેટલાક પૂજારીઓ અને શાસ્ત્રીઓ એક સ્ત્રીને ઈશુ પાસે લઈ આવ્યા. તે બાઈ વ્યભિચાર કરતાં પકડાઈ ગઈ હતી. તેઓએ કહ્યું, મૂસાના ધારા પ્રમાણે આ બાઈને પથરા ફેંકીને મારવાની સજા કરવી જોઈએ. પણ તમારી શી આજ્ઞા છે?

व्यभिचारिणीने माफी

આમ કરવામાં તેમનો હેતુ ઈશુને કોઈ રીતે શબ્દોમાં બાંધી લેવાનો હતો. પણ ઈશુએ કશું સાંભળ્યું જ ન હોય તેમ મૌન રાખ્યું.

પછી તેઓએ તેને જવાબ આપવા વારંવાર આગ્રહ કર્યો. ત્યારે તેણે કહ્યું, તમારા પૈકી જે તદ્દન નિષ્પાપ હોય

* 'પાપોની માફી' ઉપર પાછળ નોંધ જુઓ.

તે એને પહેલો પથરો મારે. એમ બોલી વળી પાછું જમીન પર દૃષ્ટિ રાખી બેઠા.

આ સાંભળી તે માણસો એક પછી એક ઊઠીને ચાલતા થયા, અને થોડી વારમાં તે બાઈ એકલી જ ત્યાં રહી ગઈ.

તે જોઈ ઈશુએ તે બાઈને કહ્યું, તારા પર આરોપ મૂકનારાઓ ક્યાં ગયા? શું કોઈએ તને સજા ન કરી?

તેણે કહ્યું, ના પ્રભુ.

ઈશુએ કહ્યું, ત્યારે તારે ઘેર જા અને ફરીથી પાપ કરીશ નહિ.

ફેરિસીઓનો દ્વેષ

પણ પંડિતો ઈશુને સમજી શક્યા નહિ. પાપને માફ કરવાની હિંમત બતાવનાર આ ઉદ્ધત પુરુષ કોણ, એમ એમને થયું, અને એમનો ઈશુ પ્રત્યેનો દ્વેષ વધતો જ ગયો.

શિષ્યાઓ

બાર સાથીઓ ઉપરાંત કેટલીક સ્ત્રીઓ પણ હવે ઈશુ જોડે ફરવા લાગી. એ સર્વ સ્ત્રીઓનું જીવન ઈશુના ઉપદેશથી એટલું શુદ્ધ અને પવિત્ર બન્યું હતું કે જ્યારે ઈશુનો એના શિષ્યોએ પણ સાથ છોડ્યો ત્યારે એ જ એની પાસે ઊભી રહી હતી.

મલિન દૈવતનો આરોપ

પછી ફેરિસી લોકો ઈશુના ચમત્કારો વિષે એમ કહેવા લાગ્યા કે એણે મેલી વિદ્યા સાધી છે, અને એ ઈશ્વરનો દૂત નહિ પણ મલિન દેવનો ઉપાસક છે. આના જવાબમાં ઈશુ એમ કહેતો કે, "કોઈ પણ દેવ કે પ્રાણી પોતાની વિરુદ્ધ જાય એવું કાર્ય કરે નહિ. મલિન દેવ ભૂતોને અને

આસુરી સંપત્તિને મનુષ્યોમાં પ્રેરે પણ એને કાઢે નહિ. હું મલિન દૈવતવાળો હોઉં તો તેની સાહાય્યથી ભૂતાદિકને કાઢી શકું નહિ."

એક વાર ઈશુનો ઉપદેશ સાંભળી એક સ્ત્રી બોલી, "જેની કુખે આવો પુત્ર જન્મ્યો છે અને જેની છાતીએ ધાવ્યો છે તે માતાને ધન્ય છે." પણ જ્યારે અન્ય શ્રોતાઓ ઈશુના ઉપદેશથી આટલા આકર્ષાતા ત્યારે એનાં સગાં મા અને ભાઈઓ એને ચિત્તભ્રમ થયેલો અથવા ભૂતથી પીડાતો માનતાં. તેથી એણે પેલી સ્ત્રીને કહ્યું, "પણ જે મારાં વચન સાંભળીને પોતાના હૃદયમાં સાચવી રાખે છે, તે એથીયે (મારી માતાથીયે) વધારે ધન્ય છે."

माता अने माईओनी अश्रद्धा

ફેરિસીઓની પજવણી દિવસે દિવસે વધતી જ ગઈ. ઈશુ પોતે ખ્રિસ્ત છે એમ એણે કોઈક દિવ્ય પરીક્ષા આપી સિદ્ધ કરી બતાવવું એવી એ માગણી કરવા લાગ્યા. ઈશુને પોતાના ભાવિની ઝાંખી થતી હોય એમ જણાય છે. એ પોતાના મરણથી જ પોતાની પરીક્ષા આપશે એમ મોઘમપણે સૂચવતો.

दिव्यनी मागणी

તોપણ એનું કાર્ય ચાલુ જ હતું. હવે એ પોતાના શિષ્યોને પણ ઉપદેશાર્થે મોકલવા લાગ્યો. એણે એમને પોતાની સાથે લાકડી, ભાથું, પૈસા કે એકથી વધારે વસ્ત્ર રાખવા મનાઈ કરી હતી. એ લોકો ફરી આવીને પાછા ઈશુને મળતા અને કરેલાં કાર્યનો અહેવાલ આપતા.

दिष्योनी रवानगी

એક વાર વળી પાછો તબુનિવાસ (સુક્કોથ) પર્વને સમયે ઈશુ યરશાલેમ ગયો અને મન્દિરમાં ઉપદેશ દેવા લાગ્યો

फेरिसीओनी जडता

એના ઉપદેશનો અર્થ જ ફેરિસી લોકો સમજી શકતા ન હતા ઈશુ આત્મનિષ્ઠ હતો, અને આત્મા શબ્દનો ઉચ્ચાર કર્યા વિના પોતાને અજર, અમર, સનાતન કહેવડાવતો હતો એને સાંભળનારા એને સાડાત્રણ હાથના એક પૂતળા તરીકે જ જોતા, અને એટલો જ ઈશુ એમ માનતા તેથી, જ્યારે એ કહેતો કે, 'તમે મને શોધી શકવાના નથી, હુ જ્યા છુ ત્યા તમે પહોચી શકવાના નથી,' ત્યારે લોકો એના શબ્દો સ્થૂલાર્થમા જ સમજતા અને એ નાસવા-સતાવા માગે છે એમ ધારતા એ જ્યારે કહેતો કે, 'હુ યહૂદીઓના પૂર્વજોથી પણ પહેલો છુ,' ત્યારે ફેરિસીઓ એને ગાંડો, જૂઠો, પૂર્વજોનુ અપમાન કરવાવાળો કે નાસ્તિક સમજતા એ જ્યારે પોતાને પરમેશ્વરનો પુત્ર કહેતો, ત્યારે એને બડાઈખોર માનતા અને આ કારણથી એ ઝનૂની લોકો એના ઉપર ક્રોધથી ઊભરાતા અને મારી નાખવા તૈયાર થતા

यहूदीया भारतवर्ष न हतुं जे आध्यात्मिक कोटिनी

પ્રજાનો દોષ

યહૂદીયા ભારતવર્ષ ન હતું જે આધ્યાત્મિક કોટિની વાતો ઈશુ કહેતો તે સમજવા જેટલી શક્તિ ધરાવનાર ત્યા શ્રોતૃગણ જ ન હતો ઈશુના શબ્દોમા જ કહીએ તો, એના વચનમૌક્તિકો ડુક્કર આગળ વેરાતા હતા એની આધ્યાત્મિક સ્થિતિ એ પ્રજા સમજી શકતી ન હતી, અને ઈશુ એમની વિધિઓ અને રૂઢિઓનુ યથાશાસ્ત્ર પાલન કરતો નહિ એના શિષ્યો વિશ્રાન્તિવાર બરાબર પાળતા નહિ, ઉપવાસો કરતા

નહિ, જમતાં પહેલાં હાથ ધોવાની કાળજી રાખતા નહિ, વગેરે વગેરે એમને મન મહત્ત્વની અને ધર્મના આવશ્યક ચિહ્નોની અવગણના થતી, તે એ ઝનૂની અને વહેમી પ્રજા સહન કરી શકતી નહોતી. આવાં કારણોને લીધે ઈશુનો જીવ હવે હર પળે જોખમમાં હતો. છતાં ચાર છ મહિના એને ગૅલિલીમાં ફરી આવવાનું મળ્યું.

હજારો માણસો ઈશુનો ઉપદેશ સાંભળવા આવતા, પણ એનું શિષ્યત્વ સ્વીકારવા થોડા જ આતુર હતા. એ પણ હવે કોઈને પોતાના સાથી કરવા ઇચ્છતો નહોતો. જે પોતાનો ક્રૂસ લઈને ચાલી શકે તે મારા સાથીદાર થઈ શકે એમ એ કહેતો.

શિષ્યોની ઊણપ

માનવજાતિ પ્રત્યેના પોતાના પ્રેમની પરીક્ષા એણે મરણથી જ આપવી પડશે, એમ એ વારંવાર સૂચવતો; પણ એનો નિત્ય સહવાસ કરનારા શિષ્યો પણ એને સમજી શકતા નહિ. એ લોકોના મનમાં પણ ઊંડે ઊંડે એમ જ રહ્યું હતું કે, ઈશુ મોડા વહેલો યહૂદી લોકોનું ભૌતિક રાજ્ય સ્થાપશે. અને તેથી એ રાજ્ય પ્રાપ્ત થયા બાદ એને જમણે હાથે અને ડાબે હાથે બેસવાના એ મનોરથો કરતા. ઈશુ અને જેમની સાથે એ રહ્યો હતો તે બે વચ્ચે આટલું બધું બુદ્ધિનું અંતર હતું.

નોંધ

પાપોની માફી — જેના જીવનમાં કદી નાનો મોટો દોષ થયો નથી એવો કોણ હશે? જો દોષોની માફી જ ન થાય તો જગતમાં એકે જીવને ઉન્નત થવાની આશા જ ન રહે. પણ ગમે તેટલું એક કાળે દોષિત જીવન વીત્યું હોય, છતાં જેના હૃદયમાં તીવ્ર અનુતાપની જ્વાળા સળગી ઊઠે

અને પ્રેમવૃત્તિનો ઉદ્‌ભવ થાય, એને માટે શાન્તિનુ દ્વાર ઉઘડી જાય. ઈશુએ કરેલા કુલટાના ઉદ્ધારમા શુ કે સતોએ કરેલા અજામિલના ઉદ્ધારમા શુ, આ જ વસ્તુનુ પ્રતિપાદન છે. અનુતાપનો અગ્નિ અને પ્રેમનો સોહાગ હૃદયની સર્વે અશુદ્ધિ બાળી નાખી એને શુદ્ધ કાચન જેવુ કરવા શક્તિમાન થાય એ સિવાય બીજો માર્ગ પણ નથી

પતિતપાવનતા એ સતોનો ગુણ છે. આત્મોન્નતિની સામાન્ય ઇચ્છાવાળાએ એનુ અનુકરણ કરતા સાવધ રહેવુ. જ્યા સુધી પોતાના હૃદયના વિકારો શાન્ત ન થયા હોય, જ્યા સુધી દુષ્ટ દર્શન, દુષ્ટ શબ્દ, દુષ્ટ સગતિ હૃદયમા વિકારો ઉત્પન્ન કરી શકતા હોય ત્યા સુધી કદાચ મનની દુષ્ટ વૃત્તિઓ જ પતિતપાવનતાની મોહક વૃત્તિનુ સ્વરૂપ લે, અને એક વાર એ વૃત્તિ ફાવે તો અધોગતિના કયા ખાડામા નાખી દે તે કહેવાય નહિ આત્મોન્નતિનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે.

(૧) જ્યા સુધી હૃદયમા વિકારો ઉદ્‌ભવે છે ત્યા સુધી પ્રયત્નપૂર્વક સત્સગનુ અનુશીલન અને કુસગનો અત્યંત સાવધાનતાપૂર્વક ત્યાગ

(૨) જ્યા સુધી દુષ્ટ પ્રતિ આપોઆપ કરુણા ઊઠતી નથી ત્યા સુધી તેમની ઉપેક્ષા કરવી અને સજ્જનો પ્રત્યે પૂજ્યભાવના (મુદિતા) વધાર્યા કરવી. સજ્જન કેવળ પૂજ્ય ન લાગે, પણ એ જ આપણને પ્રિય બની જાય ત્યાં સુધી એ વૃત્તિઓને પોષ્યા જ કરવી. જે માણસો પ્રત્યે આપણને આદર — પૂજ્યભાવ — હોય છે તે આપણને પ્રિય પણ હોય છે એમ હમેશા નથી હોતુ પણ જ્યા સુધી પૂજ્યને પ્રિય નથી કર્યો ત્યા સુધી આપણી અને એની વચ્ચે અતર રહ્યા

જ કરવાનું. માટે પૂજ્યને પ્રિય બનાવી દેવા તરફ મનનું વલણ કરવું

(૩) પૂજ્ય મિત્રભાવનાથી પ્રેમપાત્ર થાય ત્યારે દુષ્ટ અને પતિત કરુણભાવનાથી પ્રેમપાત્ર થઈ જાય. પછી પતિતનો ઉદ્ધાર કરવો જોઈએ એવો વિચારપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો નહિ પડે, પણ એ સ્વભાવ બની જશે. જેનો એ સ્વભાવ થાય તે જ ખરો પતિતનો ઉદ્ધારક થાય.

તીવ્ર કરુણભાવનાથી પોષાયેલા વિશુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ હૃદયમાં વહેવા માંડે, પછી સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યતા જેવા વિધિનિષેધના કે હિંસાઅહિંસાના પ્રશ્નોના નિર્ણય કેમ કરવા એ વિષે શંકા જ નહિ રહે. એ પ્રવાહને રોકવા કોઈ સ્મૃતિ કે શાસ્ત્ર શક્તિમાન નહિ થાય. શુદ્ધ પ્રેમભાવની એ જ નિશાની કે જેના પ્રતિ પ્રેમ હોય તેની સેવા કરવા માટે એ પોતાના સર્વસ્વનો ત્યાગ કરાવી દે. શરીર, સગવડ, આરોગ્ય, ધન, લોકલજ્જા, ભૂખ-તરસ, અને છેવટે નરકવાસની બીતિ પણ એને કરુણાપ્રેરિત માર્ગ લેતાં અટકાવી શકે નહિ. જ્યાં સુધી જેના પ્રતિ પ્રેમ છે તેવા તરફથી કિંચિત્ પણ સ્થૂળ અથવા માનસિક કે બૌદ્ધિક સુખ કે લાભ મેળવવાની આશા રહી છે ત્યાં સુધી શુદ્ધ પ્રેમ ઉદ્ભવ્યો નથી. શુદ્ધ પ્રેમ એ આપવાવાળો છે, લેવાવાળો નથી.

લોકલજ્જા અને શાસ્ત્રોક્ત વિધિનિષેધનુ ઉલ્લંઘન કરનારા બે પ્રકારના લોકો હોય છે: સ્વચ્છંદી અને વિશુદ્ધ પ્રેમવાળા. વિશુદ્ધ પ્રેમ ન થાય ત્યાં સુધી લોકલજ્જા અને શાસ્ત્રમર્યાદાના પાલનમાં શ્રેય છે. વિશુદ્ધ પ્રેમવાળો લોક કે શાસ્ત્રની નીતિ-મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી, પણ સામાન્ય જનોની નિર્બળતાને

માન આપી વ્યવહારકુશળતાની દૃષ્ટિએ, લોક અથવા શાસ્ત્રે સત્ય, ન્યાય ઇત્યાદિ વૃત્તિઓ ઉપર પણ જે મર્યાદા બાંધી દીધી હોય છે તે મર્યાદામાં એ બંધાઈ રહેતો નથી; અને એ મર્યાદા ઉલંઘવા માટે વ્યવહારબદ્ધ લોકો એની અપકીર્તિ, ઠેકડી કે નિંદા કરે તેને એ ગણકારતો નથી તથા તેટલા પૂરતો શાસ્ત્રો પ્રતિ પણ ઉદાસીન થાય છે. સ્વચ્છંદી મનુષ્ય તો નીતિઅનીતિને માનતો જ નથી; સત્ય, અહિંસા, દયા, ક્ષમા, ઇંદ્રિયજય ઇત્યાદિ વૃત્તિઓ માટે એને આદર કે પ્રેમ નથી; એ નાસ્તિક છે. લોકલજ્જા કે શાસ્ત્રોક્ત મર્યાદાનો—કોઈક વિશુદ્ધ પ્રેમવાળાનું અનુકરણ કરીને અથવા એનાં વચનો ટાંકીને પણ — એ ત્યાગ કરે તેમાં સમાજનું કલ્યાણ નથી. એ તો પાખંડ અને દંભને વધારવાવાળો છે. એથી ઉન્નતિની ઇચ્છાવાળાએ અત્યંત સાવધ રહેવું; એનો સંગ ન જ કરવો. એના કરતા મર્યાદામાં રહેનારો હજાર દરજ્જે સારો. વિશુદ્ધ મનુષ્યનાં સત્યાદિક સંપત્તિ અને ઇંદ્રિયજય લોકોએ સ્વીકારેલાં ધોરણ કરતાં ઊંચાં હોય, પણ નીચાં ન જ હોય. એ વિધિ-નિષેધનો ત્યાગ કરે તે માત્ર બાહ્ય ક્રિયાઓ અને રૂઢિઓના વિષયમાં, એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. દંભને ઓળખવાની એ જ કસોટી છે.

૬

ગુરુદ્રોહ

પાછુ પેસાહ પર્વનું ટાંકણું આવી લાગ્યું અને ઈશુ છેલ્લી વાર યરુશાલેમ આવવા ઊપડ્યો. એણે ઉપદેશ કરવા માંડ્યા બાદ આ ત્રીજું વર્ષ હશે. એનું વય વધારેમાં

चढी पेसाह पर्व

વધારે ૩૩ વર્ષનું હશે. એણે આટલા ટૂંકા સમયમાં પુષ્કળ આન્દોલન કર્યું હતું. ફેરિસીઓ અને પૂજારીઓ એના દુશ્મન થઈ બેઠા હતા અને એને મારી નંખાવવા કોઈ પણ ઉપાય લેવા તૈયાર હતા એના ઉપર બીજા દોષો સાબિત ન થાય, તો છેવટે એને રાજ્યદ્રોહી ઠરાવી સરકાર દ્વારા પણ એનો અન્ત આણવા ઉત્સુક હતા. એટલે એ હેરોદના પક્ષના માણસો સાથે ભળી ગય . સેડ્યૂસીઓ એની ઠેકડી કરવામાં મજા માનતા. માત્ર એના પોતાના શિષ્યો તથા બીજા વગ વગરના લોકોને એને વિષે સદ્ભાવ હતો; પણ એમનામાયે નિર્ભયતા નહોતી અને ઐહિક અભિલાષાઓ સ્પષ્ટપણે રહી હતી.

पेसाह पर्व શરૂ થાય તેના છએક દિવસ પહેલાં યરુશાલેમ પાસેના બેથેની નામે ગામમાં ઈશુ અને તેના બાર શિષ્યો આવી પહોંચ્યા અને પૂર્વે ઈશુને હાથે સાજા થયેલા એક માણસને ઘેર એ લોકોએ મુકામ કર્યો.

सत्यनी नीडर उपासना

માથે શત્રુઓનું વાદળ ઘેરાઈ રહ્યુ હતું, છતા એને જે સત્ય લાગ્યુ તેનો યરુશાલેમના મન્દિરમા જઈ ઉપદેશ કરવાનુ એણે છેલ્લા દિવસ સુધી છોડયુ નહિ પેમાદ પર્વ શુક્રવારની સાજે શરૂ થાય ગુરુવારને દિવસે પણ એણે યરુશાલેમના મન્દિરમા જઈ ઉપદેશ કર્યો મન્દિરમા ભરાતા બજારને વળી ખાલી કરવા એ ફરમાવતો રહ્યો એમ સમજાય છે કે, સદ્બુદ્ધિ અને સદુદ્દેશ છતા ઈશુની વાણીમાં તીખાશ વધતી જતી હતી એનાથી પાપ સહન થતુ ન હતું પાખડ જોઈ એનું હૈયુ ઊકળી રહ્યુ હતું, એ પણ એ તીખાશના કારણ હોય પણ તીખાશને લીધે કેટલેક અશે એ સમભાવ પણ ખોઈ બેઠો.

એના આવા વર્તન માટે પૂજારીઓએ ઈશુ પાસે શાસ્ત્રનો આધાર માગ્યો ઈશુએ જે જવાબ વાળ્યો તે એની આધ્યાત્મિક સ્થિતિને અનુસરીને હતો એ શાસ્ત્રોનો શો આધાર આપે? એના શુદ્ધ ચિત્તમા જે સત્ય લાગતું હતુ તે પ્રમાણે એ બોલતો હતો પણ એની સ્થિતિ સમજવા જેટલી પૂજારીઓની શક્તિ જ ન હતી એ તો દ્વેષથી ભરેલા હતા ઈશુને એના જ શબ્દોથી કેમ ફસાવી શકાય એ જ તેઓ શોધી રહ્યા હતા એમની આગળ ઈશુની જ્ઞાનચર્ચા નકામી જ જતી હતી. છતા એની લોકપ્રિયતાથી તેઓ ડરતા હતા, અને એને પકડવા ઉપાયો ખોળી રહ્યા હતા એટલામા ઈશુનો શિષ્ય જ એમના હાથમા ક્રૂસનુ લાકડુ થવાને ગયો

એક રાત્રે ઈશુ બેથેનીમા પોતાના યજમાનને ત્યા બેઠો હતો, એટલામા એક સ્ત્રીએ આવી સુગધી અને મૂલ્યવાન અત્તર એના મસ્તક પર રેડયુ અને એની ખૂબ ભાવથી પૂજા કરી

ઈશુની પૂજા

યેહૂદાથી આ જોઈ શકાયું નહિ. તે કહેવા લાગ્યો, 'આ શો બગાડ! આની સારી કિંમત ઊપજત અને તે ગરીબને આપી શકાત!' ઈશુએ કહ્યું, 'ભાઈ, એની અભિલાષા પૂરી થવા દે. આ શરીરની પૂજા ફરીથી દાટતી વખતે જ થશે.'

એમ લાગે છે કે આ પૂજા કેવળ મૂગે મોઢે નહિ થઈ હોય. એની સાથે ઈશુનો જયજયકાર બોલાયો હશે, અને કદાચ તે ઘોષણામાં એને યહૂદીઓના રાજા તરીકે વિશેષવામાં આવ્યો હશે. કારણ કે બીજે જ દહાડે જ્યારે યરુશાલેમમાં ખબર પડી કે ઈશુ આવે છે, ત્યારે ઘણા લોકો ઈશુને વાજતે ગાજતે પધરાવવા સામા ગયા, અને મંગળસૂચક ધ્વનિ તથા તાડીનાં પાંદડાંની ધજા ઉડાવવા લાગ્યા અને 'યહૂદીઓના રાજા ઈશુનો જય' એમ ગર્જના કરવા લાગ્યા.

યેહૂદાથી ઈશુને મળતું માન ન દેખી ખમાયું. એનું મન કેટલાક વખતથી ઈશુ વિરુદ્ધ વળ્યું હતું. એણે આ અભિષેક રાજ્યાભિષેકના જેવો જ ગણ્યો. મત્સરથી બળતો તે ફેરિસી અને પૂજારીઓને જઈ મળ્યો અને સારું ઇનામ મેળવવાની શરતે ઈશુને એમના હાથમાં સપડાવવા તૈયારી બતાવી. ફેરિસીઓએ આ લાગ તુર્ત જ હાથ કર્યો અને એને મોંમાગ્યા દામ ચૂકવી આપ્યા. ઇશુ રાજ્યદ્રોહી છે એમ જુબાની આપવા, અને ઈશુને ઓળખાવી પકડાવવા યેહૂદાએ વચન આપ્યું.

યેહૂદાનો મત્સર

પેસાહ પર્વ શરૂ થયા પછી તે પૂરું થાય ત્યાં સુધી મનુષ્યહિંસા ન થઈ શકે એવું યહૂદી ધર્મનું ફરમાન હોવાથી, તુર્તાતુર્ત જ ઈશુનું કાસળ કાઢી નાખવું જોઈએ એમ એના શત્રુઓને

મરવાની તૈયારી

લાગ્યુ ઈશુ રાતવાસો બેથેનીમા અથવા આજુબાજુના ડુગરાઓમા કરતો એના શિષ્યો એની સાથે જ રહેતા એને માથે મોત ઝઝૂમે છે એમ એ સારી પેરે જાણતો હતો એ રાતદિવસ ઈશ્વરચિતનમા જ ગાળવા લાગ્યો આ સકટમાથી બચાય તો સારુ એમ એને લાગી આવતું, પણ 'ઈશ્વરેચ્છા'ને આધીન થવા એ તૈયારી કરતો હતો

ગુરુવારે સાજે ઈશુ એના શિષ્યો સહિત યરુશાલેમમા જ એક ભક્તને ત્યા ગયો બીજી સાજથી વ્રતો શરૂ થાય માટે આગની રાત્રે ઉજાણી કરવાનો રિવાજ

છલ્લુ ભોજન

હોય એમ લગે છે ભક્તને ત્યા સર્વે જમવા બેઠા યેહૂદાના મનમા કપટ છે એમ ઈશુ ચેતી ગયો હતો, અને તે એણે જમતા જમતા કહી પણ બતાવ્યુ સર્વ શિષ્યોને સાવધાન અને વફાદાર રહેવા ચેતવ્યા શિષ્યોની અડગતા વિષે કાઈક અણવિશ્વાસ પણ સૂચવ્યો એટલે અગ્રગણ્ય શિષ્ય પિટર બોલી ઉઠયો કે, 'બધા બેવફા થાવ, પણ હૂં તો ન જ થાઉં' પણ ઈશુએ ભવિષ્ય ભાખ્યુ કે 'કૂકડો બોલે તે પહેલા ત્રણ વાર તુ મારા સાથીપણાનો ઇન્કાર કરીશ

એ રાત્રે ઈશુ શહેર બહાર ઑલિવની ટેકરી પર પ્રાર્થના કરવા ગયો સાથે પિટર અને બીજા શિષ્યો રાખ્યા એણે શિષ્યોને કહ્યુ, 'મને હવે કશુ ગમતું નથી

ટેકરી પર

જીવન એટલુ નીરસ લાગે છે કે કદાચિત્ પ્રાણ નીકળી જાય માટે હું પ્રાર્થના કરુ ત્યારે મને સભાળજો' પ્રભુની ઇચ્છાને પ્રતિકૂળ ન હોય તો માથે ઝઝૂમતા સકટમાથી એણે ઊગરવા પ્રાર્થના કરી થોડી

વાર પ્રાર્થના કરી વળી શિષ્યો આગળ આવ્યો, તો તે ઊંઘતા હતા. ઈશુએ તેમને જગાડ્યા અને રાત્રિ પ્રાર્થનામાં વિતાડવા વીનવ્યા પાછો એ પ્રાર્થનામાં લાગ્યો, અને શિષ્યો પાછા ઊંઘમાં પડ્યા એમ ત્રણ વાર થયું, અને ત્રીજી વાર પણ શિષ્યોને ઊંઘતા જોઈ તે બોલ્યો, '*તમારી નિદ્રા શાંતિમય થાઓ.* તમારો સાથી હવે વિરોધીઓના હાથમાં પકડાય છે.'

એટલામાં યેહૂદા એક હથિયારબંધ ટોળી સાથે ત્યાં ચડી આવ્યો. ટોળીના મુખીને એણે કહ્યું કે જેના હાથને હું ચુંબન કરું તેને પકડી લેવો. એમ કહી, ઈશુ પાસે આવી એને ચુંબન કર્યું. ઈશુએ કહ્યું, 'ભાઈ, તારું કામ કરી લે' ટોળાએ એને પકડી લીધો પિટર એટલામાં જાગી ઊઠ્યો અને પહેલા આવેશમાં તલવાર ખેંચી કાઢીને મહાપૂજારીના નોકર પર ઉગામી. એથી નોકરનો કાન ઊડી ગયો આ જોઈ ઈશુ બોલ્યો, 'ભાઈ તારી તલવાર મ્યાન કર, કારણ કે જે તલવાર ઉગામશે તે તલવારથી જ મરશે હું બાર લાખ ફિરસ્તાઓને મારા રક્ષણને માટે બોલાવી શકું એમ છું, પણ એ રીતે મારે બચવું નથી મારું મરણ જ મારી સેવા છે' પછી ટોળા તરફ ફરીને કહ્યું, 'આ નકામી ધમાલ શું કામ મચાવી? મંદિરમાં જ તમે મને પકડી શક્તા હતા આટલા ટોળાની શી જરૂર હતી? હું કાંઈ ધાડપાડુઓનો સરદાર છું? પણ આટલી વારમાં પેલા અન્તેવાસીઓ પલાયન થઈ ગયા

धरपकड

૭

ક્રૂસારોહણ

ઈશુને મહાપૂજારી ઘેર લઈ ગયા. ત્યાં એકોતેરી સભા આગળ એના ઉપર મુકદ્દમાનો ઢોંગ ચાલ્યો. એના શિષ્યો પૈકી માત્ર પિટર જ એ તપાસનું પરિણામ

તવાગ

જોવા ગયો હતો. પરંતુ એ પણ અધિકારીઓમાં જઈને મગરીએ તાપવા બેસી ગયો હતો. ઘણી વારે બે સાક્ષીઓ ઈશુ સામે જુબાની આપવા ઊભા થયા. તેમણે કહ્યું કે, 'ઈશુએ કહેલું કે હું પ્રભુનું મંદિર તોડીને બીજું ત્રણ દિવસમાં નવું કરી શકું.' આ સાંભળી મહાપૂજારીએ ઈશુને પૂછ્યું, 'કેમ આ ખરું છે કે?' ઈશુએ કશો જવાબ આપ્યો નહિ.

ત્યારે મહાપૂજારીએ કહ્યું, 'હું તને ઈશ્વરની આણ આપીને મારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા કહું છું. બોલ, તું શું ઈશ્વરનો અભિષિક્ત પુત્ર છે?'

ઈશુએ કહ્યું, 'તમારા શબ્દો સાચા છે. હવે તમે મને પ્રભુને જમણે હાથે બેઠેલો જોશો.'

આ સાંભળતાં જ મહાપૂજારી બોલી ઊઠ્યો, 'જૂઠો! નિંદાખોર! બસ, હવે વિશેષ સાક્ષીનું શું કામ છે? એણે અહીં જ ઈશ્વરનો દ્રોહ કર્યો છે.'

સર્વે સભાએ ઈશુ પર ફિટકારનો વરસાદ વરસાવ્યો. કોઈ મોં ઉપર થૂંક્યા, કોઈકે તમાચા માર્યા અને કોઈ ઠેકડી-પૂર્વક પૂછવા લાગ્યા, 'તું ખ્રિસ્ત હોય તો કોણે તને પાછળથી ટપલો માર્યો તે કહે'

'એને મારી નાંખો, મારી નાંખો.' એવી સર્વે બૂમ પાડી ઊઠ્યા.

આટલો વખત પિટર શું કરતો હતો? મહાપૂજારીની એક નોકરડીએ એને સગડી આગળ તાપતો જોઈ કહ્યુ, 'આ તો ઈશુનો સાથીદાર છે!' પિટરે કહ્યુ, 'તું શું ખોટું બોલે છે? હું તો એને જાણતો પણ નથી.'

પિટરની કાયરતા

એ બહાર નીકળ્યો, ત્યાં બીજી દાસીએ પણ એ જ આક્ષેપ કર્યો. વળી એ બોલ્યો, 'આ શો જુલમ! હું કાંઈ જાણતોયે નથી!'

અને વળી ત્રીજી વાર એણે સોગંદ લઈ કહ્યુ, 'હું એ માણસને મુદ્દલે ઓળખતો નથી.'

તરત જ કૂકડો બોલ્યો અને પિટરનુ ચિત્ત જાગ્રત કરી ગયો. ઈશુએ આ સર્વ જોયું હતુ. પિટર શરમાઈ ગયો. ત્યાંથી એ મોઢું છુપાવી નાઠો અને ખૂબ રડ્યો. એને અત્યંત પશ્ચાત્તાપ થયો.*

---

* જેમ પાછલી ઉમરે એક વાર ભારે મંદવાડ વેઠ્યા પછી સાજા થઈએ તોપણ મંદવાડની કાંઈક નિર્બળતા ઘણુંખરું રહી જ જાય, તેમ એક વાર સત્ત્વહાનિ થયા પછીનો પશ્ચાત્તાપ ચિત્તને શુદ્ધ કરે તોપણ નિર્બળતાની કાંઈક નિશાની રાખી જ રહે છે. એ નિર્બળતાનો

આ સભાને દેહાંતદંડ કરવાની સત્તા નહોતી. પણ એ દેહાંતદંડને યોગ્ય છે એવું ઠરાવી, એ ઈશુને સૂબા કને મોકલી શકતા હતા. વળી, પેસાહ પર્વની શરૂઆતને દિવસે યહૂદીઓ પોતે નરહિંસા કરવા ખુશી નહોતા, માટે રોમન સૂબાની મારફતે પરભારું ઈશુનું નિકંદન થાય તો સ્મૃતિની આજ્ઞા પળે એવી પણ ઇચ્છા રહી હતી. આ વિચારથી એકોતેરીએ ઈશુને બાંધીને સૂબા પાસે મોકલી દીધો. એને ઘેર પહોચતાં સુધી રસ્તામા ઈશુ ઉપર અત્યંત નિર્દય વર્તન ચલાવવામાં આવ્યુ.

સૂબા પાસે રવાનગી

સરકાર જીવત પર્યંત કનડયા કરે છે, અને તેથી એનું ચિત્ત શુદ્ધ થયું હોય તોપણ એનું ઘણું તેજ પડતુ નથી. આનો અર્થ એ નથી કે પશ્ચાત્તાપની કિંમત નથી, કે એ નિયમને અપવાદ ન હોય. જે વિષયમા પોતાને હાથે પોતાની સત્ત્વહાનિ થઈ ગઈ હોય તે વિષયમાં સર્વ કષ્ટો અને પ્રાણની પણ દરકાર રાખ્યા વિના પાછું સત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન થાય તો વળી શુદ્ધ સત્ત્વ ઝળકી ઊઠે. જેટલો મલિનતાનો ભોગ થયો હોય તેટલો એને બાળવાને બળવાન તાપ જોઈએ. સત્ત્વને પાછુ પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર પ્રવૃત્તિ એ જ એનું પ્રાયશ્ચિત્ત. જેમણે પોતાના જીવનમાં કદી સત્ત્વ ખોયું નથી તે મહાપુરુષોને ધન્ય છે! ભયથી, કાયરતાથી, ખોટું છે એવું ભાન હોય, કરતી વેળાએ જ અન્તઃકરણનો પોકાર સામે ઊઠતો હોય છતાં માનસિક નિર્બળતાને વશ થઈ કરવામાં આવેલું કર્મ સત્ત્વને હાનિ પહોંચાડનારું છે.

પિટરમાં પણ એની સત્ત્વહાનિની નિર્બળતા જીવન પર્યંત ટકી રહી હતી.

દરમ્યાન પેલા યેહૂદાને એકાએક પશ્ચાત્તાપ ઉદ્‌ભવ્યો. કેવળ નિર્દોષ જ નહિ, પણ પોતાની ઉપર-જેના અનેક ઉપકારો થયેલા, જેની જોડે એ એક ભાણામાં બેસીને જમેલો, જેણે એને અનેકવાર છાતી સાથે ચાંપેલો, તે પોતાના કૃપાળુ ગુરુને પશુ જેવા માણસોના હાથમાં સોંપી દીધો, એ વિચારે એના હૃદયને કોતરી નાખ્યું. એ સભાસદો પાસે ગયો અને પોતાનું ઇનામ પાછું આપવા માંડ્યું. એ ઈશુને માટે કરગરવા લાગ્યો. પણ સભાસદો કહેવા લાગ્યા, 'હવે અમને શું? તારું પાપ તું જાણે!' યેહૂદાને એટલો શોક થયો કે એણે ફાંસો ખાઈ આપઘાત કર્યો.

યેહૂદાનું પ્રાયશ્ચિત્ત

પૂજારીઓએ લાંચના પૈસા પાછા લીધા, પણ પાપના પૈસા પાછા ખજાનામાં નાંખતા અચકાયા. એ પૈસામાંથી એક ખેતર વેચાતું લેવામાં આવ્યું અને તેને પરદેશીઓનાં શબ દાટવા મહાજનને સોંપ્યું. પાપના પૈસામાંથી લીધેલું એ ખેતર 'પાપક્ષેત્ર'ને નામે પ્રસિદ્ધ થયું.

સૂબા પાસે તપાસ

સુબા પાસે ઈશુની તપાસ ચાલી. મહાપૂજારી અને પૂજારીઓએ ઈશુની વિરુદ્ધ જુબાનીઓ આપી. પણ ઈશુએ બચાવમાં એક શબ્દ પણ કહ્યો નહિ. સૂબાએ તેને પૂછ્યું, 'તું પોતાને યહૂદીઓનો રાજા કહેવડાવે છે એ વાત ખરી કે?'

ઈશુ બોલ્યો, 'આ તારો આરોપ છે કે તું બીજાના કહેવાથી મૂકે છે?'

સૂબાએ કહ્યું, 'હું થોડો જ જાણું છું! તારી જાતવાળા જ આમ બોલે છે, અને તને મારી પાસે લાવ્યા છે.'

આ ઉપરથી ઈશુએ તેને સમજાવ્યું, "હું જે રાજ્ય વિષે બોલું છું તે પૃથ્વીનું ભૌતિક રાજ્ય નહિ, પણ પ્રભુનું આધ્યાત્મિક રાજ્ય છે. હું સત્યનો સાથી છું, સત્ય માટે મારો જન્મ છે અને સત્ય ધર્મનો હું રાજા છું."

આ સાંભળી સૂબો યહૂદીઓ ભણી વળ્યો. એને ઈશુ કેવળ નિર્દોષ માલૂમ પડ્યો, અને તે છતાં એણે કાંઈ ધર્મભંગ કર્યો હોય તો પેસાહ પર્વને ટાંકણે એક યહૂદીની શિક્ષા માફ કરવાના રિવાજ મુજબ એ ઈશુને છોડી દેવા ઇચ્છતો હતો. પણ યહૂદીઓ પોકારી ઊઠ્યા, 'એને નહિ, એને નહિ. બારાબાસને છોડો.' આ બારાબાસ એક લૂંટારો હતો.

હેરોદ પાસે

સૂબો નાઇલાજ થયો એણે આ ખટપટમાંથી છૂટવા બીજી યુક્તિ રચી. એને ખબર પડી કે ઈશુ ગેલિલીનો વતની છે. ગેલિલીના લોકો ઉપર હેરોદનો અધિકાર હોવાથી એણે ઈશુને એની પાસે મોકલવા ઠરાવ્યું. હેરોદ આ વખતે યરુશાલેમ જ હતો.

હેરોદે ઈશુ વિષે બહુ સાંભળ્યુ હતું. એણે ઈશુને ચમત્કાર કરી બતાવવા કહ્યું, પણ ઈશુએ તેની ઇચ્છા પાર પાડી નહિ. એણે પોતાની પત્નીના આગ્રહથી યોહાનનો શિરચ્છેદ કરાવ્યો હતો, પણ ઈશુએ એનો કશો અપરાધ કર્યો નહોતો. એટલે એણે ઈશુની ઠેકડી કરવાના ઇરાદાથી એના શરીર પર એક જૂનો શાહી પોષાક નાખી એને સૂબા પાસે પાછો બાંધી મોકલી દીધો.

સૂબાએ યહૂદીઓને પોતાની હઠ છોડવા વળી વીનવ્યા. એણે એમને ખુશ કરવા ઈશુને ફટકાની શિક્ષા કરી. એના શિર ઉપર કાંટાનો તાજ કરીને પહેરાવ્યો.

ફટકાની શિક્ષા અને અપમાન

લોકો સમક્ષ ઊભો કરી, 'જય, યહૂદીઓના રાજા, જય' કહી તમાચા અને મુક્કા માર્યા અને એટલેથી ઈશુને જતો કરવા ઇચ્છા દર્શાવી.

પણ લોકો તો ઝેરી થયા હતા. એમણે 'ઈશુને ક્રૂસ પર ઠોકી દો, ક્રૂસ પર ઠોકી દો,' એવી એક સરખી રાડો ચલાવી. આથી સૂબો ચિંતાતુર થયો.

લોહીતરસ્યા જાતિબંધુઓ

એને માફ કરવાનો અધિકાર તો હતો જ. પણ યહૂદીઓ કહેતા, 'તું બાદશાહનો વફાદાર નોકર હોય તો ઈશુને ક્રૂસ ઉપર ચડાવી દે.' ઇશુ ઉપર રાજા કહેવડાવવાનો આરોપ હતો. સૂબો પોતે બાદશાહનો કાંઈક અળખામણો થઈ પડ્યો હતો. એકોતેરી સભાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ એક રાજ્યદ્રોહીને છોડી દે, તો મહાપૂજારી વગેરે વગવાળા લોકો એની ઉપર બાદશાહની ખફામરજી વધારાવે, એનો એને ભય હતો. તોપણ એણે લોકોને કહ્યું, 'હું તમારા રાજાને કેમ મારું?' લોકો ઉશ્કેરાઈ ગયા. એ બોલ્યા, 'બાદશાહ સિવાય અમારે કોઈ બીજો રાજા નથી.'

છેવટે પૂજારીઓની માગણીને વશ થઈ સૂબાએ ઈશુને મારાઓને સોંપ્યો. ગ્રીક, લાટીન અને હિબ્રૂ

દેહાન્તદંડ

ભાષામાં 'યહૂદીઓનો રાજા નેઝેરેથનો રહીશ ઈશુ' એવા શબ્દોવાળું એક પાટિયું તેના ક્રૂસ પર લટકાવવા સૂબાએ લખી આપ્યું. પૂજારીઓએ આ શબ્દો સામે વાંધો ઉઠાવ્યો. તેમણે 'રાજા'ની

પછી 'હદ્વિવડાવનારો' શબ્દ ઉમેરવા કહ્યું. પણ સૂબાએ કહ્યું કે 'લખાયું તે લખાયું.' *

ઈશુ મારાઓની સાથે લાકડાનો એક મોટો ક્રૂસ ઉપાડીને વધભૂમિ તરફ ચાલ્યો. લોકોનું ટોળું એની મશ્કરી કરતું, મારતું, અપમાન કરતું, એના ઉપર થૂંકતું પાછળ ગયું. બે હાથ અને પગ ઉપર લાંબા ખીલા ઠોકવામાં આવ્યા અને ક્રૂસ ઊભો કરવામાં આવ્યો. એનાં કપડાં મારાઓને ઇનામમાં મળ્યાં. તે જ દિવસે બે ચોરોને પણ એ જ શિક્ષા થઈ હતી. એ બન્નેના ક્રૂસ એની બે બાજુએ ઊભા થયા.

ક્રૂસારોહણ

એના ક્રૂસ પાસે કોણ ઊભું હતું? એની મા, માર્થા અને બીજી બે સ્ત્રીઓ, તથા બાર પૈકી એક જ શિષ્ય નાનો યોહાન એના સ્મશાનના મિત્રો થયા હતા. પ્રાણ જતાં પહેલાં ઈશુએ યોહાનને એની માતાની સંભાળ લેવા ભલામણ કરી.

કેટલાક કલાક સુધી તીવ્ર વેદના ભોગવી 'મારા પ્રભુ, મારા પ્રભુ, તેં મને કાં છોડી દીધો' એવી એણે એક વાર ચીસ પાડી. એનું ગળું સુકાતું હતું. સ્ત્રીઓએ ઊંચે ચડી એના ગળામાં દ્રાક્ષારસ રેડ્યો. ત્યાર પછી વળી 'મારો આત્મા તને સોંપું છું' એમ એક વાર પોકાર કરી તેણે પોતાના પ્રાણ છોડી દીધા.

---

* આવું પાટિયું લખવામાં સૂબાનો ઉદ્દેશ પોતાનો રાજ્યભ્રષ્ટ કરાવનાર યહૂદીઓનું અપમાન કરવાનો જણાય છે. 'હદ્વિવડાવનારો' શબ્દ ઉમેર્યો હોત તો યહૂદીઓને અપમાન ન લાગત. પણ સૂબાને તો જણાવવું હતું કે, 'હું તો તમારા ખરા રાજાના પણ આવા હાલ કરી શકું; મને કાંઈ તમારી પરવા નથી.'

એના બલિદાનની અસર ભારે થઈ: જોકે એની પાસે રહેવાની હિંમત તે વખતે બે ચાર સ્ત્રીઓ અને નાનો યોદ્દાન સિવાય કોઈ તે સમયે બતાવી શક્યું નહિ,

ઉપસંહાર

તોપણ એના મરણ પછી એના શૌર્યનો વારસો એના અનુયાયીઓમાં ઊતર્યા વિના રહ્યો નહિ. એણે વાવેલું નવયુગનું બીજ ફાલીને ભારે મોટું વૃક્ષ થયું. એના મરણ પછી ઘણા યહૂદીઓ પણ ખ્રિસ્તી થયા અને ઘણાઓએ સત્યને માટે પ્રાણાર્પણ કર્યું. જે સામ્રાજ્યમત્તાએ એને દેહાન્તદંડ ફરમાવ્યો તે સત્તા પણ એ નવા ધર્મમાં લીન થઈ ગઈ. પણ ખ્રિસ્તીઓ અને યહૂદીઓ વચ્ચે તીવ્ર વેર બંધાયું, અને ખ્રિસ્તીઓના હાથમાં સત્તા આવતાં યહૂદીઓના ઘણા હાલહવાલ થયા. એ દેશ વિનાના ભટકતા થઈ ગયા, અને આજેયે તેમની સ્થિતિ ઘણી દયામણી જ છે. પણ બીજી રીતે એમનોયે વારસો કાંઈ નાશ પામ્યો નહિ. ધન, તીર્થ, વિધિઓ અને દ્વેષની એમની જડ ઉપાસના ખ્રિસ્તીઓમાં ઊતરી રહી. દૈવાસુર સંપત્તિ વચ્ચેની લડાઈ આળસી નહિ જ. યરુશાલેમનું તીર્થસ્થાન, જે ક્રૂસ પર ઈશુનો પ્રાણ ગયો તે લાકડું, ક્રૂસનો આકાર, એ સર્વે પૂજ્યતાને પામ્યાં. પછીના કાળમાં એ જડ પૃથ્વીના કટકા ઉપર સત્તા મેળવવા અનેક વાર લોહીની નદીઓ વહી અને હજુ એ જગ્યા માટેના ઝઘડા મટ્યા નથી. પણ એનો ઉપદેશ? એની સત્યોપાસના? એનું ધર્મરાજ્ય? . . . સર્વેને પ્રભુના ધામમાં પહોંચવું છે. પણ કેવી રીતે? પોતાના વિકારોનો નાશ કર્યા વિના, ઇન્દ્રિયો અને મનને જીત્યા વિના, ચિત્તને શુદ્ધ કર્યા વિના, ભોગોના ત્યાગ વિના, સ્વાર્થવૃત્તિને અને વિલાસની

વચ્ચે હાજર થઈ ગયો, અને તેમની ખાતરી કરાવી આપી. પછી કેટલોક સમય સુધી તે તેમની સાથે જ રહી અદૃશ્ય થઈ ગયો આવુ ઘણી વાર અને ઘણે ઠેકાણે દેખાયુ

યહૂદીઓ, અર્થાત્, માને છે કે આ ગડુ ચોકીદારોને લાંચ આપીને યોજેલું કાવતરુ જ હતુ શિષ્યોએ તેનું શબ ત્યાંથી ચોરી બીજી જગ્યાએ દાટી દીધુ અને પછી આવી કથા ઉપજાવી કાઢી.

આ વાતમા અર્ધું સત્ય હોવાનો સંભવ છે ઈશુ કબરમાથી ગુમ થયો એમા ચમત્કાર નયે હોય સ્ત્રિયોને એનું દર્શન થયુ એ વાત સાચી હોય મરી ગયા પછી પોતાના શિષ્યો તેમ જ બીજાઓને પણ મરી જનાર ગુરુનુ પ્રત્યક્ષવત્ દર્શન થયાની હકીકત ઘણા સંતોના ચરિત્રોમા લખાયેલી છે એ દર્શનમા વાતો થવી સ્પર્શ થવો મીઠાઈ પ્રસાદીની વસ્તુઓ મળવી વગેરે હકીકતો આવે છે ચિત્તશક્તિનું તે એક ગૂઢ છે એટલું જ કહી શકાય મરનારે જીવન દરમ્યાન સેવેલી એવી વાસનાને પરિણામે તે બની શકે એ શક્ય છે એવા ચમત્કારો શરૂઆતમા જગ્યાએ જગ્યાએ દેખાય છે, પણ ધીમે ધીમે ઓછા થઈ જાય છે કેટલીક વાર શિષ્યોની તીવ્ર કલ્પના શક્તિ તેવા દર્શન નિર્માણ કરે છે

પણ આવા દર્શન સાચા હોય કલ્પનાનિર્મિત હોય કે ગપ હોય, તેના ઉપર તે ગુરુની કે તેના ઉપદેશેલા ધર્મના રહેલી મહત્તાની કિંમત આંકવી બરાબર નથી ચમત્કાર સત્યનું કે સાધુતાનું આવશ્યક ચિહ્ન નથી ખ્રિસ્તીધર્મમા જે કાંઈ સ્થિર સદ્અંશ છે તે ઈશુના ચારિત્રના અને વાણીના તેજનુ પરિણામ છે, તેના મર્યા પછીના ચમત્કારોનુ નહિ

ઈશુ ખ્રિસ્ત

ખંડ ૨ જો

ઈશુની વાણી

૧

પર્વત પરનું પ્રવચન

પોતાના પહેલા બાર શિષ્યોને દીક્ષા આપ્યા પછી ઈશુ તેમને એક દિવસ એક પર્વત પર લઈ ગયો. ત્યાં જે ઉપદેશ એણે આપ્યો તે એનું સૌથી મહત્ત્વનું પ્રવચન છે. પોતાના જીવનનું મર્મ રહસ્ય તેણે તેમાં ઠાલવ્યું છે. એનો સાર નીચે આપ્યો છે:

धर्मराज्यना अधिकारी

આ સંસારમાં જેઓ દીન, દુઃખી, નમ્ર, સદ્ધર્મના ભૂખ્યા, દયાળુ, પવિત્ર મનના અને શાંતિ તથા સંપને વધારવાવાળા છે, તે જ ખરેખર ધન્ય છે, તેઓ જ મોક્ષના અધિકારી છે, તે જ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકવાના છે; તે જ પ્રભુના પુત્ર થવાને લાયક છે, તે જ ધર્મરાજ્યમાં રહી શકશે.

જેને સ્વધર્મના પાલન માટે જુલમ વેઠવો પડ્યો છે તેનું જીવન ધન્ય છે, કારણ કે એ જ ધર્મરાજ્યનો અધિકારી છે.

सुदैव शु?

સંતો, જ્યારે લોકો તમારી નિન્દા કરે, તમારા ઉપર જુલમ ગુજારે, તમારી ઉપર મારે માટે ખોટા આરોપો ચડાવે, ત્યારે તમે પોતાને નશીબદાર સમજજો, કારણકે તેથી તમારું શ્રેય જ થવાનું છે. જે જે સંતો થઈ ગયા છે તેમણે તિરસ્કાર અને ત્રાસ વેઠીને જ સંતપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે.

ખોટા सुखो

મ તો તમને પૈસો શાન્તિ નહિ આપી શકે, એનું તમે બળ ન માનશો, કારણ કે એ જશે ત્યારે તમારુ સમાધાન નહિ રહે

તમારા આજના સુખથી તમે પોતાને નસીબદાર ન સમજશો, કારણકે એ રડવાનો દિવસ પણ લાવશે, અને તે સમયે તમારો આજનો સુખાનુભવ તમારુ દુ:ખ ઓછુ નહિ કરી શકે.

વળી, તમે તમારી વાહવાહથી રખે ફુલાતા, કારણ કે તેથી તમને સાધુતા પ્રાપ્ત નહિ થાય

મ તો, તમે પોતાને દીન અને દયાપાત્ર ન માનશો.

जगतना प्राण कोण?

તમે આ જગતનું નીમક છો—પ્રાણ છો નીમક સ્વાદનુ સાર છે, પણ એ જો સ્વાદ-રહિત થઈ જાય તો માટીમા ફેંકી દેવા અને પગે ચાપવા લાયક ગણાય, તેમ તમે તમારુ સત્ત્વ—નીમક—ખોઈ પગે ચાપી નાખવા જેવા થશો નહિ તમે આ જગતનુ નુર છો જેમ ટેકરી પર વસેલા શહેરને છુપાવી શકાય નહિ જેમ મીણબત્તીને ઢાકણા તળે મૂકી શકાય નહિ,—એને તો ગોખલામા જ મેલવી ઘટે—તેમ તમે તમારા નૂરને જગતમા નાખી જગતને પ્રકાશો, કે જેથી પ્રજા તમારા સત્કર્મોને જુએ અને તમારા પ્રિય પ્રભુના યશોગાન ગાય

ईश्वरना अविचल नियमो

મ તો, એમ ન માનશો કે હું જૂના શાસ્ત્રોનો ઉચ્છેદ કરવા આવ્યો છુ હું તો એના રહસ્યોને સમજાવવા અને એના તત્ત્વોનુ વિશેષ પૂર્ણતાથી પાલન કરાવવા ઇચ્છુ છુ ખાતરીથી માનજો કે જ્યાં સુધી સ્વર્ગ અને પૃથ્વીનુ અસ્તિત્વ છે ત્યા સુધી એક ધામના તણખલાનેયે

પ્રભુના નિયમોના અમલમાંથી છૂટવું અશક્ય છે જે એને અણુભાગ પણ તોડશે તે પ્રભુને ત્યાં અણુ જેટલો જ રહેશે જે એનું પાલન કરશે અને એને જ શીખવશે, તે પ્રભુને ત્યાં પણ મહાન ગણાશે શિષ્યો, ખાતરી રાખજો કે જ્યાં સુધી ફેરિશી અને શાસ્ત્રીઓના શીલથી તમે શીલમાં ચડો નહિ ત્યાં સુધી પ્રભુનું દ્વાર તમારે માટે ઊઘડવાનું નથી

કદી કોઈનો ઘાત કરવો નહિ એ આદેશ તો તમે જાણો છો હત્યારો અધોગતિએ જશે એમ તમે માનો છો પણ હું કહું છું કે કેવળ હત્યા એટલી જ હિંસા નથી જો તમે તમારા ભાઈ સામે પણ ગુસ્સો કરો, તો હું કહું છું કે તમે નરકના અધિકારી થવાના, જો તમે તમારા ભાઈને ગાળ દેશો, તોપણ તમે અધોગતિને જ પામશો, અને જો તમે એને મૂર્ખ કહેશો, તોપણ તમારે માથે મજા જ ઊભી રહેશે યજ્ઞની વેદી ઉપર ઊભા રહી બલિદાન ચડાવતી વખતે જો તમને યાદ આવે કે તમને તમારા ભાઈ પર રજ જેટલો પણ ગુસ્સો છે, તો હું કહું છું કે તમે બલિદાન ચડાવતા અટકી જજો અને પહેલાં તમારા ભાઈ પાસે જઈ એનું સાન્ત્વન કરી પછી તમારો ભોગ ચડાવજો. તમારા વિરોધી સાથે લડાઈ પતાવવામાં તમે કદી પણ વિલંબ કરશો નહિ

અહિંસા

સંતો, શાસ્ત્રો આંખને બદલે આંખ અને દાંતને બદલે દાંત લેવા ફરમાવે છે* પણ હું તો કહું છું કે તમે દુષ્ટની

---

* આનો અર્થ એમ નથી કરવાનો કે આંખને બદલે આંખ, ને દાંતને બદલે દાંત લેવા જ એમ સૂચવે છે, પણ આથી વધારે બદલો ન લેવાય

માગે પણ દુષ્ટતા ન કરશો પણ જે તમારા જમણા ગાલ પર તમાચો મારે એને તમે ડાબો પણ અર્પણ કરજો. અને જે કોઈ તમારી જોડે કજિયો કરવા આવે અને તમારુ પેરણ લેવા માગે તો તમે એને તમારા અંગરખો પણ આપી દેજો *

મિત્ર પર પ્રેમ કરવો અને શત્રુનો દ્વેષ કરવો એ લૌકિક નીતિ છે, પણ મારી ભલામણ છે કે તમે તમારા શત્રુ પર પણ પ્રેમ કરજો અને કદી કોઈનો દ્વેષ તો કરશો જ નહિ જે તમને શાપ દે તેનું હિત પ્રાર્થજો જે તમને હેરાન કરે તેના ઉપર ઉપકાર કરજો એ જ પ્રભુને પામવાનો માર્ગ છે જેમ પરમેશ્વર સજ્જન અને દુર્જનને સૂર્યનો પ્રકાશ સરખો આપે છે અને ન્યાયી અને અન્યાયી પર સરખી રીતે વરસાદ વરસાવે છે, તેમ, ભલા, તમારી સદ્‌વૃત્તિ સર્વ પર સમપણે રાખજો જે તમને ચાહે તેને તમે ચાહો તેમાં વિશેષ શુ?

સ્વાર્થી મનુષ્યો પણ એમ કરે છે ઉપકારના જ બદલો વાળવામાં વિશેષ શુ? જગતી લોકો પણ એટલું કરે છે શિષ્યો, પાછુ દેનારને દેવુ એ દાન નથી, એ તો માપી પણ કરે છે પણ જેની પાસેથી કશુ મેળવવાની આશા ન હોય એને જ આપો અને, શિષ્યો, તમે ઉદારતાથી તમારો અપરાધ કરનારાઓને ક્ષમા આપો, કારણ કે તો જ તમે એ પ્રભુની

---

* સરખાવો વેરથી વેરનો નાશ થતો નથી, પણ નિર્વૈરપણાથી જ વેરનો નાશ થાય છે આ સનાતન ધર્મ છે —બુદ્ધ

દુષ્ટમતિવાળા પુરુષો પોતાને ગાળો દે અથવા મારે તોપણ તેને ક્ષમા જ કરવી અને મનમા પણ તેનુ રૂડુ જ વિચારવુ —
સહજાનંદ સ્વામી

ક્ષમાના અધિકારી થઈ શકો; અને, કૃતઘ્ન તરફ પણ કરુણા રાખો; કારણ કે પ્રભુ એવો જ કરુણામય છે. સંતો, જેવો પરમેશ્વર પૂર્ણ છે અને સર્વ શુભ ગુણોનો ભંડાર છે, તેમ તમે પૂર્ણ બનો, પૂર્ણ બનો.

અને વળી, વ્યભિચાર શાસ્ત્રોના વિરુદ્ધ છે એ તો તમે નાંભળ્યું છે. પણ હું કહું છું કે જે કોઈ કુદૃષ્ટિથી જુએ છે તેણે પણ પોતાના મન વડે વ્યભિચાર કર્યો જ છે. શિષ્યો, જો તમારી જમણી આંખ કદી પાપથી ચંચળ થાય તો તમે તેને તુર્ત ફોડી નાંખજો. જો તમારો જમણો હાથ તમારી પાસે અયોગ્ય વર્તન કરાવવા માગે તો તમે તેને તુર્ત કાપી નાંખજો. કારણ કે તમારા સત્ત્વની હાનિ કરતાં તમારા શરીરનું એક અંગ ઓછું થાય તો તેમાં ઓછું નુકસાન છે.

અવ્યભિચાર

કોઈના આન્તરિક ઉદ્દેશો વિષે કલ્પના ન કરો, પણ સર્વેને વિષે ઉદાર બુદ્ધિ જ રાખો.

निर्मत्सरता

વળી, શિષ્યો, આંધળો આંધળાને દોરી શકે કે? તેમ શિષ્યનું શિષ્યત્વ છે ત્યાં સુધી તે ગુરુ કરતાં ચડી શકે નહિ; પણ પૂર્ણ થતાં એના જેવો માત્ર થઈ શકે.

તમારી આંખમાં કાંકરો પડ્યો હોય ત્યાં સુધી બીજાની આંખમાં પડેલી રજને જોવા ન બેસો; તેને કાઢવા પ્રયત્ન ન કરો; તમારા દોષને જ પહેલાં કાઢો.

સારા વૃક્ષનું ફળ ખરાબ ન હોવું જોઈએ, અને ખરાબ ઝાડ પર સારું ફળ ન પાકી શકે; કારણ કે વૃક્ષની જાત એનાં ફળ પરથી જ જણાય છે. તેમ તમારાં કર્મ અને વાણી તમારાં હૃદયને દેખાડે છે.

मन-कर्मनो संबंध

અને શાસ્ત્રોમા કહ્યુ છે કે ખોટા સોગંદ લેવા નહિ, પણ તે બરાબર પાળવા. પણ હું તમને કહું છુ કે તમારે ક્યારેય કોઈના સોગદ લેવા નહિ ભગવાનના નહિ,

सोगद

ભગવાનના ધામના નહિ, પૃથ્વીના નહિ, મદિરના નહિ, તીર્થના નહિ, તમારા પોતાના નહિ, કે બીજાનાયે નહિ. કારણ કે તમે એક ધોળા વાળને કાળો, કે કાળાને ધોળો કરી શકતા નથી માટે તમારે વિચાર કરીને હા કે ના એટલુ જ કહેવુ, પણ એથી વધારે પ્રતિજ્ઞા કરવી નહિ.

તમે મોઢેથી ગુરુ, ગુરુ કહ્યા કરો, પણ જો મારા પ્રભુના આદેશો પ્રમાણે વર્તો નહિ, તો તમે મારુ આપુ, અને ઈશ્વરનુ નામ નકામુ જ લો છો તેવાઓને હુ

साचु शिष्यत्व

કદી પોતાના કહીને સ્વીકારવાનો નથી જો કયામતને દહાડે તમે મને કહેશો કે અમે તો તમારુ જ નામ લેતા હતા, અને તમારા નામનો જ પ્રચાર કરતા હતા, તોયે હું કહીશ કે, 'જાઓ, હું તમને ઓળખતો નથી' માટે, સાવચેત રહેજો તમારુ મકાન પાકે પાયે અને મજબૂત ચણજો તો જ એ બારેમા ભારે તોફાનો સામે ટકી રહેશે પણ જો તમે પાયા વિનાનું નબળુ મકાન બાધશો તો તે વરસાદ અને તોફાનને ઝીલી નહિ શકે અને પડી જશે, અને તમારો સર્વથા નાશ જ કરશે

સતો, તમારા સત્કર્મોને છુપાવી રાખજો. તમારા જમણે હાથે કરેલા દાનની ડાબા હાથને પણ જાણ

अनाडबर

થવા ન દેશો અને તમે ઉપવાસ કરો ત્યારે પ્રસન્ન મુખ રાખજો, કે જેથી તમે ઉપવાસ

કર્યો છે એ કોઈ જાણે નહિ. તમારી પૂજા અને પ્રાર્થનાનો આડંબર ન કરશો. રસ્તા ઉપર અને મંદિરમાં જઈ તેનો વેશ સર્વને બતાવશો નહિ, પણ તમારા હૃદયના એકાંત ખૂણામાં, બારણું વાસી, તમારા પ્રભુને યાદ કરજો.

પ્રાર્થના એટલે નકામો લવારો નહિ. ઘણા શબ્દો વાપરવાથી જ પ્રભુને રાજી કરી શકાતો નથી. પણ તમે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરજો :

ખ્રિસ્તી પ્રાર્થના

હે દિવ્યધામવાસી પિતા! તારો જયજયકાર થાઓ! તારું ધર્મરાજ્ય સર્વત્ર પ્રસરો. તારી આજ્ઞાઓનું સ્વર્ગ અને પૃથ્વી પર બરાબર પાલન થાઓ. તું અમને અમારો રોજનો જ રોટલો આપજે.* અમને અમારા વિકારોમાં લલચાવા દઈશ

* Give us day by day our daily bread, એનો આ પ્રમાણે અનુવાદ કરવાનું મેં યોગ્ય ધાર્યું છે. ખ્રિસ્તી પ્રાર્થનામાં રોટલાની એટલે ઐહિક સુખની માગણી છે એવો આક્ષેપ મૂકવામાં આવે છે, તે આ વાક્યનો અર્થ ન સમજવાને લીધે છે એમ મને લાગે છે. પ્રાર્થનાનું તાત્પર્ય એ છે કે, અમને રોજની જરૂરિયાતો કરતા કિંચિત્ પણ વિશેષ આપીશ નહિ; અમને અપરિગ્રહી રાખજે. પાછળના ઉપદેશ પરથી આ સ્પષ્ટ થાય છે. આપણા ભક્તોની માફક જ ઈશુએ કહ્યું છે કે,

भोजनाच्छादने चिन्तां वृथा कुर्वन्ति वैष्णवाः ।
योऽसौ विश्वभरो देवः स भक्तान्किमुपेक्षते ॥

(વૈષ્ણવો ભોજન અને વસ્ત્રની ચિંતા ફોકટ જ કરે છે; જે વિશ્વનું પોષણ કરવાવાળો છે તે ભક્તોની શું ઉપેક્ષા કરશે?)

વળી, પોતાના શિષ્યોને ઉપદેશ માટે ગામડાંઓમાં રવાના કરતાં ઈશુએ બોધ આપ્યો હતો કે, 'પૈસાને અડતા નહિ, ભાતું

नहि, तथा, जेम अमे पण अमारा गुनेगारोने माफ करीए तेम तुं अमारा गुना माफ करजे; कारण के तारुं ज धर्मराज्य, प्रभुता अने यश सर्वत्र प्रसरे छे. आमीन.

शिष्यो, तमे एकीसाथे प्रभु अने सेतानरी सेवा नहि करी शको; माटे तमे धन अने कीर्तिनी तृष्णा राखी, अन्न अने प्राणनी चिंता करी, प्रभुने मार्गे जई

ईश्वर अने सेतान

नहि शको. तमारी चिंताथी तमे तमारा शरीरने एक नख जेटलुं पण पुष्ट करी नथी शकवाना; माटे एनी चिंता छोडी ज देजो. जे सर्वनुं रक्षण करे छे, जे पशु, पंखी अने वृक्षने पोषे छे, ते तमारुं पोषण करशे ज, एवी दृढ श्रद्धा राखजो.

श्रद्धानो महिमा

श्रद्धाहीन लोको श्रद्धानो महिमा समजता नथी, अने तेथी ज अन्न, पाणी अने वस्त्रनी चिंता करे छे. शुद्ध बनो तो तमने सर्व मळी आवशे.

आवती काल माटे आजथी चिंता न करो. आवती काल आवती कालने संभाळी लेशे. आजने ज बराबर पार पाडवा माटे तमारे माथे ओछो भार नथी.

बांधता नहि, जोडा पहेरता नहि ने वाटमां मळ्ये कोईने सलाम करवा थोभता नहि (एटले थोभीने सलाम करवा जेटली वृत्ति राखता नहि, पण अत्यन्त निरपेक्ष वृत्तिथी ज रहेजो)' ए ईशु रोटला माटे प्रार्थना करे ए केम बने? रोटलो तो मळवानो ज छे, ए विषे तो शंका ज नथी; पण जरूर करतां वधारे न मळो ए मागणी छे.

અને શ્રદ્ધાથી માગો એટલી જ વાર છે; શોધો એટલી જ ખોટી છે; પ્રભુનું બારણું ઠોકો એટલો જ તમારે અંદર જવાનો વિલંબ છે. તમારામાંથી કોઈ એવો છે કે જે પોતાના પુત્રને તે રોટલો માગે ત્યારે પથરો આપે? તો પછી તમારો પ્રભુ તમને તમે કલ્યાણકારી વસ્તુઓ માગો તો અનિષ્ટ કરનારી વસ્તુઓ કેમ આપશે?

પણ પ્રભુના ધામમાં પેસવાનો રસ્તો કેડી વાટે છે.

પ્રભુનો માર્ગ

નરકના માર્ગો પહોળા અને સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે, પણ ઇશ્વરના ઘરનો માર્ગ સાંકડો અને શ્રમપ્રાપ્ય છે.

૨

બીજાં પ્રવચનો

૧. શિષ્યોની વિદાયગીરી

(શિષ્યોને ઉપદેશ આપવા મોકલ્યા ત્યારે કહેલુંઃ) જાઓ, પ્રભુનું રાજ્ય નજીક આવેલું છે એવો સંદેશ સર્વત્ર ફેલાવો; અને તે સાથે તમે માંદાઓને સાજા કરો, કોઢિયાને શુદ્ધ કરો, મૂએલાને જગાડો, ભૂતોને કાઢો. ઉદાર હાથે તમને મળ્યું છે, ઉદાર હાથે તમે તે આપો.

તમારી સાથે ન સોનું રાખશો, ન રૂપું; ન પિત્તળનાયે સિક્કા તમારી કોથળીમાં ભરશો. તમારા પ્રવાસ માટે ન ભાથું લેશો, ને ન જામા, ન જોડા, ન લાકડી; કારણ, મજૂર એના મહેનતાણાનો સર્વત્ર અધિકારી થાય છે.

વરુઓની વચ્ચે ઘેટાંની જેમ હું તમને મોકલું છું; માટે સર્પના જેવા સાવધ, અને હોલા જેવા રાંક થજો.

દુષ્ટ માણસોથી સંભાળજો. તેઓ તમને મારશે, ફટકાવશે અને રાજદરબારમાં સોંપશે. તમને કચેરીમાં ઊભા કરવામાં આવે ત્યારે શું જવાબ દેવો તેનો આગળથી વિચાર કરી રાખશો નહિ; ઈશ્વર જ તમને તમારો જવાબ સમય પર સુઝાડશે. કારણ, તમારે બોલવાનું નથી, ઈશ્વરને જ બોલવા દેવાનો છે.

જોજો, એવો વિરોધ જાગશે કે ભાઈ ભાઈને, બાપ દીકરાને, અને દીકરા બાપને પકડાવશે, અને શૂળીએ ચડવાવશે. અને, મારે લીધે લોકો તમને ધિક્કારશે. પણ જે છેવટ સુધી ટકી રહેશે, તે તરી જશે.

એક જગ્યાએ કનડગત થાય તો બીજી જગ્યાએ ચાલ્યા જજો. હું તમારી સાથે જ છું.

ગુરુ કરતાં શિષ્ય ચડે નહિ, અને શેઠ કરતાં નોકર વધી શકે નહિ. શિષ્ય ગુરુના જેવો અને નોકર શેઠના જેવો થાય તો પૂરતું છે. માટે તેઓ જો મને સેતાન કહે છે, તો તમને કેમ છોડશે?

માટે બીકમાત્રનો ત્યાગ કરજો. આપણી પાસે એવું કશું ગુપ્ત નથી કે જે પ્રગટ કરવાનું ન હોય; કશું સંતાડેલું નથી કે જે ઉઘાડી શકાય નહિ. મેં જે તમને ખૂણામાં કહ્યું હોય, તે તમે પ્રગટપણે કહેજો; જે કાનમાં કહ્યું હોય, તે મોટે અવાજે સંભળાવજો.

અને, શરીરની હાણથી ડરશો નહિ, આત્માની હાનિથી ડરજો. કારણ, આત્માની હાનિ થયે શરીર પણ નરકવાસી જ થશે.

એક ઈંડુંયે પ્રભુની આજ્ઞા વિના નીચે પડી શકતું નથી; તમારા માથા પરના એકેએક વાળનીયે ઈશ્વરને ત્યાં ગણતરી છે. માટે ચિંતા ન કરો, ઈશ્વરને ત્યાં તમારી કિંમત ઈંડાં કરતાં વધારે છે. જેઓ જગત સમક્ષ મને સ્વીકારશે તેમને હું ઈશ્વર આગળ સ્વીકારીશ. પણ જે જગતના ડરથી મારો ઇનકાર કરશે, તેમનો હું પણ ઈશ્વર આગળ ઇનકાર કરીશ.

હું કાંઈ જગતમાં શાંતિ લાવવા જ નથી આવ્યો. રમખાણ મચાવવા પણ આવ્યો છું. બાપ અને દીકરા વચ્ચે, મા અને દીકરી વચ્ચે, સાસુ અને વહુ વચ્ચે વિરોધ મચશે. સૌથી મોટા કલહ ઘરમાં જ જાગશે. જે મારા કરતાં માની કે બાપની વધુ કિંમત સમજશે, કે દીકરા દીકરીનો વધારે મોહ રાખશે, તે મને પામવા યોગ્ય નથી. મને અનુસરવું હોય તે પોતાનો ક્રૂસ પોતાને જ ખભે મૂકી ચાલ્યો આવે. જે (નાશવંત) જીવનને બચાવવા જશે, તે (અવિનાશી) જીવનને ખોશે! પણ મારે માટે જે (નાશવંત) જીવન ખોશે, તેને (અવિનાશી) જીવન મળશે.

જેઓ તમને સ્વીકારશે, તેમણે મને સ્વીકાર્યો છે. અને, જેમણે મને સ્વીકાર્યો છે, તેમણે મને મોકલનારને સ્વીકાર્યો છે.

૨. પ્રભુનું ધામ

પ્રભુનું ધામ રાઈના દાણા જેવું છે. દેખાવમાં તો એ ઝીણામાં ઝીણું છે; પણ જ્યારે ઊગે છે ત્યારે મોટું વૃક્ષ થાય છે, અને કેટલાયે પક્ષીઓનું આશ્રયસ્થાન બને છે.

વળી, પ્રભુનું ધામ ખમીરના જેવું છે; જેનો થોડોક અંશ ઘણા લોટમાં ભળીને બધી કણકને આથો ચડાવે છે.

અને વળી પ્રભુનું ધામ પુષ્કળ ખજાનો દાટેલા ખેતર જેવું છે; જેની માણસને જાણ થતાં, તે ઉતાવળો થઈ તેને પોતાનું સર્વ ધન આપી ખરીદી લેવા તત્પર થાય છે, અને સોદો થાય નહિ ત્યાં સુધી ખજાનાની વાત પ્રગટ થવા દેતો નથી.

અને વળી, પ્રભુનું ધામ ઉત્કૃષ્ટ મોતી જેવું છે. જેમ ઝવેરાતનો વેપારી તેની જાણ થતાં પોતાનું બીજું બધું ધન આપી તેને ખરીદવા જાય, તેમ મુમુક્ષુ તેને લેવા મથે.

૩. મોંની બહાર અને અંદર

(ઈશુના કેટલાક શિષ્યોએ હાથ ધોયા વિના ખાધું તે પરથી ઊઠેલા સવાલ પર—)

તમે જે વસ્તુઓ તમારા મોં વાટે પેટમાં નાખો છો, તે છેવટે તો બહાર જ નીકળી જાય છે. પણ તમે જે મોંમાંથી બહાર કાઢો છો, તે તો હૃદયની વસ્તુ છે; અને તેની ખરાબી તમને ખરાબ કરે છે. કારણ, હૃદયમાંથી જ કુવિચારો, ખૂન, વ્યભિચાર, લંપટતા, ચોરી, ખોટી સાક્ષી અને નિંદા નીકળે છે. માણસને અપવિત્ર કરનાર ચીજ તો આ છે; હાથપગ ધોયા વિના ખાવાનો દોષ તો નજીવી બાબત છે.

૪. બાલવૃત્તિ

એક વાર ઈશુએ એક બાળકને પોતાના શિષ્યો આગળ બેસાડીને કહ્યું :

આ બાળક જેવા તમે ન થાઓ, ત્યાં સુધી તમારે માટે ઈશ્વરનો દરવાજો બંધ છે. જે આ બાળક જેવો નમ્ર બને છે, તે ઈશ્વરની નજરમાં મોટામાં મોટો થાય છે. અને જે આવા બાળકને મારે નામે અપનાવે છે, તે મને અપનાવે છે. પણ જે આવા નિર્દોષ બાળક પ્રત્યે ગુનો કરે છે, તે તો ગળે ઘંટીનું પડ બાંધી ડુબાડી દેવા જેવો છે.

હાથ, પગ કે આંખ પાપ કરવા પ્રવૃત્ત થાય, તે કરતાં તેને કાપી નાંખવાં સારાં. લૂલા, લંગડા અને કાણા થઈ

અને અભક્તોને તે કહેશે, 'તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, અને નરકમાં હોમાઓ. કારણ, હું તમારે ત્યાં ભૂખ્યો થઈને આવ્યો, પણ તમે મને ખવાડયું નહિ; તરસ્યો હતો, ત્યારે પાણી પાયું નહિ; અજાણ્યો હતો, ત્યારે આશરો આપ્યો નહિ; નવસ્ત્રો જોઈ ઓઢાડયું નહિ; માંદો અને બંદીખાને હતો, ત્યારે સંભાળ્યો નહિ.'

ત્યારે તે અભક્તો પૂછશે, 'દેવ, તું કયારે અમારી પાસે ભૂખ્યો, તરસ્યો, અજાણ્યો, નવસ્ત્રો, માંદો, કેદી વગેરે સ્થિતિમાં આવ્યો, અને અમે તને ખવાડયો, પિવાડયો, રાખ્યો, ઓઢાડયો, કે સંભાળ્યો નહિ?'

ત્યારે રાજા કહેશે કે, 'મારી પ્રજાના નાનામાં નાના જીવને તમે જે ન કર્યું, તે મને જ ન કર્યું.'

આમ તેઓ અનંત યાતનામાં પડશે, અને ભક્તો અનંત જીવનમાં.

૬. શાપ આપવા વિષે

એક વાર એક ગામે ઈશુનો સત્કાર કર્યો નહિ. આથી તેના બે શિષ્યોએ તેને શાપ આપવા ઇચ્છા કરી. તેમને અટકાવતાં ઈશુએ કહ્યું:

માનવપુત્ર માનવોના જીવનનો નાશ કરવા અવતર્યો નથી, પણ તેમને બચાવવા.

૭. લાયક મહેમાન

તમારે જમણ આપવું હોય તો તમે તમારાં સગાંવહાલાં અને પૈસાદાર મિત્રોને ન જમાડો. તેઓ તમને વળતું નોતરું આપી બદલો વાળશે. માટે જેઓ બદલો વાળી શકે એમ

જીવન વિતાડવુ ભલું, પણ મસારમા બે હાથ, બે પગ કે બે આંખો મલામત રાખી પછી નરકના અગ્નિમા બળવુ તે ખોટુ '

નાના બાળકોને કદી દૂભવશો નહિ પ્રભુના ફિરસ્તાઓના તે માનીતા છે એમને બચાવી લેવા માટે જ તો મારો અવતાર છે

૫. ખરી પૂજા

જેમ ભરવાડ પોતાના ઘેટા અને બકરાને જુદા પાડી, એક બાજૂ ઘેટા અને બીજી બાજૂ બકરા કરી વચ્ચે ઊભો રહે, તેમ મનુષ્યોનો રાજા ભક્તોને અને અભક્તોને જુદા પાડશે, અને ભક્તોને જમણી બાજૂએ બેસાડશે અને અભક્તોને ડાબી બાજૂએ બેસાડશે

પછી તે ભક્તોને કહેશે ' આવો મારા પ્રભુના વહાલાઓ, સ્વર્ગના ધામના તમે ભાગીદાર બનો કારણ કે, જ્યારે હુ ભૂખ્યો હતો, ત્યારે તમે મને જમાડ્યો હતો, અને તરસ્યો હતો, ત્યારે પાણી પાયુ હતુ, અને હુ મુસાફરીમા હતો ત્યારે તમે મને ઘરમા જગ્યા આપી હતી વળી, તમે મને નવસ્ત્રો જોઈ, વસ્ત્ર આપ્યા હતા, માદો હતો તથા બદીખાને હતો, ત્યારે મારી ખરદામ લીધી હતી '

ત્યારે ભક્તો આશ્ચર્યથી પૂછશે કે, ' હે દેવ, અમે ક્યારે તને તુ ભૂખ્યો હતો ત્યારે ખવાડ્યુ, અને તરસ્યો હતો ત્યારે પાણી પિવાડ્યુ ? વળી, ક્યારે અમે તને અજાણ્યો જાણી ઘરમા લીધો, તથા નવસ્ત્રો જોઈ વસ્ત્ર આપ્યા ? વળી ક્યારે અમે તારી મદાડમા અને બદીખાનામા સભાળ લીધી ? '

ત્યારે રાજા કહેશે કે, ' તમે મારી પ્રજાના નાનામા નાના જીવને જે કર્યું હતુ તે મને જ કર્યું હતુ '

અને અભક્તોને તે કહેશે, 'તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, અને નરકમાં હોમાઓ. કારણ, હું તમારે ત્યાં ભૂખ્યો થઈને આવ્યો, પણ તમે મને ખવાડયું નહિ; તરસ્યો હતો, ત્યારે પાણી પાયું નહિ; અજાણ્યો હતો, ત્યારે આશરો આપ્યો નહિ; નવસ્ત્રો જોઈ ઓઢાડયું નહિ; માંદો અને બંદીખાને હતો, ત્યારે સંભાળ્યો નહિ.'

ત્યારે તે અભક્તો પૂછશે, 'દેવ, તું ક્યારે અમારી પાસે ભૂખ્યો, તરસ્યો, અજાણ્યો, નવસ્ત્રો, માંદો, કેદી વગેરે સ્થિતિમાં આવ્યો, અને અમે તને ખવાડયો, પિવાડયો, રાખ્યો, ઓઢાડયો, કે સંભાળ્યો નહિ?'

ત્યારે રાજા કહેશે કે, 'મારી પ્રજાના નાનામાં નાના જીવને તમે જે ન કર્યું, તે મને જ ન કર્યું.'

આમ તેઓ અનંત યાતનામાં પડશે, અને ભક્તો અનંત જીવનમાં.

૬. શાપ આપવા વિષે

એક વાર એક ગામે ઈશુનો સત્કાર કર્યો નહિ. આથી તેના બે શિષ્યોએ તેને શાપ આપવા ઇચ્છા કરી. તેમને અટકાવતાં ઈશુએ કહ્યું:

માનવપુત્ર માનવોના જીવનનો નાશ કરવા અવતર્યો નથી, પણ તેમને બચાવવા.

૭. લાયક મહેમાન

તમારે જમણ આપવું હોય તો તમે તમારાં સગાંવહાલાં અને પૈસાદાર મિત્રોને ન જમાડો. તેઓ તમને વળતું નોતરું આપી બદલો વાળશે. માટે જેઓ બદલો વાળી શકે એમ

ન હોય એવા ગરીબ, લૂલા, લંગડા, આંધળાને જમાડો; જેથી ઈશ્વર તમને તેનો બદલો આપી શકે.

૮. ભક્તિનું અંદાજપત્ર

મા, બાપ, સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, બહેન અને પોતાનો જીવ સુધ્ધાં છોડયા વિના મારા શિષ્ય થઈ શકાશે નહિ. તમારો ક્રૂસ તમારે જ ખભે ચડાવી તમે મારું શિષ્યત્વ કરી શકશો.

માટે જેને મારી પાછળ આવવું હોય તેણે બરાબર હિસાબ કરી લેવો અને તપાસી લેવું. તમારે એક મિનારો ચણવો હોય તો બેસીને તેનો હિસાબ કરવો પડે છે અને શું ખર્ચ લાગશે તેનો અંદાજ કાઢવો પડે છે. કારણ કે વગર ગણતરીએ તમે બાંધવા માંડો, અને પછી પૂરો ન કરી શકો, તો તમારી ફજેતી થાય.

કોઈ રાજાને બીજા રાજા પર ચડાઈ કરવી હોય તો તે પોતાના અને તેના બળાબળનો વિચાર કર્યા વિના તેમ કરે કે? પોતાનું લશ્કર દશ હજારનું હોય તો તે વીસ હજારની સેનાવાળા સામે લડવા જશે નહિ. પણ તેના વકીલોની સાથે સુલેહનું કહેણ મોકલશે.

એ જ રીતે બરાબર ગણતરી કરી, બધું છોડવાની તૈયારી વિના મારી પાછળ લાગશો નહિ.

૯. નિષ્કામ સેવા

તમારે ત્યાં કોઈ ગુલામ આખો દિવસ ખેતીનું કે ઘેટાં રાખવાનું કામ કરી સાંજે ઘેર આવે, ત્યારે તમારામાંથી કોઈ તેને એમ કહો છો કે, તું થાકીને આવ્યો છે માટે મારા પહેલાં જમી લે? હું ધારું છું કે ઘણું કરીને તો તમે એમ જ કહેતા હશો કે, ચાલ હવે ચોખ્ખો થઈને રસોઈ તૈયાર કરી નાંખ

અને મને પીરસ અને હુ ખાઉં પીઉં પછી તું પણ ખાજે પીજે. અને તે ગુલામ એ બધું કરી દે તે માટે તમે એનો આભાર પણ માનતા નહિ હો અને તે ગુલામ પણ તેવી આશા રાખતો નથી.

માટે તમે પણ જે કાંઈ ઈશ્વરના નિયમો પાળો અને સેવાઓ બજાવો તે માત્ર તમારી ફરજ સમજીને જ કરો એ વિષે કૃતજ્ઞતાની કે બદલાની આશા ન રાખો

૧૦. પરિગ્રહી શ્રીમંત

એક પૈસાદાર માણસની જમીનમા પુષ્કળ ધાન્ય પેદા થયુ તેણે વિચાર્યું કે, 'આ બધા અનાજનુ હુ હવે શુ કરું? મારી પાસે એને રાખવાને જગ્યાયે નથી માટે હું મારા જૂના કોઠાર તોડી તેને બદલે વધારે મોટા કોઠાર બાંધીશ અને તેમા મારો બધો માલ રાખીશ' અને વળી વિચાર કરવા લાગ્યો કે, 'હાશ, જીવ, હવે તારે ઘણા વરસની નિરાત થઈ ગઈ હવે તું સુખેથી ખાઈ પીને આનદ કર'

પણ ભગવાને તેને કહ્યુ, 'હે મૂર્ખ, તારુ આયુષ્ય હવે ખૂટી ગયુ છે, અને આજે જ રાત્રે તારો જીવ નીકળી જવાનો છે. પછી તારો આ બધો સગ્રહ કોને કામ આવશે?'

જે ઈશ્વર સિવાય બીજી સપત્તિ ભેગી કરી રાખે છે તે સર્વેનું આમ થાય છે.

આથી હુ કહું છુ કે તમે શુ ખાશો અને શુ પહેરશો તેની ચિંતા ન કરો અન્ન અને વસ્ત્ર કરતા જીવન વધારે મહત્ત્વનુ છે જુઓ આ કાગડા, તે નથી વાવતા કે નથી લણતા; નથી કોઠાર બાંધતા કે નથી કોઠી રાખતા પણ

ભગવાન તેમને ખવાડે છે શુ એ કાગડા કરતા તમે વધારે કીમતી નથી?

વળી આ હરિયાળી જુઓ. તે કેવી ઊગે છે? તે નથી કાતતી કે નથી વણતી અને છતા બાદશાહ સોલોમનનો વૈભવ આ હરિયાળીના વૈભવ આગળ નજીવો હતો જે તૃણ આજે ખેતરમા છે અને કાલે ભઠ્ઠીમા બળશે, તેનેયે જો ઈશ્વર આવી શોભા અર્પણ કરે છે તો તેના પર ઇતબાર રાખો તમને શાની જરૂર પડશે તે એ જાણે છે તમે તો ઈશ્વરને ત્યા શુ જમા કરાવવુ તેનો જ વિચાર રાખો તમારી પાસે જે હોય, તે દાન કરી દો અને એવી થેલીઓ વસાવો કે જે કદી ફાટે નહિ, અને તેમા એવુ નાણુ ભરો કે જે કદી ખૂટે નહિ, સડે નહિ, કે ચોરને હાથ આવે નહિ* વળી યાદ રાખો કે, જ્યા તમારુ ધન મૂકયુ હશે, ત્યા જ તમારુ ચિત્ત પણ ચોટેલુ રહેશે

---

* સરખાવો
ગિરધારી રે સખી ગિરધારી,
મારે નિર્ભય અખૂટ નાણુ ગિરધારી
ખરચ્યુ ના ખૂટે એને ચોર ના લૂટે,
દામની પેઠે એ ગાઠે બાંધ્યુ ના છૂટે ૧
અનગણુ નાણુ સાચી અને નિર્ધનિયા જાયે
તેની પેઠે નિર્ભય નાણુ દૂર ના થાયે ૨
સપત વિપત સર્વે સુપનુ જાણુ,
હરિના ચરણની સેવા પૂરણ ભાગ્ય પરમાણુ ૩
મુક્તાનદ કહે, મોહનવરને ઉરમા વારી,
હવે દુખ ને દારિદ્રય થકી થઈ હુ ન્યારી ૪

૨૧. અવિવેકી પરોણા

એક માણસે મોટુ જમણ આપ્યુ, અને તેમા ઘણા માણસોને નોતર્યા. પછી કેટલાક માણસો ત્યા જઈ વગર કહે સારી સારી જગ્યાએ જઈને બેસી ગયા અને કેટલાક ડાહ્યા હતા, તે નીચેની જગ્યાઓમા બેઠા પછી ઘરનો માલિક જ્યારે બધાને મળવા નીકળ્યો, ત્યારે તેને કેટલાક સારી જગ્યાએ બેઠેલા માણસોને ત્યા પ્રતિષ્ઠિત માણસોને બેસાડવા માટે ઉઠાડવા પડ્યા, અને તેમને નીચેની જગ્યાઓમા મોકલવા પડ્યા પણ કેટલાક નીચેની જગ્યાઓમા બેઠેલાને આગ્રહ કરી તે ઊંચી જગ્યાએ લઈ ગયો પછી જેમને નીચેની જગ્યાએ ખમવુ પડ્યુ તેમના મન ભોઠા પડી જાય, અને જેઓને આગ્રહપૂર્વક માનની જગ્યાએ લઈ ગય તે પ્રફુલ્લ થાય, તેમા શુ આશ્ચર્ય ?

આમ જે નમ્ર થાય છે તે જ ચડે છે

૩

રૂપકો

૧ ખેતરની વાવણી

એક ખેડૂત[1] ખેતરમા વાવવા નીકળ્યો ત્યારે વાવતા વાવતા કેટલાક બી[2] ખેતરની બહાર રસ્તા પર[3] પડી ગયા, અને પક્ષીઓ[4] આવી તને થોડી વારમા ઉપાડી ગયા

અને વળી કેટલાક બી ખોરમવાળી જમીનમા[5] પડ્યા ત્યા ઊંડી ભોય નહોતી તે વહેલા ફૂટી નીકળ્યા પણ નીચે ભોય ન હોવાથી તે મૂળ ઘાલી ન શક્યા, અને સૂરજના તાપમા બળી ગયા[6]

અને કેટલાક બી વાડમા[7] જઈ પડ્યા તે ઊગ્યા, પણ તેની સાથે કાટાની વાડ પણ વધી, અને વાડે તેને ગૂગળાવી નાખ્યા

પણ કેટલાક બી સારી ખેડાયેલી જમીનમા[8] પડ્યા, અને તે સરસ ઊગ્યા, અને કેટલાક તેમાથી એકના સો થયા, કેટલાક સાઠ થયા, કેટલાક ત્રીસ થયા

---

૧ સદ્ગુરુ ૨ ઉપદેશ ૩ મૂઢના કાન પર ૪ કુવાસનાઓ ૫ નબળા મનના લોકો ૬ વિટબણાઓ સામે ટકી ન શક્યા ૭ સસારની ચિતાઓ અને સમૃદ્ધિ ૮ દૃઢ મનના મુમુક્ષુ

૨. ઘઉં અને ઘાસ

એક ખેડૂતે[1] પોતાના ખેતરમાં[2] ઊંચી જાતના ઘઉં[3] વાવ્યા હતા. પણ જ્યારે એના માણસો ઊંઘી ગયા, ત્યારે એના દુશ્મને[4] આવી તેમાં જાડા ઘાસનાં બી[5] વેરી દીધાં.

તેથી, જ્યારે ઘઉં ફૂટયા, ત્યારે સાથે સાથે જાડું ઘાસ પણ ઊગી નીકળ્યું.

તે જોઈ નોકરોએ કહ્યું, 'ધણી, આપણે તો ઘઉં વાવ્યા હતા, અને આ ઘાસ ક્યાંથી આવ્યું ?'

ત્યારે ખેડૂત બોલ્યો, 'આ કોઈ દુશ્મનનું કામ જણાય છે.'

તે પરનોકરોએ પૂછ્યું, 'આ ઘાસ અમે નીંદી નાંખીએ કે ?'

પણ ખેડૂતે કહ્યું, 'ના આ ઘાસ નીંદતાં ઘઉં પણ ઊખડી આવશે. માટે હવે કાપણી આવતાં સુધી બન્નેને વધવા દો.'

પછી કાપણી વખતે તેણે લણનારાઓને કહ્યું, 'પહેલાં તમે જાડું ઘાસ કણસલાં[6] સાથે વાઢી લો, અને તેના પૂળા બાંધી બાળી નાંખો. અને પછી ઘઉંને[7] ભેગા કરી ખળામાં[8] લઈ જાઓ.'

૩. અપરાધી કારભારી

એક વાર પિટરે ઈશુને પૂછ્યું, 'અમારે બીજાઓને કેટલી વાર માફી આપવી ? સાત વાર ?' ઈશુએ કહ્યું, 'સિત્તેર ગુણ્યા સાત વાર' એમ કહી, એણે નીચેનું રૂપક કહ્યું.

---

૧. સદ્‌ગુરુ. ૨ જગતમાં. ૩ સદુપદેશ. ૪. સેતાન, કલિ, માર. ૫ દુષ્ટોપદેશ. ૬. દુષ્ટોપદેશના ધારણ કરનારા. ૭ સદુપદેશના ધારણ કરનારા. ૮ ઈશ્વરનું ધામ.

એક રાજાને ત્યાં ઘણા કારભારીઓ હતા. એક દિવસ રાજાએ તેમનો હિસાબ લીધો ત્યારે ખબર પડી કે, એક કારભારી પાસેથી રાજાનું દશ હજાર મહોરનું લેણું નીકળે છે. રાજાએ તેને તે ભરી દેવા હુકમ કર્યો. પણ તે ભરી શક્યો નહિ ત્યારે રાજાએ તેના સ્ત્રીછોકરાને બંદીખાને નાખવા હુકમ કર્યો ત્યારે તે કારભારી રડી પડ્યો, અને રાજાને ચરણે પડી કાલાવાલા કરવા લાગ્યો, અને નોકરી કરી વસૂલ કરી આપવા વચન આપ્યુ આથી રાજાને દયા આવી, અને તેણે માફી બક્ષી, અને તેને ફરીથી કામે લીધો

પછી એક વાર તે કારભારીને તેના એક વાણોતર પાસેથી સો રૂપિયાનુ લેણુ નીકળ્યુ: કારભારીએ તે વસૂલ કરવા તેને ફટકાવ્યો, તથા તેનુ ગળુ ઝાલી ધમકાવ્યો કે, 'હમણા ને હમણા મારા પૈસા લાવી દે' પણ પેલો નોકર તે આપી શકે એમ નહોતું તે પગે પડી આજીજી કરવા લાગ્યો કે, 'મને વખત આપો, હું નોકરી કરી બધુ ભરી દઈશ' પણ તે કારભારીને દયા આવી નહિ, અને તેણે તેને બંદીખાને મોકલ્યો

રાજાને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેણે તેને બોલાવી મંગાવ્યો અને કહ્યું, 'અરે દુષ્ટ, તારા કાલાવાલા સાંભળી મેં તને તારુ બધુ દેવું માફ કરી દીધુ, પણ તને તારા સાથી પર એક નજીવી રકમ માટેયે દયા ન આવી? તુ દયાને પાત્ર નથી, માટે તારું દેવુ તું ચૂકતે ન કરે ત્યાં સુધી હું તને કોટવાલને હવાલે કરુ છુ.'

આમ, જો તમે તમારા ગુનેગારોને માફી ન આપો, તો ભગવાન પણ તમારી પ્રત્યે તેમ જ વર્તશે

૪. સરખી મજૂરી

એક જમીનદારે દ્રાક્ષની વાડી કરી હતી. જ્યારે દ્રાક્ષ તૈયાર થઈ ત્યારે તે સવારના પહોરમાં ચૌટામાં મજૂરોને તેડવા ગયો.

અને ત્યાં એને જે મજૂરો મળ્યા, તેમને એણે આનો રોજ ઠરાવી વાડી પર મોકલ્યા

પછી ત્રીજે કલાકે* તે પાછો ચૌરે ગયો. ત્યાં એણે ઘણા મજૂરો કામ મેળવવા બેઠેલા જોયા. તેણે એમને કહ્યું કે, 'તમે પણ વાડીએ જાઓ. જે વાજબી હશે તે તમને આપીશ.'

પછી, વળી, છઠ્ઠે અને નવમે કલાકે તે ચૌરે ગયો, અને તે વખતેયે જે મજૂરો મળ્યા, તેમને 'વાજબી હશે તે આપીશ' એમ કહી કામે મોકલ્યા.

પછી, વળી, અગિયારમે કલાકે તે ચૌરે ગયો તે વખતેયે ત્યાં એણે ઘણા માણસોને આળસુ બેઠેલા જોઈ પૂછ્યું, 'તમે નકામા કેમ બેઠા છો?'

ત્યારે તે બોલ્યા, 'અમને આજે કામ મળ્યુ નથી.'

ત્યારે તે બોલ્યો, 'જાઓ, મારી વાડીએ જઈ કામ કરો. જે વાજબી હશે તે હું તમને આપીશ.'

પછી જ્યારે સાંજ પડી ત્યારે તેણે મહેતાજીને બોલાવીને કહ્યું, 'છેલ્લા આવેલા મજૂરથી શરૂ કરી, દરેકને તમે એક એક આનો ચૂકવો.' આમ, છેક અગિયારમે કલાકે આવેલા મજૂરને પણ આનો આપ્યો. ત્યારે જેઓ પહેલા આવ્યા હતા, તેમણે માન્યું કે તેમને વધારે મજૂરી મળશે.

---

* એટલે સૂર્યોદય પછી

પણ જ્યારે તેમનેયે આનો જ મળ્યો, ત્યારે તેઓ ફરિયાદ કરવા લાગ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે, 'આ કેવો અન્યાય' અમે આખો દિવસ તડકો વેઠી કામ કર્યું તેનું મહેનતાણું છેક છેલ્લી ઘડીએ આવનારના જેટલું જ!'

ત્યારે જમીનદારે તેમને કહ્યુ, 'ભાઈ, મે તારુ તો કશુ ઓછુ કર્યું નથી ને? મે તારી જોડે એક આનાની જ બોલી કરી હતી ને? તારા હકનું લઈ તું તારો રસ્તો પકડ હુ તો આ છેલ્લાનેયે તારા જેટલુ જ આપીશ મારા પૈસાનો મને ઠીક લાગે તેમ ઉપયોગ કરવાનો મને હક નથી કે? હુ ઉદાર થાઉ તેથી તારી આખ શુ કામ દુખે?'

આમ ઈશ્વરને ત્યા છેલ્લો આવનારો પહેલો થાય છે, અને પહેલો છેલ્લો થાય છે કારણ, ઘણા આવે છે, પણ અનુગ્રહના અધિકારી થોડા જ હોય છે

૫. આજ્ઞાધારક અને આજ્ઞાપાલક પુત્રો

એક માણસને બે દીકરા હતા એક દિવસ તેણે બન્નેને બોલાવીને કહ્યુ, 'જાઓ, વાડીમા જઈને કામ કરો' પણ એક બોલ્યો, 'હુ નહિ જાઉ' પણ પછી તેને પશ્ચાત્તાપ થયો, અને તે જઈને કામે લાગ્યો પણ બીજાએ કહ્યુ, 'જેવી આજ્ઞા, પિતાજી' પણ તે કામે ગયો નહિ

આ બેમાથી પિતાની આજ્ઞા કોણે પાળી કહેવાય? ના કહી, પણ પશ્ચાત્તાપ કરી કામે ગયો તેણે કે હા કહ્યા છતા ગયો નહિ તેણે?

આ રીતે જે સન્માર્ગે જવાની ના પાડે છતા પશ્ચાત્તાપ કરીને જાય અને જે સન્માર્ગે ચાલવા વચન આપ્યા છતા જાય નહિ, તે બેમા કોણ સાધુ ગણાય?

૬. દુષ્ટ ગણોતદારો

એક જમીનદારે[1] દ્રાક્ષની[2] મોટી મોટી વાડીઓ કરી, અને તેને ચારે બાજુએ વાડ ભરી. અને વચ્ચે એક દ્રાક્ષાસવનું કારખાનું પણ બાંધ્યું. પછી તે વાડીઓ તેણે ગણોતે ખેડવા આપી, અને વિદેશ ચાલ્યો ગયો.

પછી જ્યારે દ્રાક્ષો તૈયાર થઈ, ત્યારે તેણે પોતાના નોકરોને[3] માલ ભેગો કરવા મોકલ્યા. ત્યારે તે ગણોતિયાઓએ તે નોકરોમાંથી કોઈને માર્યા, કોઈનાં ખૂન કર્યાં, અને કોઈને અપંગ કર્યા.

તે સાંભળી જમીનદારે વળી વધારે માણસો મોકલ્યા. પણ ખેડૂતોએ તેમનાયે તેવા જ હાલ કર્યા.

આ જાણી જમીનદારે પોતાના દીકરાને[4] તપાસ કરવા મોકલ્યો. ત્યારે ખેડૂતોએ વિચાર્યું: 'હવે તો જમીનદારનો વારસ જ આવ્યો છે. ચાલો, આપણે એને મારી નાંખીએ, પછી બધી વાડી આપણી જ થઈ જશે.'

એમ ઠરાવી તેમણે એના દીકરાને શૂળી દીધી.

પછી એ જમીનદાર જાતે જ ગયો. તેણે એ ખેડૂતોને શું કર્યું હશે વારુ?

સાંભળનારા — એણે એમને આકરી સજાઓ કરી હશે, અને વાડીમાંથી તેમને કાઢી મૂકી સારા ખેડૂતોને સોંપી હશે.

ઇશુ — ત્યારે ઈશ્વર તેમના સંતોનું ન સાંભળનાર અને તેમને પીડનારની શી વલે કરશે તે વિચારી લો.

---

૧. ભગવાન ૨ દુનિયા. ૩. સંતો અને પેગંબરો. ૪ ખ્રિસ્ત.

૭. અભિમાની મહેમાનો

એક શેઠે[1] જમણુ કર્યુ, અને તેમા ઘણા લોકોને નોતર્યા અને પછી જમવાનો વખત થયો ત્યારે તેડા મોકલ્યા.

પણ તે લોકોએ[2] સપ કરી બહાના કાઢ્યા એકે કહ્યુ, 'મારે આજે મારી જમીન પર ગયા વિના ચાલે એમ નથી, માટે મને માફ કરો' બીજાએ કહ્યુ, 'મે નવા બળદ લીધા છે, તેને પલોટવાના છે, માટે મને માફ કરો.' ત્રીજાએ કહ્યુ, 'મારે આજે આણુ કરવા જવુ છે, માટે મને માફ કરો.'

પછી નોકરોએ[3] આવી શેઠને આ બધુ સમજાવ્યુ ત્યારે શેઠને ગુસ્સો આવ્યો, અને નોકરને હુકમ કર્યો કે, 'તુ ઝટ જઈ રસ્તે રસ્તે અને ગલીએ ગલીએ ફરી વળ, અને જેટલા ગરીબ, લૂલા, લગડા, આધળા માણસો[4] જુએ તે સૌને તેડી લાવ.'

પછી નોકર તેમ કરી શેઠની પાસે હાજર થયો, અને કહ્યુ કે, 'હજુ ઘણાને માટે અવકાશ છે' ત્યારે શેઠે વળી કહ્યુ, 'હવે તુ ગામની બહારના રસ્તાઓ પર અને વગડાઓમા જઈ ત્યા જે મળે તેમને તેડી લાવ, અને મારુ ઘર ભરી દે મારે હવે નોતરેલામાથી એકેનેયે મારી રસોઈ ચખાડવી નથી'

૮. ગફલતી નોકરો

એક શેઠ હતો તેણે પોતાના નોકરોને હુકમ કર્યો હતો કે, 'હુ આવુ ત્યારે બધુ કામ બરાબર હોવુ જોઈએ, અને જેણે બરાબર કર્યુ હશે તેને હુ મોટો હોદ્દો આપીશ'

પછી કેટલાક નોકરો તો, શેઠ કોઈ પણ ઘડીએ આવી

---

૧ ભગવાન ૨ દુનિયાદારી માણસો. ૩ સતો ૪ દીન અને દુખી

પહોંચે એમ માની, પોતાના ઘરને સદાયે સજ્જ રાખતા અને રસોઈ પણ તૈયાર રાખતા.

પણ કેટલાક નોકરો, હજુ હમણાં શાના શેઠ આવે છે, આવશે ત્યારે તૈયાર કરી નાંખીશું, એમ વિચારી આળસ અને મોજમજા કરવા લાગ્યા.

પણ એક દિવસ શેઠ તેમને ત્યાં અણધાર્યો જઈ પહોંચ્યા, અને જોયું તો કશું જ ઠેકાણું નહોતું.

પછી શેઠે તેમને દંડ કર્યો અને બરતરફ કર્યો.

૯. ડાહી અને મૂર્ખ કન્યાઓ

એક ગામમાં દસ કન્યાઓ હતી. અને તેઓ સૌ એક જ વરને પરણવા ઇચ્છતી હતી. અને તે વર ગમે તે ક્ષણે આવી પહોંચે એમ હતું.

પછી તે દસે કન્યાઓ પોતાના દીવા સળગાવી વરને સામી મળવા નીકળી.

તેમાં પાંચ કન્યાઓ ડાહી હતી અને પાંચ મૂર્ખ હતી. અને જે કન્યાઓ ડાહી હતી તેમણે પોતાની સાથે તેલની કુપ્પીઓ પણ રાખી, જેથી દીવામાં તેલ થઈ રહે તો પૂરી શકાય.

પણ જે કન્યાઓ મૂર્ખ હતી, તેમણે તેલ રાખ્યું નહિ.

અને વરને આવતાં વાર લાગી, ત્યારે તે બધી રસ્તામાં જ સૂઈ ગઈ.

ત્યાં તો મધરાતને સમયે સાદ પડ્યો કે વર આવી પહોંચ્યો છે.

એટલે તે બધી પોતાના દીવાની દિવેટો સંકોરવા લાગી. અને પેલી મૂર્ખ કન્યાઓ ડાહીને કહેવા લાગી, 'અમને તમારી પાસેથી થોડું તેલ આપો.'

ત્યારે પેલી ડાહી કન્યાઓ બોલી કે, 'અમે એમ કરીએ તો અમારા દીવા પણ હોલવાઇ જાય. માટે તમે બજારમાંથી તેલ લઈ લો.'

ત્યારે તે પાંચ મૂર્ખ કન્યાઓ બજારમાં તેલ લેવા ગઈ.

પણ એટલી વારમાં તો વર આવી પહોંચ્યો અને જે કન્યાઓ તૈયાર હતી તેમને લઈ લગ્નમંદિરમાં ગયો. અને તે પછી મંદિરનાં બારણાં વાસી દેવામાં આવ્યાં.

પછી પેલી મૂર્ખ કન્યાઓ આવી લાગી, અને કહેવા લાગી કે, 'હે નાથ, બારણાં ઉઘાડો અને અમને સ્વીકારો.'

પણ વરે કહ્યું કે, 'તમે પાછી જાઓ, હું તમને ઓળખતો નથી.'

માટે ગફલતમાં રહેવું નહિ. ઈશ્વરનું તેડું અને પરીક્ષા કઈ ક્ષણે આવી પહોંચશે તે કહેવાય નહિ

૧૦. કુશળ અને અકુશળ મુનીમો

એક શેઠ હતો, તેને પરદેશ જવું હતું. ત્યારે તેણે પોતાના મુનીમોને તેડ્યા અને એકને પાંચ મહોર, બીજાને બે મહોર અને ત્રીજાને એક મહોર આપી, તે પાછો આવે ત્યારે તેનો હિસાબ આપવા કહ્યું.

પછી તે મુનીમોમાંથી જેને પાંચ અને બે મહોરો આપેલી હતી, તેમણે દરેકે તેના વડે વેપાર ખેડ્યો, અને અનુક્રમે બંનેએ પાંચ અને બે મહોરોનો નફો કર્યો.

પણ જે ત્રીજો હતો તે પોતાને મળેલી મહોરને એક ખૂણામાં દાટી દઈ, નિરાંત કરી બેઠો.

પછી ઘણે દહાડે શેઠે પાછા આવી દરેકને હિસાબ પૂછ્યો. ત્યારે પહેલા બે મુનીમોએ શેઠની પાંચ અને બે

મહોરમાં અનુક્રમે પાંચ અને બે મહોર ઉમેરી, પોતે કરેલો નફો બતાવ્યો

તે જોઈ શેઠ રાજી થયો, અને તેમને કહ્યુ કે, 'આ નાનકડી રકમમાં તમે પ્રામાણિકતા અને હોશિયારી બતાવી છે, માટે હું તમને મારા ભાગીદાર બનાવું છુ'

પછી ત્રીજાનો વારો આવ્યો, ત્યારે તે બોલ્યો, 'શેઠ, હું જાણું છુ કે તમે બહુ કડક માણસ છો, અને જ્યા વાવ્યુ ન હોય ત્યાથી લણો છો, અને જ્યા પાથર્યું ન હોય ત્યાથી સમેટો છો આથી મને ડર લાગ્યો અને મે તમારી મહોરને દાટી રાખી તે આ હાજર કરુ છુ'

ત્યારે શેઠે કહ્યુ, 'અરે દુષ્ટ અને આળસુ માણસ! તું જાણે છે કે, હું વાવ્યુ ન હોય ત્યાથીયે લણુ છુ, અને પાથર્યું ન હોય ત્યાંયે સમેટું છુ માટે તો તારે મારી મહોર વ્યાજે તો મૂકી હતી જેથી મને તેનુ વ્યાજ તો મળત'

માટે એ મહોર પહેલા માણસને આપી દે, જેથી એની પાસે અગિયાર થાય કારણ, જે ભરે છે તેમા જ હું ઉમેરુ છુ, અને જે ખાલી કરે છે તેમાથી જે હોય તેયે કાઢી લઉં છુ'[1]

એમ કહી, એ નોકરને તેણે દંડ કરી બરતરફ કર્યો

૧૧. ભલો સૅમૅરિયન

એક વિદ્વાને ઈશુને પૂછ્યુ, 'ગુરુ, અનંત જીવનના અધિકારી થવા મારે શુ કરવું?'

---

[1] જે સદ્ગુણ ધરાવે તેના સદ્ગુણો વધતા જ જાય જે તે ઓછા કરે તેના હોય તેયે ચાલ્યા જાય.

ईशु—शास्त्रमां शुं कह्युं छे ?

विद्वान—शरीर, मन, बुद्धिथी ईश्वरनी भक्ति करवी, अने पोताना पडोशीने पोता जेवो ज समजवो.

ईशु—ठीक कह्युं. ए प्रमाणे ज चाल, एटले अनंत जीवननो अधिकारी थईश.

विद्वान—पण मारो पडोशी कोण ?

ईशु—एक वार एक मुसाफर चोरोना हाथमां सपडायो तेमणे तेने लूंटी कपडां उतारी लई, मारी, लगभग अधमूओ करी नांख्यो. तेवामां एक पूजारी त्यांथी पसार थयो. एने पडेलो जोई, ते रस्तानी सामी बाजूथी चाल्यो गयो. पछी थोडी वारे वळी एक बीजो गृहस्थ त्यां आवी चडयो. ते पण तेने जोई, रस्तानी सामी बाजूथी चाल्यो गयो. ते पछी एक सेमेरियन (हलकी कोमनो यहूदी) त्यां आवी चडयो. तेने एनी दुर्दशा जोई दया आवी. ते तेनी पासे गयो, अने तेना घाने दारुथी धोई, तेल लगाडयुं, अने तेने पोताना खच्चर पर नांखी एक सराईमां लई गयो, तथा त्यां तेनी मावजत करी.

पछी बीजे दिवसे सवारे ऊपडती वखते तेणे सराईना मालिकना हाथमां पैसा मूकी कह्युं, 'आ माणसनी संभाळ लेजे, अने वधारे खरच थाय तो मारे नामे मांडी राखजे. हुं फरी आवीश त्यारे चूकवी दईश.'

हवे, आ त्रणमां ए लूंटायेला माणसनो कोण पडोशी थयो वारु ?

विद्वान—जेणे दया बतावी ते.

ईशु—ए ज मुजब तुं रहे.

૧૨. આગ્રહી મિત્ર

એક માણસને ત્યાં મોડી રાત્રે એક મહેમાન આવી પહોંચ્યો. તે વખતે એના ઘરમાં ખાવાનું રહ્યું નહોતું. આથી તે પોતાના એક મિત્રને ત્યાં ગયો, અને બારણું ખખડાવી બોલ્યો, 'મિત્ર, મારે ત્યાં એક મહેમાન આવ્યો છે. તેને ખવાડવા માટે તારે ત્યાંથી ત્રણ રોટી આપ તો!'

પણ પેલો મિત્ર પથારીમાં પડ્યો પડ્યો જ બોલ્યો, 'મધરાતે મને હેરાન ન કર. મેં બારણાં પર આગળો દઈ દીધો છે. મારાં બાળકો મને વળગીને પડ્યાં છે. હું હવે ઊઠી શકતો નથી.'

પણ પેલાએ એમ એને છોડ્યો નહિ. એણે એને આગ્રહપૂર્વક કહ્યું કે, 'તારે બારણાં ઉઘાડી મને મહેમાન માટે રોટી આપ્યા વિના નહિ ચાલે. તું ઊઠે નહિ ત્યાં સુધી હું તને જંપવા દઈ શકું નહિ.'

આથી છેવટે એના મિત્રને ઊઠવું જ પડ્યું, અને બારણું ઉઘાડી રોટી આપવી પડી.

આ જ રીતે તમે આગ્રહપૂર્વક ઈશ્વરનાં બારણાં ઠોકો, તો તે ઊઘડ્યા વિના રહેશે નહિ

૧૩. ઉડાઉ દીકરો

એક માણસને બે દીકરા હતા. તે પૈકી નાનાએ એક દિવસ બાપને કહ્યું, 'મને મારો ભાગ આપી દો. મારે જુદા પડવું છે.'

ત્યારે બાપે તે મુજબ કર્યું. પછી તે નાનો દીકરો પોતાની બધી મિલકતનાં નાણાં કરી પરદેશ ચાલ્યો ગયો અને ત્યાં તેણે ઉડાઉપણે વર્તી બધું ખોઈ નાંખ્યું.

તેવામા ત્યા દુકાળ પડ્યો, અને તે ભારે તગીમા આવી પડ્યો, તથા ભૂખે મરવા લાગ્યો

પછી તે એ ગામના એક શેઠને ત્યા નોકરીએ રહ્યો તેણે એને પોતાના ડુક્કર ચારવા રાખ્યો. અને ડુક્કરને નીરાતા કુશકા ખાઈ તે પેટ ભરવા લાગ્યો કારણ કે એને કાઈ બીજુ ખાવાનું મળતું નહિ

પછી તે મનમા પસ્તાવો કરવા લાગ્યો કે, 'મારા બાપના ત્યા નોકરોને પણ રોટલા મળે છે, અને છતા કેટલાયે વધે છે પણ હું અહીં ભૂખે મરુ છુ' હું ત્યા જાઉં અને બાપને પગે પડી માફી માગી કહું કે, મે તમારો ઘણો અપરાધ કર્યો છે, અને હુ તમારો દીકરો કહેવડાવા લાયક નથી રહ્યો, પણ તમારો એક નોકર કરીને મને રાખો'

એમ વિચારી તે ઘર તરફ આવવા નીકળ્યો.

પછી બાપે દૂરથી એને આવતો જોયો તેવી જ તેને એના પર કરુણા આવી, અને તેણે દોડતો જઈ તેને ગળે વળગાડ્યો, અને તેને ચુ મનો કર્યો

અને દીકરો પગે પડી બાપની માફી માગવા લાગ્યો અને પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે, 'મે તમારા ઘણા અપરાધ કર્યા છે અને હું તમારો દીકરો કહેવડાવા લાયક નથી'

પણ બાપે તેના નોકરોને આજ્ઞા કરી કે, 'ઘરમાથી સારામા સારા કપડા લાવી આને પહેરાવો અને તેની આગળીએ વીટી અને પગમા જોડા પહેરાવો અને આજે સૌને જમવાના નોતરા મોકલો, અને સારામા સારી રસોઈ કરો કારણ કે મારો મૂએલો દીકરો પાછો જીવતો થયો છે, મારુ ખોવાયેલુ ધન મને પાછુ મળ્યુ છે'

હવે, તે વખતે તેનો મોટો દીકરો ખેતરે ગયેલો હતો અને ઘેર પાછો આવતો હતો ત્યારે તેણે દૂરથી નાચ અને સગીતના અવાજ સાભળ્યા ત્યારે તેણે એક નોકરને પૂછ્યુ કે, 'આ બધી શાની ધમાલ છે?'

ત્યારે નોકરે કહ્યુ કે, 'તારો ભાઈ પાછો આવ્યો છે, તેના આનદમા પિતાજીએ ઉજાણી કરી છે અને સારામા સારી રસોઈ કરાવી છે, કારણ કે તે સહીસલામત પાછો આવ્યો છે'

પણ આ સાભળી મોટાને માઠુ લાગ્યુ અને તે ઘરમા ગયો નહિ

ત્યારે બાપ એને સમજાવવા આવ્યો

મોટા દીકરાએ કહ્યુ, 'આજે કેટલા વર્ષથી હું તમારી સેવા કરુ છુ તમારી એક પણ આજ્ઞા કદી તોડી નથી પણ તમે કદી મારા મિત્રોનેયે જમાડવા તેડ્યા નથી પણ જેણે દુરાચારમા બધી મિલકત વેડફી નાખી, તે તમારો આ દીકરો આવતા જ તમે મોટી ઉજાણી કરી છે'

ત્યારે બાપે કહ્યુ, 'દીકરા તુ તો સદાયે મારી સાથે જ રહ્યો છે અને જે મારુ છે તે બધુ તારુ જ છે પણ મારે આ આનદ માનવો વાજબી જ છે, કારણ કે આ તો જે મૂઓ હતો તે પાછો જીવતો થયો છે, ખોવાયો હતો તે પાછો સાપડ્યો છે'

૧૪. ચાલાક કારભારી

એક શ્રીમત માણસે એક કારભારી રાખ્યો હતો આગળ જતા તેને કાને વાત આવી કે તે કારભારી તેની મિલકતનો વહીવટ બરાબર કરતો નથી આથી, તેણે તેને

બોલાવીને કહ્યુ, 'તારે વિષે આવી ફરિયાદ કેમ આવે છે? માટે હુ તારો હિસાબ જોવા માગુ છુ, અને તને રજા આપવા માગુ છુ'

ત્યારે તે કારભારી વિચાર કરવા લાગ્યો કે, 'હવે હુ શુ કરુ? શેઠ મને રજા આપશે તો હુ કેમ દહાડા કાઢીશ? કારણ, હુ કોદાળી ચલાવી શકતો નથી, અને ભીખ માગતા શરમાઉ છુ. માટે મારે કાઈક એવુ કરવુ જોઈએ કે જેથી મને રજા મળે તો લોકો મને પોતાના ઘરમા આશરો આપે'

એમ વિચારી તે શેઠના એક દેવાદારને ત્યા ગયો, અને તેને પૂછ્યુ, 'બોલ, તારે મારા શેઠને કેટલા દેવા છે?' ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો 'સો પીપ તેલ' ત્યારે તે કારભારી બોલ્યો, 'ચાલ, ઉતાવળ કર અને તારો આકડો લાવ, અને તેમા સોને બદલે પચાસ પીપ લખ'

તે જ રીતે તે બીજા દેવાદારને ત્યા ગયો અને તેને પણ પૂછ્યુ કે, 'તારે મારા શેઠને શ દેવાનું છે?' ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, 'સો મણ ઘઉ' ત્યારે કારભારીએ કહ્યુ કે, 'તારો આકડો લાવ, અને તેમા એશી મણ કરી નાખ'

જ્યારે શેઠે આ વાત જાણી, ત્યારે તેણે કારભારીના વખાણ કર્યા, કારણ કે તેણે પોતાનુ હિત સાધવામા ડહાપણ વાપર્યું હતુ આના વિષયમા દુનિયાના માણસો ભક્ત માણસો કરતા વધારે દક્ષ હોય છે

૧૫. કાજી અને વિધવા

એક નગરમા એક મોટો કાજી રહેતો હતો તે નહોતો ઈશ્વરથી ડરતો કે નહોતો કોઈ માણસથી હવે ત્યા એક

ગરીબ વિધવા રહેતી હતી. અને તેણે આવીને એક માણસ સામે ફરિયાદ કરી, તેને સજા કરવા પ્રાર્થના કરી.

પહેલાં તો કાજીએ તે ફરિયાદ ગણકારી નહિ. પણ પછી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે, 'મને નથી ઈશ્વરનો ડર કે નથી કોઈ મનુષ્યનો ડર. પણ જો આ વિધવાની ફરિયાદ હું નહિ સાંભળું, તો તે રોજ આવીને મને પજવશે.' એમ વિચારી તેણે તેની ફરિયાદ પર ધ્યાન આપ્યું.

એક અન્યાયી કાજી પણ આ રીતે કરે છે, તો ઈશ્વર પોતાના ભક્તની રાતદિવસની આર્તવાણીને ન સાંભળે અને તેનો અપરાધ કરનારાને સજા ન કરે એમ બની શકે કે?

૧૬. ફેરિસી અને કારકુન

એક ફેરિસી અને એક સરકારી કારકુન એક દિવસ સાથે મંદિરમાં પહોંચ્યા. ત્યાં પેલા ફેરિસીએ આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી: 'હે ભગવાન, હું તારો આભાર માનું છું કે હું બીજાઓના જેવો જુલમી, અન્યાયી કે વ્યભિચારી નથી, તથા આ કારકુન જેવો પાપી નથી. હું અઠવાડિયામાં બે વાર રોજો રાખું છું, અને મારી આવકમાંથી દશાંશ (ધર્માદા) કાઢું છું.'

અને પેલો કારકુન દૂર એક ખૂણામાં ઊભો રહી, આકાશ તરફ આંખો કરવાને બદલે, જાણે શરમ લાગતી હોય તેમ, પોતાની છાતી તરફ આંખો ઢાળીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે, 'હે ભગવન્, આ પાપી પ્રત્યે દયા કર.'

નિશ્ચય માનજો કે પેલા ફેરિસી કરતાં આ કારકુનની પ્રાર્થના વધારે શુદ્ધ હતી. જે પોતાને ઊંચો સમજે છે તે નીચો ઊતરશે, અને જે નીચે રહેશે તેને ઊંચો ચડાવવામાં આવશે

૪

સુભાષિતો

ઈશુએ વાપરેલાં નીચેના સુભાષિતો અને દૃષ્ટાંતો યુરોપની ભાષાઓમા તુલસીદાસની ચોપાઈઓ અને દોહરાઓની જેમ પ્રસરી ગયા છે.

જૂના કપડા પર નવા કપડાનું થીગડું ન દેવાય; કારણ કે તેથી જૂના પર વધારે ખેંચ પડે અને વધારે ચિરાય.

તેમ જ જૂના (ચામડાના) ધાડવામાં નવો દ્રાક્ષાસવ ન ભરાય, કારણ કે તેથી ધાડવો ફાટે અને આસવ ઢોળાઈ જાય.

*　　　*　　　*

ઈશ્વર જે જ્ઞાન મોટાઓથી સંતાડે છે, તે બાળકોને આપે છે

*　　　*　　　*

રાજ્યમા ફૂટ હોય તો રાજ્ય નાશ પામે, નગરમાં હોય તો નગર, કુટુંબમાં હોય તો કુટુંબ.

સેતાન દ્વારા સેતાનિયતનો નાશ ન થઈ શકે.

*　　　*　　　*

જે ઈશ્વરનો નથી, તે તેનો વિરોધી જ કહેવાય. જે સાથે રહી લણવામાં ભળતો નથી, તે ધાન્યને રગદોળનારો જ ગણાય.

*　　　*　　　*

સંપત્તિવાનને પ્રભુના ધામમાં પેસવા કરતા સોયના નાકામાંથી ઊંટને[1] પસાર થવું વધારે સહેલું છે.

* * *

દાંભિકનો ધર્મ કીડી ગાળીને ઊંટ ગળી જવા જેવો છે: અથવા વાસણને બહારથી અજવાળીને અંદરથી ગંદું રાખવા જેવો છે: અથવા બહારથી ધોળેલી અને અંદર હાડકાં માંસથી ભરેલી કબરો જેવો છે.

અને દાંભિકો તેમના પૂર્વજોએ મારી નાંખેલા સંતોની કબરો હવે પૂજે છે, પણ પોતાના સમયના સંતોને તેમની જેમ જ મારી નાખે છે.

* * *

દિલ રાજી પણ માટી નબળી.[2]

* ૬ *

દીવો સળગાવી કોઈ તેને ખાટલા નીચે સંતાડે નહિ, પણ બધે પ્રકાશ પડે તે રીતે વચ્ચે ગોઠવે. તેમ જ્ઞાન સંતાડી રાખવાનું ન હોય.

* * *

---

૧. આ યુરોપિયન ભાષામા કહેવત જેવું થઈ પડયું છે. પણ મેં એક ઠેકાણે વાચ્યુ છે કે, ઊંટને માટે મૂળ જે શબ્દ અહીં વપરાયો છે, તેનો અર્થ 'દોરડું' પણ થાય છે. એ વધારે બંધબેસતુ લાગે છે.

૨. આ પણ એક કહેવત જેવી બનેલી ઉક્તિ છે. જ્યારે કોઈ માણસ કાંઈક પગલું ભરવા હૃદયથી ઇચ્છતો હોય, પણ મનની નબળાઈથી હિંમત ન કરી શકે, ત્યારે આમ કહેવાય.

મીઠું જ મોળું થાય તો તેને શાથી સુધારાય? તેમ મુખ્ય માણસો જ મોળા પડે તો શું કરી શકાય?

*   *   *

સંત પોતાના ઘરમાં પૂજાતો નથી.

*   *   *

ભગવાનની ઇચ્છા હોય તો નકામો ગણાયેલો પથરો મંદિરને શિખરે જઈ ચડે છે.

*   *   *

સમૃદ્ધિમાંથી આપેલું દાન તંગીમાંથી આપેલા દાન આગળ નજીવું છે.

*   *   *

ઈશ્વરને ત્યાં તે શ્રેષ્ઠ અને તે જ આગેવાન જેની પરિચર્યા અને સેવા સૌથી વધારે.

*   *   *

(એક માણસે પોતાના ઘરની વ્યવસ્થા કરી આવી પછી ઈશુના સાથી થવા ઇચ્છા દર્શાવી. તેને ઈશુએ કહ્યું—)

હળ પર હાથ મૂકયા પછી જે પાછું વળીને જુએ, તે ઈશ્વરના ધામનો અધિકારી થઈ શકતો નથી.

*   *   *

ભણેલા અને ડાહ્યાઓથી ઈશ્વર જે સંતાડે છે, તે બાળકોને દેખાડે છે.

*   *   *

દીકરો રોટી માગે તો કયો બાપ તેને પથરો આપશે? અથવા માછલી માગે તો સાપ આપશે? અને ઈંડું માગે તો

વીંછી? તો ભગવાન તેથીયે વધુ કરે તેમાં શી નવાઈ! તમે નાશવંત વસ્તુ માગશો તોયે તે અવિનાશી વસ્તુ આપશે.

* * *

જે તલવાર ઉગામશે તે તલવારથી જ મરશે.

* * *

કેટલે વાગ્યે ચોર આવશે એમ જો માલિક જાણતો હોય તો ચોરી થવા દે નહિ, અને અમુક વાગ્યે જ ચોરથી સાવધ રહેવું એમ કોઈ સમય બાંધી શકે નહિ.

* * *

ઈશ્વરનું ધામ આંખેથી નિહાળી શકાય કે આંગળીથી ચીંધી શકાય એવું નથી. તે તમારી અંદર જ છે.

* * *

પુનર્જન્મ થયા વિના ઈશ્વરના ધામમાં જઈ શકાતું નથી. શરીરથી શરીર ઉત્પન્ન થાય છે. આત્માથી આત્મા. પુનર્જન્મ એટલે શરીરનો નહિ, પણ આત્માનો (જ્ઞાન તથા શ્રદ્ધા દ્વારા).

ઈશુ ખ્રિસ્ત

ખંડ ૩જો

સમાલોચના

સમાલોચના

૧

હિંદુ, મુસલમાન, પારસી વગેરે ધર્મોમાં ઇશ્વરપરાયણતા, શ્રદ્ધા, ભક્તિ, તપ, સંયમ, જીવદયા વગેરેનો દુકાળ નથી. તેમાં જ્ઞાનયોગ, ભક્તિયોગ, કર્મયોગ (એટલે વર્ણાશ્રમધર્મનું પાલન અથવા અનાસક્તિપૂર્વક સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓનું આચરણ), રાજયોગ, હઠયોગ, મંત્રયોગ, તંત્રયોગ, સંન્યાસ-યોગ વગેરે અનેક પ્રકારના યોગો અસ્તિત્વમાં છે. એ સઘળાનું ધ્યેય તે તે યોગની પૂર્ણતા દ્વારા ઇશ્વરપ્રાપ્તિનું જ છે. વળી તેમનામાં ખાનગી તેમ જ સાર્વજનિક દાનધર્મનીયે ઊણપ નથી. પણ દુઃખી, દલિત, પતિત, ત્યક્ત તથા અબૂજ (અભણ–અજ્ઞાન) માનવોની જાતે પ્રત્યક્ષ ઐહિક સેવા બજાવી, તથા તેમને ઇશ્વરમાર્ગે વાળી તે દ્વારા ઇશ્વરની આરાધના કરવી, એવો ઇશ-માનવ-સેવાયોગ હિંદુ, મુસલમાન વગેરે ધર્મોએ ખીલવ્યો છે એમ કહી શકાય નહિ. એ તરફ તેમનું ખાસ લક્ષ જ ગયું નથી, એમ કહેવામાં તેમની નિંદા કરેલી કહી શકાય નહિ. એ ખ્રિસ્તી ધર્મની વિશેષતા છે એમ કહેવું જોઈએ.

પ્રત્યેક માણસ કે જાતિની જેમ, પ્રત્યેક ધર્મની એક એક ખાસ પ્રકૃતિ બનેલી હોય છે. મૂળ સ્થાપકથી શરૂ મોટા મોટા અનુયાયીઓના જીવનમાં તે બળ આવે છે. ઘણી વાર તે ધર્મનો કાંઈક અં

વિના તે પ્રકૃતિ બીજાને પ્રાપ્ત થતી નથી. તેનો સ્વીકાર કરતાં જ અનુયાયીમાં તે ઊગવા માંડે છે અને, પ્રયત્ન કરે તો, ખીલે છે. મનુષ્યો તથા પ્રાણીઓનાં (ઐહિક) સંકટ અને અજ્ઞાન દૂર કરવાં તથા પોતે સમજેલા સત્યના પ્રચાર માટે ઉત્કટ પ્રવૃત્તિ કરવી એ ઈશુની ખાસ પ્રકૃતિ હતી, અને તે તેના મોટા મોટા અનુયાયીઓમાં ઊતરી આવેલી દેખાય છે. આજ સુધી તે પોષાતી આવી છે. ઈશુને માનવપુત્ર તેમ જ ઈશ્વરપુત્ર એવી બેવડી ઉપાધિ લગાડવામાં એ ખાસિયત સૂચવાય છે. ઈશુને પોતાના તારણહાર તરીકે સમજનાર માટે એ બેમાંથી માત્ર એકનો જ સ્વીકાર કરી બીજાનો ત્યાગ કરવો, તે કપૂરે પોતાનો સુગંધ અને કોમળતા છોડયાં છતાં કપૂર રહેવું તેના જેવું કઠણ છે.

૨

સૌથી પહેલાં ખ્રિસ્તી ધર્મ આપણા દેશમાં દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં તામિલ, કેરળ વગેરે પ્રાન્તોમાં હજાર કે તેથીયે વધુ વર્ષો પર સ્થપાયો. તેનો સંબંધ સીરિયાની ખ્રિસ્તી ગાદી (ચર્ચ) સાથે હતો. ત્યાર પછી સોળમા સૈકામાં ફિરંગીઓનાં પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમાં થાણાં નંખાયાં, ત્યારે વળી પાછો તેનો જોરથી પ્રચાર થયો. તેમાં કાંઈક ઉપદેશ તથા કાંઈક સામ, દાન, દંડ, ભેદના ઉપાયો અને રાજ્યાશ્રયનો હાથ હતો. તે ખ્રિસ્તીઓનો સંબંધ રોમની ગાદી સાથે હતો. કાળે કરીને આ બન્ને ગાદીઓના ખ્રિસ્તીઓ રહેણીકરણી અને રૂઢિઓમાંયે ઘણે અંશે હિંદુઓના જેવા જ થઈ ગયા.

પછી અંગ્રેજોના શાસનકાળમાં યુરોપ-અમેરિકાના અનેક દેશોના અને અનેક પંથોના પાદરીઓ દેશભર ફેલાઈ

ગયા. રાજ્યની મદદ તો તેમને હતી જ. ખ્રિસ્તી ધર્મનો પ્રચાર તે સૌના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય હતુ. પણ તેના નિમિત્ત સાધનરૂપે અનેક પ્રકારનાં માનવસેવાનાં કાર્યોની તેમણે યોજના કરી. દા. ત. દવાખાનાં, ઇસ્પિતાલ, મહારોગી (રક્તપિત્તી)-સેવા, શાળા, કૉલેજ, ઉદ્યોગાલય, અછૂત પંછાત વગેરે કોમોનો ઉદ્ધાર, આર્થિક સંકટનિવારણ વગેરે. આ બધી જાતનાં સેવાકાર્યોની હિંદી જનતાને જરૂર હતી જ. તે પ્રત્યે હિંદુ-મુસલમાન ધર્મોનું લક્ષ જ નહોતું. આથી, પાદરીઓના ખ્રિસ્તી ધર્મપ્રચારના પ્રયત્નો તરફ અણગમો લાગે તોયે હિંદુસ્તાનના લોકોએ તેમની સંસ્થાઓનો લાભ એકંદરે રાજી-ખુશીથી લીધો એમ કહેવું જોઈએ.

૩

છતાં, પોતે માની લીધેલા સત્યનો પ્રચાર કરવાની જોરદાર પ્રવૃત્તિ અથવા પ્રકૃતિ બીજા ધર્મના લોકોને અગવડરૂપ તો થાય છે જ. ખાસ કરીને, જ્યારે સત્ય તરીકે જે આધ્યાત્મિક સિદ્ધાન્તો, માન્યતાઓ, આચારો તથા રૂઢિઓ રજૂ કરવામાં આવતાં હોય, તે બીજા ધર્મના વિચારી અને વિશેષ જ્ઞાન ધરાવનારા લોકોને બહુ મહત્ત્વનાં ન લાગતાં હોય, ઊલટું સંકુચિત પણ લાગતાં હોય, ત્યારે તે પ્રચાર વધારે કઠે છે. તેમાં જ્યારે સામ-દાનાદિક માર્ગોનો અને રાજ્યાશ્રયનો પણ ઉમેરો થાય, ત્યારે તે પ્રત્યે થોડો રોષ પણ થાય છે.

વળી, જ્યારે કોઈ ધર્મનો સ્વીકાર માત્ર એટલા જ સ્વરૂપનો હોય કે જે માણસ આજ સુધી રામ, કૃષ્ણ કે શિવને માનતો અને પૂજતો આવ્યો તે હવેથી ઈશુને પૂજવા લાગ્યો છે, અને આજ સુધી કોઈ હિન્દુ આચાર્યની ગાદીને માનતો

તે હવે પોપની ગાદીને માનવા લાગ્યો છે, તો તે અસહ્ય ન થાય. પણ જ્યારે તેની સામે એનાં જીવન, રહેણીકરણી, લગ્ન-વારસા વગેરેના કાયદા-કાનૂન તથા ખાન-પાન વગેરેમાંયે એટલો ફેરફાર કરવો જરૂરી સમજવામાં આવે કે તેનાથી પોતાના આગલા સમાજ ભેળા અને તે સમાજથીયે તેને પોતા ભેળા રાખી શકાય જ નહિ, ત્યારે તે ધર્માન્તર બીજા સમાજને અસહ્ય થઈ પડે છે. ખ્રિસ્તી અને મુસલમાન ધર્મે હિન્દુસ્તાનમાં જે મુશ્કેલી ઊભી કરી છે તે તેમના ધર્મ વિષેના ખાસ સિદ્ધાન્તોના કરતા તેમણે તે સાથે આણેલી નવી સમાજરચના અને રહેણીકરણી, તથા તેની પાછળ રાજબળની મદદને પરિણામે થયેલી છે. 'હું ઘરઘરમાં ઝઘડા કરાવવાયે આવ્યો છુ,' એ ઈશુની પ્રતિજ્ઞા જાણે અક્ષરશઃ પાળી બતાવવાનું કામ એના પ્રચારે કર્યું છે.

સત્ય કરતાં બીજું કશુંયે મહત્ત્વનું નથી, અને સત્યને માટે

> કુળને ત્યજીએ, કુટુંબને ત્યજીએ, ત્યજીએ મા ને બાપ રે,
> ભગિની સુત દારાને ત્યજીએ, જેમ ત્યજે કંચુકી સાપ રે.

એમ નરસિંહ મહેતા વગેરે ભક્તોએ પણ ગાયું છે, અને

> ત્યજ્યો પિતા પ્રહ્લાદ, વિભીષણ બંધુ, ભરત મહતારી;
> હરિ હિત ગુરુ બલિ, વ્રજવનિતા પતિ, ...

એવાં દૃષ્ટાંતો પણ છે.

આથી ખ્રિસ્તી ધર્મે જો સત્યના જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ કાંઈક સાવ નવા તત્ત્વની ભેટ હિન્દુસ્તાનને કરી હોય, અને તે તત્ત્વને તથા તેમણે દાખલ કરેલી નવી સમાજરચના અને રૂઢિઓને કોઈક જાતનો આવશ્યક સંબંધ હોય, તો તો હિન્દુસ્તાનમાં

તેણે ઉત્પન્ન કરેલી ગડબડ, શરૂઆતમાં ક્લેશકર હોય તોયે, આવકારલાયક જ ગણી શકાય.

૪

ઘણાખરા સત્યશોધકો કોઈ ને કોઈ સંપ્રદાયમાંથી પસાર થયેલા હોય છે જ. સાધનકાળમાં તેમને પોતાના જ સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ, તથા તેમાં માન્ય થયેલી ઉપાસના-પદ્ધતિ સર્વશ્રેષ્ઠ અને સંપૂર્ણ લાગે છે. એની એવી શ્રદ્ધાને લીધે જ તે આગળ પણ વધતો જણાય છે. પણ એમ લાગવું અને એવું ખરેખર હોવું, એ બેમાં ફરક છે. અને તે ફરક સમજવાનીયે શક્તિ સાધનાની શરૂઆતમાં હોતી નથી. પણ જ્યારે સાધના ખીલે છે અને ફળ આપવાની તૈયારીમાં આવે છે ત્યારે તેની સંપ્રદાયનિષ્ઠામાં અત્યંત ફરક પડી જાય છે. પછી તેને સાંપ્રદાયિક ઇષ્ટદેવ અને ઉપાસના શાખા-ચંદ્ર-ન્યાયે (બીજના ચંદ્રને જોવા ઝાડની ડાળીના એંધાણ જેવું) નિમિત્ત માત્ર બની જાય છે, અને બીજાને બતાવવા માટે ઝાડની ડાળીને બદલે ઘરનું છાપરું પણ તેટલું જ ઉપયોગી લાગે છે.

આમ કાચી સાધના દરમ્યાન ખ્રિસ્તી ઉપાસકને સ્વાભાવિક રીતે એમ લાગે કે, ઈશુ ખ્રિસ્ત પરમેશ્વરના એકના એક ઔરસ પુત્ર હતા; તે ત્રીજે દિવસે કબરમાંથી ઊઠ્યા; અને તેમણે માનવજાતિના ઉદ્ધાર માટે ક્રૂસારોહણ કરી ભક્તોના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું; તથા તેમને પોતાના ઉદ્ધારક તરીકે સ્વીકારવા, તેની નિશાનીરૂપે તેમના ભક્તો સાથે રોટી અને દ્રાક્ષાસવ લેવાં, તથા તેમણે અને તેમનાં મોટા ભક્તોએ દાખલ કરેલી પદ્ધતિએ ઉપાસના કરવી અનિવાર્ય જ છે. વળી, માણસ બીજા સર્વે નીતિધર્મોનું પાલન કરે, સમાજસેવાનાં કામો કરે,

તથા ભગવાનનુયે નામ લે, પણ જ્યા સુધી ઈશુ ખ્રિસ્તમા એને વિશ્વાસ નહિ બેસે, અને તેમને પોતાના તારક તરીકે ખુલ્લે-ખુલ્લા ન સ્વીકારે, ત્યા સુધી તે ગોથા જ ખાય છે

સ્વામીનારાયણ સપ્રદાયના એક વારના અનન્યનિષ્ઠ અનુયાયી તરીકે આ મનોદશામાથી હુ સારી પેઠે પસાર થઈ ગયો છુ, એટલે તે હુ સારી રીતે સમજુ છુ

જેને જોઈએ તે આવો મોક્ષ માગવા રે લોલ,
આજ ધર્મવશીને દ્વાર, નરનારી — જોઈએ૦
આવો પ્રગટ પ્રભુને પગે લાગવા રે લોલ,
વહાલો તરત ઉતારે ભવપાર, નરનારી — જોઈએ૦
જન્મ મૃત્યુના ભય થકી છૂટવા રે લોલ
શરણે આવો મુમુક્ષુ જન, નરનારી — જોઈએ૦
શીદ જાઓ છો બીજે શિર કૂટવા રે લોલ,
હા તો તરત થશો પાવન, નરનારી — જોઈએ૦
ભૂડા શીદ ભટકો છો મતપથમા રે લોલ,
આવો સત્સગ મેલીને મોક્ષરૂપ, નરનારી — જોઈએ૦
આણો પ્રેમ પ્રતીત સાચા સતમા રે લોલ,
થાશે મોક્ષ અતિશે અનૂપ, નરનારી — જોઈએ૦
જુઓ આખ ઉઘાડી વિવેકની રે લોલ,
શીદ કરો છો ગોળખોળ એક પાડ, નરનારી — જોઈએ૦
લીધી લાજ ખીજ ગુરુ ભેખની રે લોલ,
કામક્રોધે લગાડી છે રાડ, નરનારી — જોઈએ૦
એવા અજ્ઞાની ગુરુના વિશ્વાસથી રે લોલ,
જાશો નરકે વગાડતા ઢોલ, નરનારી — જોઈએ૦
વહાલો તરત છોડાવે કાળપાશથી રે લોલ,
પ્રેમાનદ કહે આપે છે હરિ કોલ નરનારી — જોઈએ૦

આમા અને ખ્રિસ્તી પ્રચારકની શ્રદ્ધા તથા મનોદશામા ફરક નથી

૫

આને અંધશ્રદ્ધા કહી ન શકાય, કારણ કે પોતાની શ્રદ્ધાનો એ પ્રત્યક્ષ ફાયદો પણ અનુભવે છે. તે દ્વારા તેની કેટલેક અંશે ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે; સંસારનાં દ્વંદ્વો સહન કરવાની શક્તિ મળે છે; શાંતિ, આનંદ અને ઉત્સાહ પણ અનુભવે છે. અંધશ્રદ્ધા તેને ગણાય કે જે શ્રદ્ધાને પોતે સમજાવી શકતો નથી, જેના ફાયદા પોતે અનુભવ્યા નથી, પણ જે છોડતાં ભવિષ્યનો કોઈ ફાયદો ખોવાની કે નુકસાન થવાની ધાસ્તી લાગતી હોય, માટે જ તેને પોષતો હોય. પણ આ શ્રદ્ધાને મૂઢ શ્રદ્ધા કહી શકાય. મૂઢ શ્રદ્ધા અમુક હદ સુધી બુદ્ધિ અને ગુણોનો વિકાસ કરવામાં પ્રયત્નશીલ માણસોને ઠીક કામ આપે છે. પણ જો માણસ પ્રયત્નશીલ ન હોય, તો તે તેને બુદ્ધિવાન હોય તો દંભી અને પાખંડી, અને બુદ્ધિવાન ન હોય તો જડ અને ઝનૂની બનાવે છે. જૂનાં શાસ્ત્રોના શબ્દોમાં મૂઢ શ્રદ્ધા ધરાવનારા, અપ્રયત્નશીલ, જડ અને ઝનૂની પૂજારીઓ, તેમ જ દંભી અને પાખંડી ફેરિસીઓ તથા શાસ્ત્રીઓ, ઈશુનો વધ કરીને જ અટક્યા. અને તે જ ધાર્મિક ઝઘડા અને ઝનૂનની, તથા બીજા પ્રકારની માન્યતા ધરાવવાનું સાહસ કરનારને કરપીણ રીતે રંજાડવાની પરંપરા ખ્રિસ્તી ધર્મમાંયે ઊતરી.

હિંદુસ્તાનમાંયે શૈવ, વૈષ્ણવ, જૈન, બૌદ્ધ વગેરે ધર્મપંથો એવી સ્થિતિમાંથી એક કાળે પસાર થઈ ચૂક્યા. અને આજેયે તે પરંપરા સાવ તૂટી ગઈ છે એમ ન કહેવાય.

પણ હિંદુસ્તાનમાં મૂઢ શ્રદ્ધાની ભૂમિકામાંથી પસાર થઈ ગયેલા અનેક હિંદુ-મુસલમાન સંતો થઈ ગયા. તેઓ જડતા

નહિ, પણ એ સિવાય કોઈ બીજો ગુરુ છે જ નહિ, ભૂતમા થયો નહોતો અને ભવિષ્યમા થશેયે નહિ, તેના નામની અને શ્રદ્ધાની નૌકા એવી છે કે પછી અનુયાયીને કશું કરવાપણુ જ રહેતુ નથી, તેના જન્મ પહેલા કોઈનો અંતિમ મોક્ષ થયો નહોતો, અને હવે પછીયે તેના સ્વીકાર વિના કોઈનો અંતિમ મોક્ષ થઈ શકવાનો નથી,'—ત્યારે તે મૂઢ બની મૂઢતાનો જ પ્રચાર કરવા મડી પડે છે.

વસ્તુત ઈશ્વર કોઈ એવી વસ્તુ નથી, પરમ ધામ (સ્વર્ગ) કોઈ એવુ સ્થાન નથી, અને મોક્ષ કોઈ એવી સ્થિતિ નથી કે જેને મરીને પામવાનુ હોય અને જેને પામવા માટે કોઈ આપણી ઓળખાણ કરાવનાર અને ખાતરી આપનાર દરમિયાનગીરની જરૂર હોય શાસ્ત્રકારોએ તથા કાવ્યપ્રેમી સતોએ અને ગુરુઓએ એવો ખ્યાલ ઉપજાવનારા રૂપકો રચીને એક એવી શબ્દમાયા નિર્માણ કરી મૂકી છે કે, સાધકને ઈશ્વરરચિત સસારની માયા તરી જવા કરતાં એ શાસ્ત્ર-રચિત માયા તરવી વધારે કઠણ થઈ પડે છે 'ઈશ્વરનુ ધામ —મદિર—તારી અદર જ છે,' 'ઈશ્વરને તારા હૃદયમા જ ખોળ,' 'હુ અને ઈશ્વર જુદા નથી,' 'ઈશ્વર, ઈશ્વરપુત્ર અને આત્મા ત્રણે એક જ છે,' એવા શબ્દો તેમણે પોતે કહ્યા હોય, તોયે પેલા સ્થૂળ વર્ણનોને હઠાવી શકવા તે અસમર્થ નીવડે છે

૮

'કયામતને દિવસે ઈશ્વર ન્યાય કરશે, અને તે વખતે હું જેનો સ્વીકાર કરીશ (અથવા જેણે મારો સ્વીકાર કર્યો હશે) તેમને સ્વર્ગ મળશે, અને જેનો હું ઇન્કાર કરીશ (અથવા

જેણે મારો ઇન્કાર કર્યો હશે) તેમને અનત નરકવાસ મળશે,' અને 'કયામતને દિવસે હુ પરમેશ્વરના સિંહાસન પાસે બેઠેલો હોઇશ, અને કોઈને મારા જમણા હાથ પર બેસાડીશ અને કોઈને ડાબા હાથ પર,'—એવા એવા વાક્યોનો શો અર્થ? શુ એ વાક્યો ખોટા? શુ સ્વર્ગ, વૈકુઠ, ગોલોક, અક્ષરધામ તથા નરકકુડોની વાતો ખોટી? પવિત્ર સત્યવાદી સંતોએ શુ કામ દેવાદિકના અને તેમના સ્થાનોના વર્ણન કર્યાં છે? શુ કામ ફિરસ્તાઓ, તથા જય, વિજય, શ્રીદામ, પીટર વગેરે દ્વારપાળોની વાતો કરી છે? શુ કામ લક્ષ્મી અને વિષ્ણુનો વૈકુઠવિહાર, અને રાધા અને કૃષ્ણનો ગોલોકવિહાર અક્ષર મુક્તોનો અક્ષરવિહાર વગેરે વર્ણવ્યા છે? શુ કામ સાધના અને પુરુષાર્થ કરતા પરમેશ્વરના કોઈ ખાસ પ્રતિનિધિ દ્વારા મેળવેલા અનુગ્રહ અને તેની તારક શક્તિ પર વિશ્વાસ રાખવા ભાર મૂકે છે?

આવા આવા પ્રશ્નો વિચારી અનુયાયીને મૂઝવે છે તેમા નવાઈ પણ શી? જેને સત્પુરુષ અથવા સદ્ગ્રથ તરીકે રજૂ કરો તેના એક વચન પર વિશ્વાસ નાખવો અને બીજાને ઉડાડી દેવુ એ કેમ બને?

પણ આપણે ઊલટો પ્રશ્ન પૂછીએ કે શુ કામ એમ ન કરી શકાય? ગમે તેવો મોટો ખ્રિસ્ત, પેગબર કે અવતાર હોય, અને ગમે તેવુ પ્રાચીન અને આદર પામેલું શાસ્ત્ર હોય, શુ કામ તેમને વિષે વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી ન શકાય? શુ કામ તે અધ કે મૂઢ શ્રદ્ધાથી માનવુ જ જોઈએ?

અનુયાયી કહેશે આપણે પામર માણસ આપણી બુદ્ધિ અલ્પ અને મલિન આપણી બુદ્ધિને જે અગમ્ય લાગે તે ન

જ માનવાનો આગ્રહ રાખીએ અને, ધારો કે, તેમાં આપણી ભૂલ થાય તો? જે વાતો ગ્રંથોમાં લખી છે તે અક્ષરશઃ સાચી હોય, અને આપણે તેને છોડીએ તો આપણા ભવિષ્યમાં કેવા હાલ થાય? આપણી અવગતિ થાય તો?

આમ અવગતિનો ડર એ જ વિવેકબુદ્ધિને શુદ્ધ કરવામાં અંતરાયરૂપ થાય છે. મનુષ્યને મરણ પછી પોતાનું અસ્તિત્વ જાળવી રાખવાની અને તેનેયે ઐશ્વર્યવાન અને સુખમય કરવાની એટલી બધી હોંશ છે કે, તે તેને માટે અનેક પ્રકારની સુખદુઃખની રમ્ય કે ભયાનક સૃષ્ટિઓ કલ્પનાથી રચે છે. ઈશ્વરની એને ઝાઝી પરવા નથી, એનાં સ્વર્ગ અને નરકની એને વધારે ચિંતા છે. અને સ્વર્ગપ્રાપ્તિ અને નરકનિવારણ માટે જ તે ઈશ્વરને સ્વીકારે છે. પણ તે ઈશ્વરને સ્વીકારીને તેને સમજી તો શકતો નથી. તેથી જેને એ કાંઈક સમજી શકે છે તેવા માણસોને વળગે છે. અને તેને ઈશ્વરની જગ્યાએ બેસાડી, તેમનાં વચનોને અનુસરે છે.

પણ જે માણસ સન્માર્ગને — તે વિવેકબુદ્ધિથી સત્ય અને સારો છે તે વિચારથી જ — અનુસરે, અને કુમાર્ગને — તે અસત્ય અને ખરાબ હોવાથી જ — છોડે, અને મર્યા પછી તેનો કશો બદલો મેળવવાની ઇચ્છા કે શું થશે તેની ચિંતા જ ન કરે, તો એને પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતાં કશી મુસ્કેલી ન લાગે. પ્રામાણિકપણે ભૂલ કરતાં એને અચકાવાની જરૂર ન રહે.

૯

ઉપનિષદના ઋષિઓ, વ્યાસ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ, મહાવીર, ઈશુ, મહમ્મદ, નાનક, કબીર, સોક્રેટીસ, કોન્ફૂશિયસ,

લાઓત્ઝે વગેરે અનેક ધર્માત્માઓ પૃથ્વીતળ પર થઈ ગયા. તેમના પોતાના કે તેમને લગતા અનેક મહાન ગ્રંથો આપણા હાથમાં રહ્યા છે. એ ગ્રંથોમાં મનુષ્યજાતિને હંમેશ માટે ઉપયોગની વિવિધ સામગ્રી પડી છે. એમાં કેટલાંક સનાતન સત્યો અને સિદ્ધાંતોનું નિરૂપણ છે. કેટલીક તે કાળના સમાજને ઉપયોગી વસ્તુઓ પણ છે. દરેકમાં કાંઈક ને કાંઈક ભૂલભરેલા સિદ્ધાંતો અને ઉપદેશો પણ છે. દરેક ધર્માત્મા તેમ જ દરેક ગ્રંથના ગુણ અને દોષોમાં કાંઈ કાંઈ વિશેષતા પણ છે. આપણે માટે એ સર્વે આદરપાત્ર છે. એટલે કે આદરપૂર્વક વિચાર કરવા યોગ્ય છે. પણ એમાંથી એકેય એવા ન કહી શકાય કે એમના જીવન કે વિચારમાં કશું અગ્રાહ્ય ન જ હોય.

ઈશ્વરોપાસકે એ સર્વેને વિષે આદરબુદ્ધિ રાખવી. મનુષ્યની ઉત્તમ પ્રકૃતિ પણ એક પ્રકારની નથી. હીન પ્રકૃતિ પણ એક પ્રકારની નથી. આ ધર્માત્માઓને ઉત્તમ પ્રકૃતિના વિવિધ નમૂનાઓ કહી શકાય. ઉપાસકને તેમાંનો જે કોઈ નમૂનો પોતાને વધારેમાં વધારે અનુકૂળ લાગે, તેના જીવન અને ગ્રંથોનું તે વારંવાર ચિંતન કરે, અનુસરણ કરે અને તેમાંથી પ્રેરણા મેળવે. પણ તે માટે તેને તે પુરુષને વિષે ઈશ્વર, પ્રતિનિધિ, કે પેગંબર બુદ્ધિ કે તેના ગ્રંથને ઈશ્વરીવાણી માનવાની જરૂર નથી. તેને પોતાની અને ઈશ્વરની વચ્ચેનો કોઈ જાતનો દરમિયાનગાર માનવાની જરૂર નથી. એ ધર્માત્માના જીવનકાળમાં ઈશ્વર આપણી નિકટ આપણને લાગે છે તે કરતાં તેની વધારે નજીક ભલે રહ્યો હોય. પણ આજે તો ઈશ્વર તેની નિકટ છે તે કરતાં આપણે ગમે તેવા

પામર હોઈએ તોયે આપણી નજીક વધારે છે, એ વાત સમજવી જોઈએ. કારણ કે, તે ધર્માત્મા આપણે માટે તો તેનું ચરિત્ર સાભળીને કરેલી એક કલ્પના જ છે. એ ભૂતકાળ સાથે જોડાયેલો છે. ઘણાખરાંના ચરિત્ર દંતકથાઓ અને અલકારભર્યા કાવ્યોમાથી પ્રતિબિંબ પામીને આવ્યાં છે જેમ અનેક જાતની ગોળાશવાળા દર્પણોમાં પડતા પ્રતિબિંબમાંથી કોઈ વસ્તુને જોઈને મૂળ વસ્તુના ખરા રૂપની તદ્દન સાચી કલ્પના નથી કરી શકાતી, તેમ તે ગ્રંથોમાથી મૂળ નાયકનુ સાચુ ચરિત્ર જાણવુ અશક્ય થઈ પડે છે એથી ઊલટુ, ઈશ્વર કાઈ એક કલ્પના નથી તે આપણી (એટલે આત્મા) સાથે એકરૂપ થઈ રહેલી વસ્તુ છે. એ વર્તમાન છે. માટે આજે તો ઈશ્વર આપણી જ વધારે નિકટ છે. જો એ ધર્માત્માના ચરિત્રો અને વાણી એ નિકટતા સમજાવી આપે તો તો એ સર્વે ઉપયોગી બન્યા ગણાય. પણ તેને પરિણામે જો ભક્ત ઈશ્વરને દૂર કરી પોતાના ધર્માત્માને જ કલ્પના બળે નિકટ લાવવાનો પ્રયત્ન કરે, તો તો તે ધર્માત્મા અને ધર્મગ્રંથ તેને માટે ભ્રામક પણ બન્યા ગણાય

૧૦

પણ અહીં 'ઈશ્વર' એટલે શુ કહેવા માગુ છુ એ વિષે શકા ઊઠવાનો સભવ છે. આ ધર્માત્માઓ અને તેમના ગ્રંથો સિવાય ઈશ્વરનાયે અસ્તિત્વ માટે બીજો શે વો છે? જો ધર્માત્માઓએ વર્ણવેલાં સ્વર્ગ, નરક, કયામત, પુનર્જન્મ, અવતારવાદ, પેગંબરવાદ, પુત્રવાદ, વગેરેમા દોષ હોય, તો તેમના ઈશ્વરના અસ્તિત્વ વિષેના વિધાનમાયે કા દોષ ન હોય?

ઇશ્વર આપણી વધારે નિકટ છે એમ કહેવું એ પણ એમ કહેનારની કલ્પનાને જ સ્વીકારવાનું નથી શું? આપણને (પામર માણસને) તો ઇશ્વરના અસ્તિત્વનોયે ક્યાં અનુભવ છે? કલ્પનાથી, ચરિત્રો દ્વારા, પેલા ધર્માત્માઓની તો કાંઈ પણ મૂર્તિ ખડી કરી શકીએ છીએ. પણ ઇશ્વર વિષે તો કોઈ કલ્પનાયે કરી શકાતી નથી. ત્યારે ધર્માત્માની સાથે ઇશ્વરનેયે બાજુ પર મૂકી દેવાનો સીધો માર્ગ જ કાં ન લેવો? શું કામ માત્ર સારી મેળવત, સારો આચાર, સારાં કર્મ અને પરસ્પર પ્રેમ, બીજા માટે ઘસાવું, બીજાની સેવા કરવી, સમાજ સાથે ન્યાય અને નીતિનો વ્યવહાર રાખવો, વગેરે શુદ્ધ મનુષ્યધર્મ પાળીને સંતુષ્ટ ન રહેવું?

વાત ઘણી સાચી છે. ઇશ્વરની કે આત્માની સર્વ શોધખોળ કર્યા પછીયે એથી બીજો કોઈ મોટો જીવનમાર્ગ છે જ નહિ. પણ મનુષ્યનો શુદ્ધ ધર્મ શો અને તે ધર્મનું પાલન કરવાનું પ્રયોજન શું તે સમજાયા વિના તેને તૃપ્તિ નથી થતી. શા માટે ઉપર કહ્યો તે જ શુદ્ધ મનુષ્યધર્મ, અને શા માટે સુખથી જીવવું અને ભોગવવું અને તે પ્રાપ્ત કરવા બધા ઉપાયો અજમાવવા એટલો જ મનુષ્યધર્મ નહિ? આમ જ્યાં જીવનના પ્રયોજનનો વિચાર કરવા તે બેસે છે, ત્યાં હું કોણ અને જગત શું એ સવાલ ઊભો થાય છે અને તેમાંથી ઇશ્વર અને આત્માની શોધ નિર્માણ થાય છે. અને એ શોધની ઇંતેજારીમાંથી જ ભક્તિ, યોગ, કર્મ વગેરે ઉદ્ભવે છે. આમ 'ઇશ્વર'— એટલે કે પોતાના તેમ જ સર્વ જગતના મૂળમાં રહેલા આદિતત્ત્વને સૂચવનારો એ અથવા

બીજો — શબ્દ ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેને વિષેની શ્રદ્ધાનો પ્રચાર થાય છે. તેમા

> ધ્યાનથી દેખતા કોઈ આત્માને નિજમા સ્વયં,
> સાખ્યયોગ વડે કોઈ, કોઈ તો કર્મયોગથી;
> કોઈ તો ન જાણતા એમ અન્યથી સાભળી ભજે
> (ગીતાધ્વનિ ૧૩, ૨૪-૨૫)

એમ જે એની શોધમા જાત ઊતરવાની પૂરી સાધના નથી કરી શકતા, તે તેને જાણનારાના શબ્દ પર વિશ્વાસ મૂકી તેની ભક્તિ કરે છે

આમ કરવામા દોષ નથી કારણ કે એ અસત્ વસ્તુની કે કેવળ કાલ્પનિક વિષયની શ્રદ્ધા નથી. પણ ઈશ્વર જેવી કોઈક ગૂઢ શક્તિ છે એટલું જ સ્વીકારી તે તેની ભક્તિ કરી નહિ શકે એમ જ્યારે તે પોતે અથવા ઉપદેશકો માની બેસે છે, અને તેથી તે ઈશ્વરને કોઈક રીતે સ્થૂળપણે રજૂ કરવા માડે છે અને તેની જ ભક્તિનો પથ પકડે છે, ત્યારે દોષો નિર્માણ થાય છે. સમજપૂર્વક જોઈશુ તો માલૂમ પડશે કે ધર્મને નામે જે ઝઘડાઓ થાય છે તે ખરેખર ઈશ્વરને માટે નથી હોતા, પણ તેમના દરેકે માનેલા પ્રતિનિધિ, પેગંબર વગેરેને માટે અને નામે હોય છે જેમ લોકશાહીઓમા એક રાજાને પદભ્રષ્ટ કરી બીજાને બેસાડવા ઝઘડા નથી થતા, પણ કોણ તેના પ્રધાન થાય તે માટે જ જુદા જુદા પક્ષો વચ્ચે કલેશ થાય છે, તેમ દરેકને પોતે સ્વીકારેલા ધર્માત્માને જ પરમેશ્વરના પ્રતિનિધિ કે પેગબર તરીકે સ્વીકારાવવો હોય છે અને તેની જ આણ ચલાવવી હોય છે.

૧૨

ત્યારે ઈશુ અથવા આ દેશના કે પરદેશના અનેક ધર્માત્માઓ વિષે મનુષ્યે કેવો ભાવ રાખવો?

ઈશ્વર નામના કોઈ એક રાજા જેવું બળવાન દિવ્ય સત્ત્વ કોઈક ચમત્કારી રીતે અવતાર લે છે, અથવા પોતાના કોઈ માનીતા સત્ત્વને ખ્રિસ્ત કે પેગંબર નીમીને મોકલે છે, એમ કોઈ નયે વિષે માનવાની જરૂર નથી. પણ તે જગદ્-વ્યાપી ચૈતન્યશક્તિ જેમ મહાન સૂર્યમંડળ જેવાં પ્રચંડ પણ જડ રૂપમાં પ્રગટે છે; સિંહ અને હાથી જેવાં પ્રચંડ પણ પ્રાણી-રૂપમાં પ્રગટે છે; તેમ જ વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓ ધરાવતા મનુષ્ય-રૂપમાંયે પ્રગટે છે. નેપોલિયન અને હિટલર તથા રાવણ અને હિરણ્યકશિપુ જેવા એક જાતનું પરાક્રમ કરનારા પુરુષો પણ એ જ શક્તિમાંથી પ્રગટ્યા છે. અને રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ, મહાવીર જેવા બીજી જાતનું પરાક્રમ કરનારા પુરુષો પણ એ જ શક્તિમાંથી પ્રગટ્યા છે. પહેલા વર્ગના બળવીરો પણ જગતને કોઈ ને કોઈ જાતનો વારસો આપી ગયા છે. અને તેમનાં કામોનાં પરિણામો આખા જગતને લાંબો કાળ સુધી ભોગવવાં પડ્યાં છે. બીજા વર્ગના ધર્મવીરોએ પણ કોઈક જાતનો વારસો મૂક્યો છે. અને તેમનાં કામોનાયે પરિણામો જગત ભોગવે છે.

પણ બીજા વર્ગે જે કાંઈ કર્યું છે તેમાં, તેમણે કોઈક વાર ભૂલો કરી હોય તોયે, જગતને તેમને વિષે એવો અનુભવ થયો છે કે તેમણે પોતાની શક્તિ અને માહિતીજ્ઞાન પ્રમાણે વધારેમાં વધારે શુદ્ધ બુદ્ધિ રાખી માનવના હિતનો જ વિચાર કરીને પોતાનાં કામો કર્યાં. પહેલાને વિષે એથી ઊલટો

અનુભવ છે. આથી પહેલો વર્ગ દીર્ઘ કાળ સુધી ઇતિહાસમાં યાદ રાખવામાં આવે, તોયે તે સમગ્ર માનવજાતિનો આદરપાત્ર નથી બની શકતો. જ્યારે બીજા વર્ગના પુરુષો બધાયે મનુષ્યના આદરપાત્ર જ રહે છે. તે ધર્માત્મા કહેવાય છે.

ઈશુ, મહંમદ, ગાંધી વગેરે એ ધર્માત્માઓ પૈકી છે. એમનાં કર્મો અને વાણીમાં દોષ હોય તો તે તેમની અપૂર્ણ સમજશક્તિ કે માહિતીજ્ઞાનને લીધે થયો હોય, એમની ખરાબ નિષ્ઠા (દાનત)ને લીધે નહિ. માટે જ તેમનાં ચરિત્ર અને વાણીમાંથી સત્પ્રેરણા મળે છે. એવી સત્પ્રેરણા મેળવવા તેમનાં ચરિત્ર અને ગ્રંથોનુ આદરથી મનન કરવું અને વિવેકપૂર્વક તેને અનુસરવુ. નાનપણથી તેવાઓનાં ચરિત્ર અને વાણીનો વ્યાસંગ રાખવો અને તેમાંથી પ્રેરણા મેળવવી; પોતાના તથા બીજાઓના અનુભવો અને તેમના અને આપણા કાળ તથા સમાજ વચ્ચેના ભેદોને ધ્યાનમાં રાખી એમણે રજૂ કરેલા વિચારો અને દાખલ કરેલી રૂઢિઓ અને પ્રણાલિકાઓનો તારતમ્ય-બુદ્ધિથી સ્વીકાર અસ્વીકાર કરવાની તૈયારી રાખવી. આ જમાનાના એવા અધિકારી પુરુષને ઓળખવા અને અનુસરવા જેટલી બુદ્ધિની તાજગી ધરાવવી. અને તેથી કોઈનેયે ઈશ્વર કે ઈશ્વરના અવતાર, પ્રતિનિધિ કે પેગંબરરૂપે પૂજવા નહિ. ઈશ્વરનાં ધ્યાન અને વિચાર તો અંદર બહાર વ્યાપી રહેલી એક ગૂઢ ચૈતન્યશક્તિના રૂપમાં જ કરવાં. સાકાર કે નિરાકારપણે કોઈ પણ મર્યાદિત સ્થાનમાં તે પૂર્ણપણે છે એવી માન્યતામાં ઈશ્વરને બાંધી મૂકવો નહિ.

૧૨

ઈશુને 'માનવપુત્ર' અને ઈશ્વરપુત્ર' એવાં બે વિશેષણો લગાડવામાં આવે છે. પુત્ર શબ્દનો યહૂદી અને ખ્રિસ્તી પરંપરામાં ગમે તે અર્થ થતો હોય, આપણે તેને વધારે વિશાળ અર્થમાં સમજી શકીએ. પ્રાચીન કાળમાં આપણા દેશમાં ગુલામ મિવાયના બધા સેવકો પુત્ર શબ્દથી પણ સંબોધાતા. શિષ્ય પણ પુત્ર કહેવાતો, અને પુત્રને સેવક તરીકે ઓળખાવાનો રિવાજ હતો. માટે માનવપુત્ર અને ઈશ્વરપુત્ર એટલે આજની ભાષામાં કહીએ તો માનવસેવક અને ઈશ્વર-સેવક. એનો અર્થ એ કે માનવની — જગતની — સેવા દ્વારા ઈશ્વરની આરાધના કરનાર પુરુષ. ખ્રિસ્તી ધર્મનો જે વિશેષ ફાળો છે તે પણ આ જ છે. આગળ કહી ગયા પ્રમાણે બીજાં પ્રાણીઓનાં અજ્ઞાન અને દુઃખનું નિવારણ કરવા માટે પોતાના જીવનને અર્પણ કરવું, એ ખ્રિસ્તી ભક્તોએ વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં વિકસાવેલો ગુણ છે. ઈશુના જીવનચરિત્રમાંથી એ જ પ્રેરણા વધારેમાં વધારે લેવા જેવી છે. એનો આ લોક માટેનો વૈરાગ્ય કે પરલોક માટેની મમતા રોગી, દરિદ્રી, દુઃખી, પતિતને મદદ પહોંચાડતાં કે બાળક પર પ્રેમ કરતાં મોહનો ડર રાખતાં નહોતાં. એની ધર્મનિષ્ઠા તેવાં કામમાં શબ્બાથના દિવસથી કે આભડછેટથી ડરતી નહોતી. અને તે સાથે જ એવી સેવા કરતાં કરતાં તે માણસોનાં અંતઃકરણને સુધારવાનું તેને વિસ્મરણ થતું નહોતું. આવો ઈશ-માનવ-સેવાયોગ સૌ કોઈ એ શીખવા જેવો છે.

શબ્દસૂચિ

(પુસ્તકમાં આવેલા વિદેશી શબ્દોના અંગ્રેજી પર્યાયો. કૌંસમાં જોડણીનો વિકલ્પ સૂચવેલો છે)

ઇટૂરીઆ – Iturea કે Etruria
ઈરાન – Persia
ઈશુ – Jesus
એઝાયાહ – Ezias (– sa)
એલીઝાબેથ – Elizabeth (– s –)
કેપરનાઉમ – Capernaum
કોહેન – Kohen, a priest
,, હગ્ગાદોલ-High priest
ખ્રિસ્ત – Christ
ગેન્નેસરેત – Gennesaret
ગેરિઝિમ – Gerizim
ગેલિલી – Galilee
ઝખારીયા – Zachariah (– s)
ઝેલોત – Ze (a) lots
તંબૂનિવાસ – જુઓ સુક્કોથ
દશનગર – Decapolis
દાણી – a publican
દાવીદ (દાઉદ) – David
દીક્ષા – Baptism, ˚આપનાર Baptist
નૅઝરેથ – Nazereth (-s-)
પિરિયા – Pir (a) ea
પૂજારી, મહા˚ – જુઓ કોહેન
પૅલેસ્ટાઈન – Palestine (– a –)
પેસાહ – Passover
ફૅરિસી – Pharisee
બેથલેહેમ – Bethlehem
બેથેની – Bethany
મારિયા – Mary
મિસર – Egypt
મુસા – મોશે – Moses
મૃતસર – Dead Sea
મેસાયાહ – Messiah (– s)
મોશે – જુઓ મુસા
યરુશાલેમ – Jerusalem
યહૂદી – Jew
યહૂદીયા – Jud (a) ea

યાર્દન – Jordon
યુનાન – Greece, –ની – Greek
યેહૂદા – Judas
યોસેફ – Joseph
યોહા (ના) ન – John
રૂમ – Rome, –મી – Roman
રેબ્બિ – Rabbi
લેબાનોન – Lebanon
શબ્બાથ – Sabbath
શલોમો – Solomon
સિનાઈ – Sinai
સિનેગોગ – Synagogue
સીરિયા – Syria
સુલેમાન – જુઓ શલોમો
સુક્કોથ (તબૂનિવાસ) – Succoth, Tabernacles
સેડ્યૂસી – Sadducee
સેમારિયા – Samaria, –ટન (–ritan)
સેમેટિક – Semetic
હેરોદ – Herod

આ લેખકનાં અન્ય પુસ્તકો

જીવનશોધન	૧—૪—૦
વિનય વેળાએ	૦—૮—૦
ગાંધીવિચારદોહન	૦—૮—૦
ગીતાધ્વનિ	૦—૧—૬
નામાનાં તત્ત્વો	૨—૮—૦
કેળવણીના પાયા	૧—૦—૦
ઊધઈનું જીવન	૦—૧૦—૦
સહજાનંદ સ્વામી	૦—૧૦—૦
ગીતામંથન	૧—૪—૦
વાલ્મીકિનો જય	૦—૬—૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ

પ્રસ્થાન કાર્યાલયમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં

રામ અને કૃષ્ણ	૦—૮—૦
બુદ્ધ અને મહાવીર	૦—૬—૦
સત્યમય જીવન	૦—૧૦—૦

ગાંધીજીનાં પુસ્તકો

આત્મકથા (ગુજરાતી લિપિમાં)	૧—૦—૦
,, (નાગરી લિપિમાં)	૦-૧૪—૦
ખરી કેળવણી	૦-૧૨—૦
કેળવણીનો કોયડો	૧—૦—૦
ધર્મમંથન	૦-૧૨—૦
વ્યાપક ધર્મભાવના	૦-૧૪—૦
ગોસેવા	૦—૫—૦
વર્ણવ્યવસ્થા	૦—૬—૦
અહિંસા	૦—૮—૦
અનાસક્તિયોગ	૦—૨—૦
गीतापदार्थकोष	૦—૪—૦
મંગળપ્રભાત	૦—૧—૦
આશ્રમવાસી પ્રત્યે	૦—૨—૦
'નીતિનાશને માર્ગે'	૦—૪—૦
યેરવડાના અનુભવ	૦-૧૨—૦
ગામડાંની વહારે	૦—૧—૦
હિંદ સ્વરાજ્ય (હસ્તાક્ષરમાં ખાદીનું પૂઠું)	૧-૧૨—૦
,, (,, સાદું પૂઠું)	૧—૪—૦
,, છાપેલું	૦—૪—૦
ગાંધીજીનું નવજીવન (ચાર ભાગ)	૧૧—૦—૦
ત્યાગમૂર્તિ અને બીજા લેખો	૦-૧૨—૦
ગીતાબોધ	૦—૧—૬
દ૦ આ૦ના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ ભા. ૧-૨	૧-૧૨—૦
સર્વોદય	૦—૧—૬
એક સત્યવીરની કથા અથવા સૉક્રેટીસનો બચાવ	૦—૧—૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ